

32/unt(475)2^e ex

Overzichtsrapport van een driejarig onderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten

**A.H. de Bruin
S. de Vries**

**BIBLIOTHEEK
STARINGGEBOUW**

Rapport 475

DLO-Staring Centrum, Wageningen, 1997

25 JUN 1997 1511 935699 x

REFERAAT

Bruin, A.H. de en S. de Vries, 1997. *Overzichtsrapport van een driejarig onderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten*. Wageningen, DLO-Staring Centrum. Rapport 475. 88 blz.; 30 fig.; 22 tab.; 3 aanh.

Van september 1989 tot en met augustus 1992 zijn op de openluchtrecreatieprojecten Ermerzand (zwem-/surfplas), Geestmerambacht (grootschalige land- en waterrecreatie) en Wilhelminapark (stadspark) objectinterviews en verkeerstellingen gehouden. Verder zijn in de omgeving van de projecten bezoekers en niet-bezoekers thuis geïnterviewd. De belangrijkste resultaten worden in dit rapport samengevat. Dit betreft: de profielschets van de bezoekers, het werkelijke gebruik, de omvang van het bezoek en verkeersstromen, en kritiekpunten en wensen van de bezoekers. Ook wordt ingegaan op de achtergronden van het niet-bezoeken van dergelijke projecten. Het rapport besluit met (beleids)aanbevelingen voor grootschalige openluchtrecreatieprojecten.

Trefwoorden: Ermerzand, Geestmerambacht, recreatie, toerisme, verkeer, Wilhelminapark

ISSN 0927-4499

©1997 DLO-Staring Centrum, Instituut voor Onderzoek van het Landelijk Gebied (SC-DLO)
Postbus 125, 6700 AC Wageningen.
Tel.: (0317) 474200; fax: (0317) 424812; e-mail: postkamer@sc.dlo.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van DLO-Staring Centrum.

DLO-Staring Centrum aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

	blz.
Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	13
1.1 Aanleiding en doelstelling	13
1.2 Eindrapportage	14
1.3 Beschrijving van de onderzochte recreatieprojecten	14
1.4 Uitvoering van het veldwerk	20
1.5 Opzet van het rapport	22
2 Profielschets van de bezoekers	23
2.1 Inleiding	23
2.2 Persoonskenmerken	23
2.3 Huishoudenskenmerken	26
2.4 Woonsituatie	27
2.5 Vergelijking van de kenmerken van bezoekers met overige bewoners	30
3 Gebruiksverschillen tussen de drie projecten	31
3.1 Inleiding	31
3.2 Algemene verschillen in het gebruik	31
3.3 Verschillen in het gebruik gedurende de waarnemingsjaren	33
3.4 Verschillen in gebruik per seizoen	34
3.5 Verschillen in gebruik per dagtype	35
4 Omvang van het bezoek	37
4.1 Inleiding	37
4.2 Aantal bezoeken per seizoen	37
4.3 Aantal bezoeken per dagtype	41
4.4 Aantal bezoeken op jaarbasis	44
4.5 Schatting van het jaarbezoek	46
5 Omvang van het recreatieve verkeer naar recreatieprojecten	49
5.1 Inleiding	49
5.2 Wijze van vervoer en reistijd	49
5.3 Afgelegde afstand naar vervoerwijze	51
5.4 Effecten van entreeheffing	54
6 Kritiekpunten, wensen en sociale veiligheid	57
6.1 Inleiding	57
6.2 Punten van kritiek	57
6.2.1 Bereikbaarheid	57
6.2.2 Overige kritiekpunten	58
6.3 Wensen	59

6.4 Inrichtingsaspecten en sociale veiligheid	60
6.4.1 Inrichtings- en omgevingsaspecten	60
6.4.2 Sociale veiligheid	61
7 Achtergronden van niet-gebruik van recreatieprojecten	63
7.1 Inleiding	63
7.2 Projectspecifiek niet-gebruik	63
7.2.1 De invloed van de functie van en de afstand tot het project	63
7.2.2 Beoordeling van het centrale project	65
7.2.3 De invloed van concurrerende projecten	66
7.3 Algeheel niet-gebruik	67
7.4 Verschillen tussen bezoekers en algehele niet-bezoekers	69
8 Conclusies en aanbevelingen	73
8.1 Inleiding	73
8.2 Conclusies	73
8.2.1 Profielschets bezoekers	73
8.2.2 Gebruik van de projecten	73
8.2.3 Omvang van het bezoek	74
8.2.4 Recreatiemobiliteit	74
8.2.5 Kritiepunten en wensen	75
8.2.6 Non-participatie	76
8.3 Beleidsaanbevelingen	77
Literatuur	81
<i>Aanhangsels</i>	
1 Rapporten over het trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten (chronologisch)	83
2 Beschrijving van de waarnemingslocaties per project	85
3 Afwijking van enige weersgrootheden (gemiddeld op maandbasis) van september 1989 tot september 1992 ten opzichte van het meerjarig landelijk gemiddelde (Bron: Maandoverzichten weersgegevens KNMI)	87

Woord vooraf

Het voorliggende rapport vormt de afronding van een onderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten in Nederland, waarin gedurende drie jaren metingen zijn verricht. In de loop van dit onderzoek is via een reeks van rapporten en artikelen reeds verslag gedaan van tussentijdse uitkomsten van het onderzoek. In dit rapport worden de hoofdlijnen van het onderzoek geschetst en worden de onderzoeksresultaten van de drie waarnemingsjaren tezamen, aan de hand van een aantal thema's belicht.

In opdracht van de voormalige Directie Openluchtrecreatie van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij heeft de afdeling Openluchtrecreatie van het voormalige Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding (tegenwoordig de afdeling Recreatie & Toerisme van DLO-Staring Centrum) in 1986 een methode ontworpen om het gebruik van recreatieprojecten in Nederland efficiënt te kunnen bepalen. Overeenkomstig de hoofdlijnen van deze methode heeft de afdeling Recreatie & Toerisme van DLO-Staring Centrum in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij van september 1989 tot augustus 1992 op drie openluchtrecreatieprojecten veldwerk laten verrichten om het gebruik van deze projecten gedurende een aantal jaren vast te kunnen stellen. Delen van het veldwerk zijn door DLO-Staring Centrum uitbesteed aan de Landbouwniversiteit Wageningen (LUW) en het onderzoeksbureau NSS-marktonderzoek bv (Nederlandse Stichting voor de Statistiek). De Landbouwniversiteit heeft zorg gedragen voor de mechanische verkeerstellingen en de verwerking van de mechanische en visuele verkeerstellingen. NSS-marktonderzoek heeft visuele verkeerstellingen verricht en heeft de afname van zowel objectinterviews als thuisinterviews ter hand genomen. DLO-Staring Centrum heeft in samenwerking met de Landbouwniversiteit over de uitkomsten van de mechanische en visuele tellingen gerapporteerd. Voorts beruiste de verwerking en rapportage van de object- en thuisinterviews bij DLO-Staring Centrum, evenals de algehele projectleiding.

Het onderzoek maakt deel uit van het DLO-onderzoeksprogramma 272. In dit onderzoeksprogramma staat onderzoek naar de rol en betekenis van recreatie en toerisme bij de instandhouding en ontwikkeling van duurzaamheid en kwaliteit in de groene ruimte centraal. Een van de vijf hoofdlijnen van dit onderzoeksprogramma heeft als thema: vraag en gebruik. Centraal staat bij dit thema: onderzoek naar veranderingstendensen en differentiatie in de vraag, in samenhang met sociale kenmerken. Onderzoek naar het feitelijke gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten en veranderingen die hierin in de loop der tijd optreden, heeft een belangrijke toeleverende functie voor dit onderzoeksthema. Zo vormen gegevens die in het kader van dit onderzoek zijn verzameld ondermeer de basis voor de ontwikkeling van een vraagsimulatiemodel.

Dr. H.J.J. Kroon
Programmaleider DLO-onderzoeksprogramma 272

Samenvatting

In dit rapport worden de uitkomsten van drie jaar veldwerk in het kader van het trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten samengevat aan de hand van een aantal aspecten, namelijk:

- profielen van de gebruikers van recreatieprojecten;
- verschillen in het gebruik per type project;
- aantal bezoeken per dagtype en seizoen;
- mobiliteit van en naar recreatieprojecten;
- kritiekpunten en wensen van bezoekers op de projecten;
- non-participatie van recreatieprojecten.

Het rapport wordt afgerond met een aantal conclusies en beleidsaanbevelingen ten aanzien van recreatieprojecten.

Doelstelling van dit trendonderzoek was: vergroting van het inzicht in aard, omvang en achtergronden van zowel bezoekers (participanten) als niet-bezoekers (non-participanten) van openluchtrecreatieprojecten, ten behoeve van:

- evaluatie van het tot dusverre gevoerde recreatiebeleid;
- onderbouwing van toekomstig recreatiebeleid;
- afstemming van planning, aanleg en inrichting van recreatieprojecten op specifieke behoeften van doelgroepen;
- ontwikkeling van een of meer vraag-simulatiemodellen.

Voor het eigenlijke veldwerk van het onderzoek zijn drie openluchtrecreatieprojecten geselecteerd, die elk min of meer representatief kunnen worden geacht voor een bepaalde categorie van recreatieprojecten. Voor de categorie projecten met een lokale functie voor zowel land- als waterrecreatie, is het Wilhelminapark (een stadspark) in Rijswijk geselecteerd. Voor projecten met een regionale functie voor zowel land- als waterrecreatie, is gekozen voor het nabij Alkmaar gelegen Geestmerambacht. In de categorie zwem-/surfplaatsen is gekozen voor het Ermerzand. Het Ermerzand ligt nabij het dorpje Erm op een afstand van 7 km van Emmen.

Op elk van deze drie projecten zijn in de periode september 1989 tot en met augustus 1992 mechanische en visuele verkeerstellingen uitgevoerd om de omvang van het bezoek te kunnen bepalen. Om karakteristieken van het bezoek en de bezoekers te achterhalen zijn via een roulatiesysteem gedurende twee van de drie waarnemingsjaren op de betrokken projecten interviews onder bezoekers van vijftien jaar en ouder afgenomen. Deze interviews zijn op jaarbasis gedurende twaalf dagen afgenomen, verspreid over vier seizoenen (na-, winter-, voor- en hoogseizoen) en drie dagtypen (werkdagen, zaterdag en zon- en feestdagen). Alle afgenomen interviews zijn herwogen op basis van de gemiddelde steekproeffractie. Door deze herweging wordt gecorrigeerd voor de ongelijke kans van bezoekers om in de steekproef te vallen.

De bezoekers van de drie betrokken recreatieprojecten blijken in meerderheid van het mannelijk geslacht te zijn. De leeftijd van de bezoekers is veelal gerelateerd aan

de aard van de activiteiten die op de projecten kunnen worden ondernomen. Zo is de gemiddelde leeftijd op het Ermerzand (zwem-/surfplas) beduidend lager dan in het stadspark (Wilhelminapark). Het merendeel van de bezoekers op de drie projecten heeft een lagere of middelbare beroepsopleiding gevolgd. Ongeveer de helft heeft een betaalde baan van minimaal 20 uur per week. De overgrote meerderheid is gehuwd of woont samen (ruim 80% op alle projecten).

De woon- en leefomstandigheden van de bezoekers verschillen veelal niet op een significant eenduidige wijze van die van de gemiddelde bewoners in de omgeving van de projecten. De enige vrij eenduidige significante overeenkomst tussen de drie projecten betreft de oververtegenwoordiging vanuit gezinnen met kinderen die in de nabijheid van de projecten wonen. Op het Geestmerambacht en het Ermerzand valt bovendien de ondervertegenwoordiging op van ouderen naarmate ze verder bij de projecten vandaan wonen.

Verschillen in verblijfstijd tussen de projecten kunnen voor een groot deel worden toegeschreven aan de activiteit die wordt ondernomen. Zo hebben degenen die aangeven te gaan wandelen of fietsen binnen de projecten in het algemeen een kortere verblijfstijd dan de bezoekers die een stationaire vorm van openlucht-recreatie (zonnen, zwemmen) beoefenen. De weersafhankelijkheid van het gebruik van openlucht-recreatieprojecten komt goed naar voren in de procentuele verschillen in het activiteitenpatroon per jaar en in verschillen in de omvang van het bezoek per jaar en per seizoen.

De samenstelling naar vervoerswijze vertoont forse verschillen tussen de drie betrokken projecten. Zo is het aandeel van het gemotoriseerde verkeer op het Ermerzand bijna tweemaal zo hoog als bij het Wilhelminapark. Het aandeel van het langzame verkeer wordt positief beïnvloed door rechtstreekse verbindingen (fiets- en wandelpaden) voor het langzame verkeer naar de projecten. Ook het zo dicht mogelijk bij woonlocaties situeren van recreatieprojecten vergroot het aandeel van het langzame verkeer. Hier staat tegenover dat naarmate men dichterbij een project woont, de bezoekfrequentie op jaarbasis toeneemt. Dit geldt ook voor degenen die per auto komen. Om het autogebruik bij veelvuldig bezoek te beperken lijkt het invoeren van een parkeergeldheffing voor auto's een effectief middel te zijn.

Punten van kritiek van de bezoekers van projecten hebben vooral betrekking op de bereikbaarheid van de projecten, waarbij met name de bewegwijzering voor verbetering vatbaar lijkt. Ook het dagelijks onderhoud van de projecten voor wat betreft de netheid is onderhevig aan kritiek. Bezoekers van recreatieprojecten houden van een schone, opgeruimde omgeving, waarin ook geen plaats is voor honden en hun residu. Belangrijke positieve punten die de bezoekers van de projecten ervaren zijn de relatief vaak korte reistijd naar de projecten en de rust die er heerst. Deze beide aspecten werden bij alle drie bij het onderzoek betrokken projecten ongeveer even vaak naar voren gebracht, ondanks grote onderlinge verschillen in aantal bezoekers en reistijd van de bezoekers. Het referentiekader van de bezoekers lijkt bij deze beoordeling een belangrijke rol te spelen. Gevoelens van sociale onveiligheid blijken op de projecten nauwelijks voor te komen. Ook verschillen de alleen komende vrouwelijke bezoekers niet significant van de alleen komende mannelijke bezoekers

in hun beoordeling over de vermeende onveiligheid van de projecten. Omdat onder de vrouwelijke bezoekers sprake zou kunnen zijn van een vorm van zelfselectie, is ook bij de thuisinterviews gevraagd naar de redenen van het niet bezoeken van de onderhavige projecten. Ook uit de thuisinterviews komt evenwel naar voren dat gevoelens van sociale onveiligheid bij vrouwen niet significant vaker leiden tot het niet-bezoeken van de projecten.

Projectspecifieke non-participatie lijkt niet te worden veroorzaakt door tekortkomingen in de inrichting (aantrekkelijkheid en geschiktheid) van de projecten. Projectspecifieke non-participatie wordt wel voor een belangrijk deel veroorzaakt door de afstand tussen de woning en een project.

Het in het geheel niet bezoeken van recreatieprojecten (algehele non-participatie van recreatieprojecten) hangt sterk samen met persoonsgerelateerde redenen. Algehele non-participanten onderscheiden zich van participanten doordat zij veelal ouder en minder welgesteld zijn dan participanten. Gebrek aan moed/energie, en/of een slechte lichamelijke gesteldheid vormt de belangrijkste beperking waarop de non-participanten zich onderscheiden van de participanten. Dit stemt overeen met de relatief hoge leeftijd van de non-participanten. De hoge leeftijd van de non-participanten lijkt daarom een belangrijker reden voor hun non-participatie dan hun lage welstand.

Uit het onderzoek blijkt dat de meest gangbare openluchtrecreatie-activiteiten die heden ten dage op recreatieprojecten plaatsvinden (wandelen, fietsen, zwemmen en zonnen) ook in de jaren zestig en zeventig in grote lijnen de belangrijkste openluchtrecreatie-activiteiten waren. Het verdient daarom aanbeveling om ook in de toekomst aan deze vormen van recreatie beleidsmatig de nodige aandacht te (blijven) schenken. Voor deze activiteiten lijkt het volgende principe voor het te voeren beleid dan ook wenselijk:

Het realiseren van voorzieningen van voldoende kwantiteit van een redelijke, vrij tijdloze kwaliteit op een geringe afstand van herkomst(woon)gebieden is als beleidsdoelstelling meer nastrevenswaardig dan het 'verbeteren' van de kwaliteit van bestaande voorzieningen.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doelstelling

De invulling die mensen aan hun vrije tijd geven is de afgelopen decennia aan veranderingen onderhevig geweest. Allerlei processen liggen hieraan ten grondslag, zoals de individualisering, de vergrijzing, veranderingen in de hoeveelheid vrije tijd en de opkomst van nieuwe vormen van vrijetijdsbesteding. Ook de invulling van dat deel van de vrije tijd dat in de openlucht wordt doorgebracht is aan veranderingen onderhevig onder invloed van de reeds genoemde processen.

De rijksoverheid heeft vanaf het begin van de jaren zestig een recreatiebeleid gevoerd, waarin de aanleg van (grootschalige) openluchtrecreatieprojecten een belangrijk item vormde. Zo is er in het rapport 'Recreatieruimten in Nederland' (Rijksdienst voor het Nationale Plan, 1963) voor het eerst sprake van 'elementen van formaat' (zogenaamde groene sterren). Met dit beleid werd geanticipeerd op de verwachte groei in de vraag naar dergelijke voorzieningen. Inmiddels zijn er meer dan honderd openluchtrecreatieprojecten in Nederland aangelegd, waarbij de rijksoverheid meer dan één miljoen gulden subsidie per project heeft verstrekt voor aanleg en inrichting.

Na verloop van tijd begon er bij de rijksoverheid behoefte te ontstaan om het gevoerde beleid met betrekking tot grootschalige recreatieprojecten te evalueren. Deze evaluatie zou ondermeer kunnen worden gebruikt voor de ontwikkeling van toekomstig openluchtrecreatiebeleid en indien gewenst, voor de planning van nieuwe recreatieprojecten. Ook voor de aanpassing en herinrichting van bestaande projecten ten gevolge van veranderingen in het recreatiepatroon en -gedrag zou een dergelijke evaluatie kennis moeten aandragen. Om een dergelijke evaluatie mogelijk te maken is informatie over het gebruik van de bestaande projecten evenwel onontbeerlijk.

In dat kader is de afdeling Recreatie en Toerisme van DLO-Staring Centrum in opdracht van de voormalige Directie Openluchtrecreatie van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij in 1989 begonnen met de uitvoering van een meerjarig onderzoek. Hierin staat het gebruik van dagrecreatieprojecten die zijn aangelegd met behulp van rijksmiddelen centraal. Ook zijn de niet-bezoekers (non-participanten) van dergelijke projecten bij dit onderzoek betrokken.

Doelstelling van dit onderzoek was (De Bruin en Van Hoorn, 1991): vergroting van het inzicht omtrent aard, omvang en achtergronden van zowel bezoekers (participanten) als niet-bezoekers (non-participanten) van openluchtrecreatieprojecten. Dit ten behoeve van:

- evaluatie van het tot dusverre gevoerde recreatiebeleid;
- onderbouwing van toekomstig recreatiebeleid;
- afstemming van planning, aanleg en inrichting van recreatieprojecten op specifieke behoeften van doelgroepen;
- ontwikkeling van één of meer vraag-simulatiemodellen.

1.2 Eindrapportage

Over de uitkomsten van de veldwaarnemingen van de afzonderlijke waarnemingsjaren zijn een reeks van rapporten gepubliceerd (zie aanhangsel 1). Ook in artikelvorm is over dit onderzoek reeds gepubliceerd. Zo is op basis van gegevens uit het trendonderzoek een artikel geschreven over recreatiemobiliteit (De Bruin en Van Hoorn, 1993). Eveneens in artikelvorm is ingegaan op aspecten van non-participatie (niet-gebruik) van recreatieprojecten (De Bruin en De Vries, 1995; De Vries en De Bruin, 1996). Gegevens van deze voorgaande (deel)rapportages zijn in dit afsluitende rapport verwerkt. Er is voor gekozen de omvang van deze eindrapportage beperkt te houden en de leesbaarheid van het rapport zo optimaal mogelijk te doen zijn. Voor dit doeleinde zijn de gepleegde analyses voor het merendeel eenvoudig van opzet en is het aantal statistische toetsen beperkt.

In dit eindrapport worden de resultaten samengevat van veldwaarnemingen die zijn verricht op en in de nabijheid van drie verschillende typen openluchtrecreatieprojecten (hierna ook wel (dag)recreatieprojecten of kortweg projecten genoemd). Deze waarnemingen zijn gedurende drie jaar verzameld in het kader van het trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten. Voor het onderzoek is een grote hoeveelheid aan veldgegevens verzameld. Het zou in het kader van deze afsluitende rapportage te ver voeren om al deze gegevens te presenteren. In dit rapport worden de uitkomsten van het veldwerk daarom toegespitst op een paar deelaspecten van het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten die beleidsmatig van belang kunnen zijn.

1.3 Beschrijving van de onderzochte recreatieprojecten

Voor de uitvoering van het onderzoek zijn drie openluchtrecreatieprojecten geselecteerd, die elk min of meer representatief kunnen worden geacht voor een bepaalde categorie van dagrecreatieprojecten. Deze drie categorieën zijn: (De Bruin en Van Hoorn, 1991):

- projecten met een voornamelijk lokale functie, waarin zowel land- als waterrecreatie-activiteiten kunnen worden beoefend;
- projecten met een regionale functie, waarin zowel land- als waterrecreatie-activiteiten kunnen worden ontplooid;
- projecten voornamelijk ingericht voor de kleine watersport (zwem-/surfplassen).

Voor de categorie projecten met een lokale functie voor zowel land- als waterrecreatie, is het Wilhelminapark in Rijswijk geselecteerd. Het Wilhelminapark maakt deel uit van een groene bufferzone (stadslandschap) aan de oostkant van Rijswijk en is gelegen in de bebouwde kom van Rijswijk (fig. 1). De aanleg van het project werd mogelijk door een combinatie van zandwinning en vuilstort, waarbij de stortplaatsen in een later stadium zijn afgedekt, recreatief ingericht en beplant. In het project zijn dan ook zowel waterpartijen als uitkijkheuvels (oude stortplaatsen) aanwezig. De totale oppervlakte van het project bedraagt 54,4 ha, waarvan 8,7 ha wordt ingenomen door water in de vorm van visvijvers en zwemwater. Het project

kent een intensief stelsel van voet- en wandelpaden. Daarnaast zijn er speel- en ligweiden, een naaktstrandje, een heemtuin en een dierenweide. Beheer en onderhoud van het project berusten bij de gemeente Rijswijk. Het project is vrij toegankelijk en ook voor parkeren hoeft niet te worden betaald.

Foto 1 Het Wilhelminapark met uitzicht op de bebouwde kom van Rijswijk

Voor projecten met een regionale functie voor zowel land- als waterrecreatie, is gekozen voor het Geestmerambacht. Het recreatieproject Geestmerambacht is gesitueerd ten noorden van de bebouwde kom van Alkmaar (zie fig. 2). Met de aanleg van het Geestmerambacht is in 1968 begonnen. In de toenmalige gelijknamige vaarpolder werd in het kader van de ruilverkaveling Geestmerambacht zand gewonnen voor de aanleg van nieuwe wegen. De plas die hierbij ontstond werd vanaf 1970 ingericht als recreatieplas die geschikt is voor onder meer surfen, roeien, zeilen, zwemmen, duiken en vissen. Rondom deze 90 ha grote plas zijn speel- en ligweiden aangelegd, evenals wandel- en fietspaden. In het project zijn een dienstencentrum en restaurant aanwezig. Bovendien is er grenzend, aan de noordzijde van het recreatieproject, een camping aangelegd. In 1980 werd de aanleg van het project in grote lijnen voltooid. Het totale recreatieproject heeft een oppervlakte van 220 ha. Het recreatieschap Geestmerambacht draagt zorg voor het beheer en onderhoud. Het project is vrij toegankelijk en er wordt ook geen parkeergeld geheven.

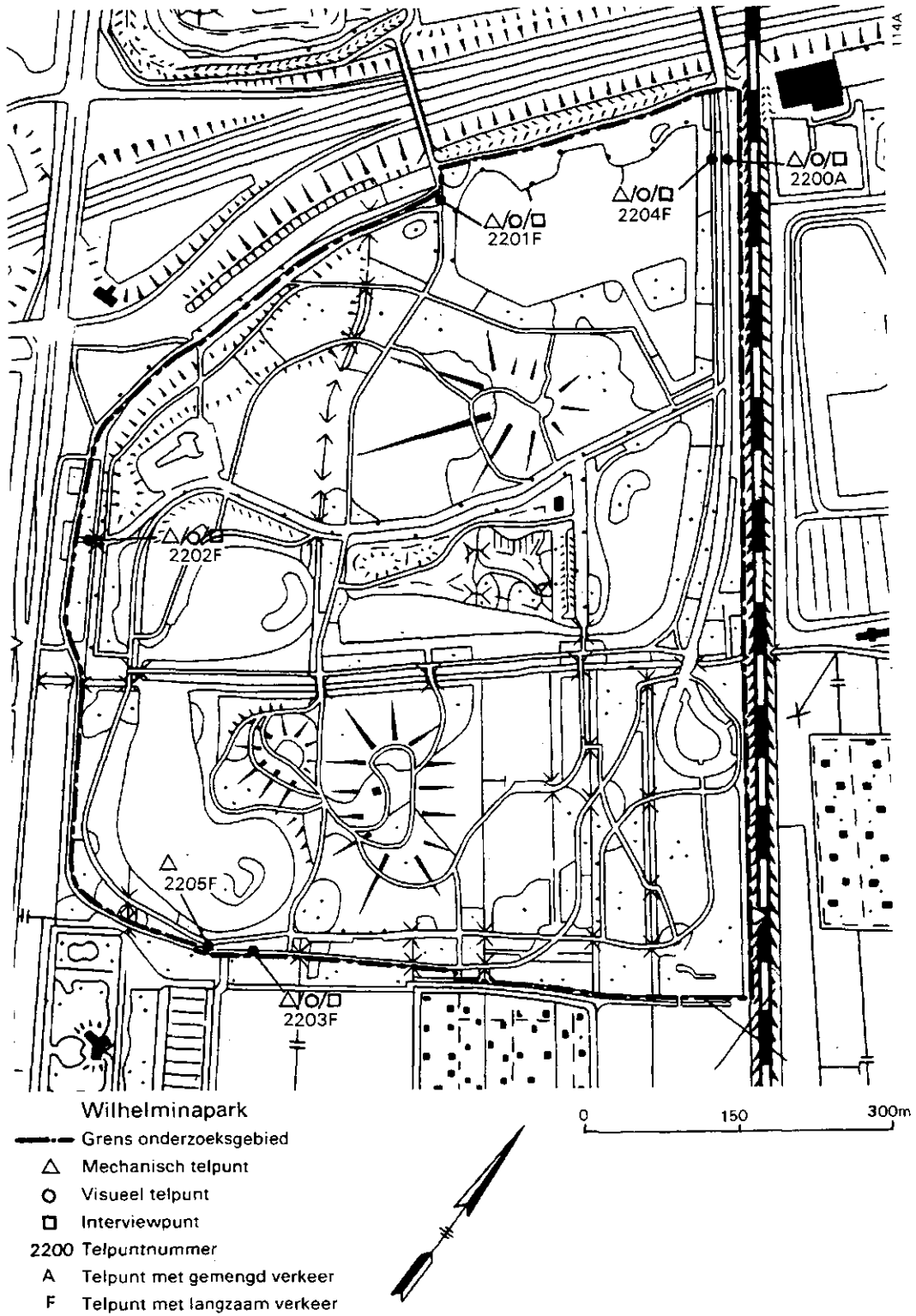

Fig. 1 Plattegrond van het Wilhelminapark met de locaties van de mechanische en visuele telpunten en interviewpunten (voor omschrijving zie aanhangsel 2)

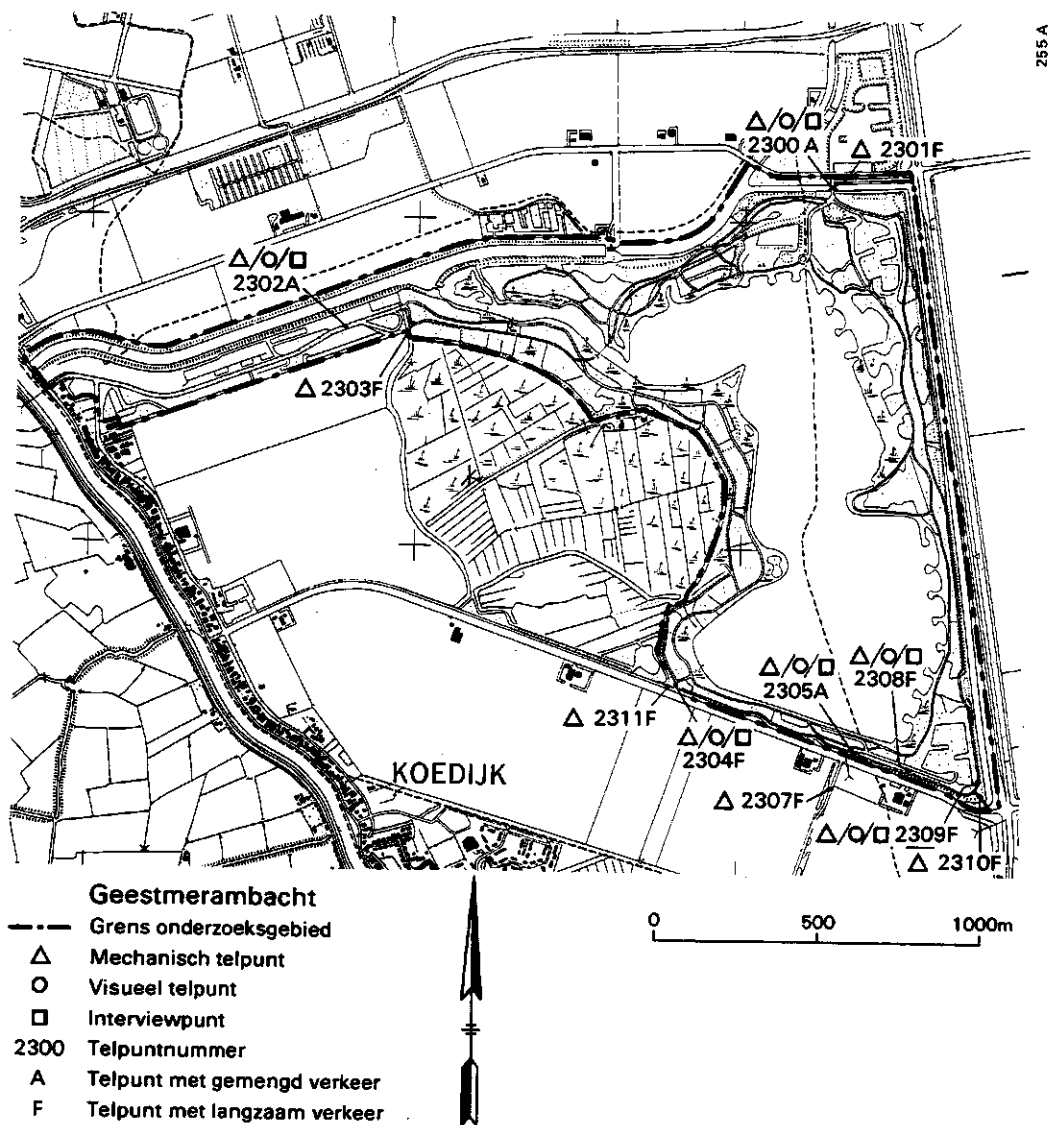

Fig. 2 Plattegrond van het Geestmerambacht met de locaties van de mechanische en visuele telpunten en interviewpunten (voor een omschrijving zie aanhangsel 2)

Foto 2 Het Geestmerambacht

In de categorie zwem-/surfplassen is gekozen voor het Ermerzand. Het Ermerzand ligt nabij het dorpje Erm op een afstand van 7 km van Emmen. Ook het Ermerzand is aangelegd in het kader van een ruilverkaveling, namelijk de ruilverkaveling Sleenerstroom. Vanaf 1968 vormde het Ermerzand de centrale zandwinplaats voor de aanleg van rijksweg 34 (Coevorden - Emmen). Met de recreatieve inrichting van het Ermerzand is in 1970 begonnen. In 1972 is de inrichting reeds voltooid. Het project heeft een oppervlakte van 85 ha en bestaat ondermeer uit een betrekkelijk ondiepe zwem-/surfplas van 27 ha met een aantal eilandjes en 12 ha zandstrand. In het oostelijk deel van het project bevindt zich een bungalowterrein, welke is afgezonderd van het dagrecreatieve deel van het project. Er loopt vanaf de hoofdingang tot halverwege het project een fietspad. Wandelpaden ontbreken in het project. In een halve cirkel rond het project is een ontsluitingsweg gesitueerd waarlangs grote parkeerterreinen zijn aangelegd (fig. 3). Op het project wordt alleen parkeergeld geheven. Sinds de zomer van 1991 is het project door de gemeente Sleen in erfpacht gegeven aan een particulier, die zorgt voor beheer en onderhoud van het project en de verdere recreatieve ontwikkeling ervan.

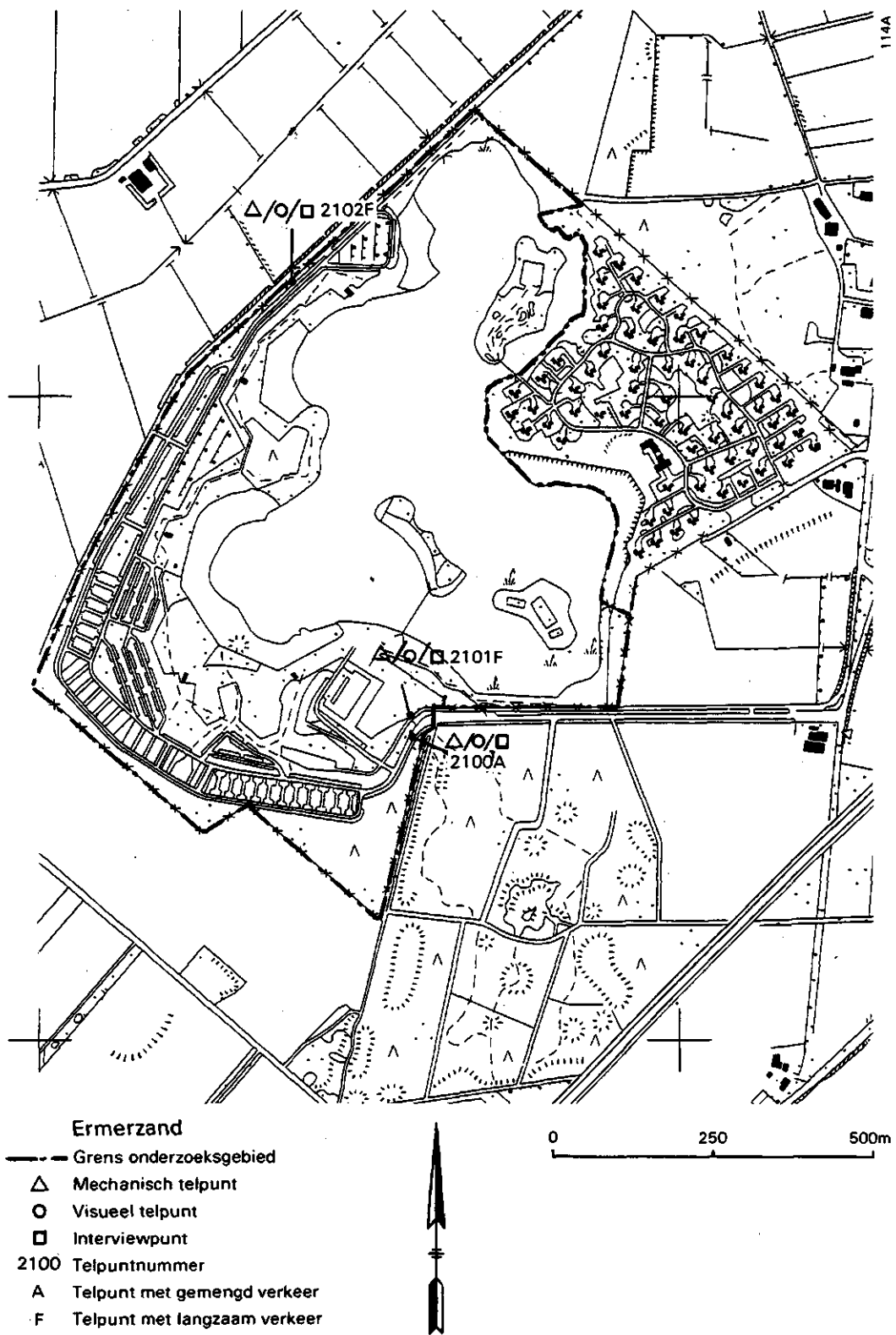

Fig. 3 Plattegrond van het Ermerzand met de locaties van de mechanische en visuele telpunten en interviewpunten (voor een omschrijving zie aanhangsel 2)

Foto 3 Het Ermerzand

1.4 Uitvoering van het veldwerk

Op de in de voorgaande paragraaf beschreven projecten zijn van 1 september 1989 tot 1 september 1992 veldmetingen verricht. Met behulp van mechanische en visuele tellingen bij de ingangen van de projecten is de omvang van het bezoek vastgesteld. Voor een beschrijving van de opzet en verwerking van de mechanische en visuele verkeerstellingen wordt verwezen naar (De Bruin et al., 1991).

Voor het vaststellen van de karakteristieken van de bezoekers zijn de bezoekers van de projecten bovendien geïnterviewd (mondelijke ondervraging) tijdens hun bezoek aan het project. Zo is bij aankomst op de projecten van willekeurige (groepen) bezoekers de eerstjarige van vijftien jaar of ouder ondervraagd.

Tenslotte zijn door middel van thuisinterviews in de omgeving van de projecten gegevens achterhaald over ondermeer de niet-bezoekers (non-participanten) van recreatieprojecten.

Uit een voorstudie (De Bruin et al., 1988) is naar voren gekomen dat karakteristieken van het recreatieverkeer en het recreatiebezoek verschillen per **dagtype** en **seizoen**. Verschillen zijn geconstateerd tussen werkdagen, zaterdagen en zon- en feestdagen, en bij de seizoenen worden naseizoen (september-oktober), winterseizoen (november-april), voorseizoen (mei-juni) en hoogseizoen (juli-augustus) onderscheiden. Deze

indeling in dagtypen en seizoenen is ook in dit onderzoek aangehouden. Bij de opzet van het onderzoek is ervoor gekozen om op elke combinatie van dagtype en seizoen (dit is de **dagsoort**) visuele tellingen en objectinterviews af te nemen. Op jaarbasis zijn dit derhalve twaalf dagsoorten waarop visuele tellingen en interviews zijn verricht. De mechanische tellingen vonden gedurende het gehele jaar plaats, terwijl de thuisinterviews eenmalig in de omgeving van de projecten zijn afgenomen.

In tabel 1 staat voor elk van de projecten weergegeven welke veldwaarnemingen wanneer hebben plaatsgevonden.

Tabel 1 Waarnemingsschema van de veldwaarnemingen gedurende de onderzoeksjaren

Projecten	1989/'90	1990/'91	1991/'92
Ermerzand	M + V + O	M + V + O	M + T
Geestmerambacht	M	M + V + O	M + V + O + T
Wilhelminapark	M + V + O	M	M + V + O + T

M= Mechanische verkeerstellingen

V = Visuele verkeerstellingen

O = Objectinterviews

T = Thuisinterviews

In het totaal zijn gedurende de drie waarnemingsjaren bijna tienduizend interviews onder de bezoekers afgenomen (tabel 2) en zijn er ruim 2100 thuisinterviews gehouden in de omgeving van de drie projecten.

Tabel 2 Aantal afgenomen objectinterviews per waarnemingsjaar en per project en aantal afgenomen thuisinterviews per project

Projecten	1989/'90	1990/'91	1991/'92	Totaal aantal objectinterviews	Totaal aantal thuisinterviews
Ermerzand	790	721		1511	726
Geestmerambacht		2256	2408	4664	702
Wilhelminapark	1791		1777	3568	708

De objectinterviews zijn 'at constant rate' afgenomen onder de binnenkomende bezoekers van 15 jaar of ouder. Dit houdt in dat de eerstvolgende binnenkomende bezoeker(sgroep) is ondervraagd nadat een interview was afgesloten. Indien de bezoekersgroep uit meer dan één persoon bestond, is degene die het eerste jarig was geïnterviewd. Daar het aantal bezoekers dat de projecten binnenkomt, per uur en per ingang verschilt, hebben de bezoekers een verschillende kans om in de steekproef te vallen. Bij het onderzoek is door herweging van de interviews gecorrigeerd voor deze ongelijke kans. Bovendien is er afhankelijk van de te analyseren periode, tevens herwogen per dagtype of per seizoen of op jaarbasis. Doordat is herwogen op basis van de gemiddelde steekproeffractie, is de omvang van de steekproef gelijk gebleven (Van Hoorn en De Bruin, 1989). Deze herwegingen waren mogelijk doordat door de afname van mechanische en visuele verkeerstellingen de bezoekersaantallen voor alle dagen van het jaar van alle ingangen naar de projecten bekend waren.

1.5 Opzet van het rapport

Na dit inleidende hoofdstuk zal in hoofdstuk 2 een globale profielschets worden gegeven van de 'gemiddelde' bezoeker van de drie projecten. In hoofdstuk 3 komen verschillen in het gebruik tussen de drie projecten aan de orde. Hoofdstuk 4 gaat in op het aantal bezoeken dat aan de projecten wordt gebracht. Hoofdstuk 5 sluit daar op aan. Hierin wordt de omvang van het recreatieverkeer van en naar dagrecreatieprojecten besproken. In hoofdstuk 6 wordt aandacht geschonken aan algemeen geuite kritiekpunten en wensen van de bezoekers omtrent de inrichting en het gebruik van de projecten. Tevens wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de (sociale) veiligheid van recreatieprojecten. Hoofdstuk 7 is geheel gewijd aan non-participatie van recreatieprojecten. In hoofdstuk 8 worden conclusies en aanbevelingen geformuleerd over het gebruik van de hedendaagse dagrecreatieprojecten en de ontwikkeling van nieuwe projecten.

2 Profielschets van de bezoekers

2.1 Inleiding

Wie zijn nu de gebruikers van dagrecreatieprojecten? Om dit te achterhalen zijn een aantal persoonskenmerken van de bezoekers achterhaald, zoals hun geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en huidige positie in het arbeidsproces. Ook is gevraagd naar kenmerken van het huishouden waarvan zij deel uitmaken, zoals de huishoudsamenstelling en de omvang ervan. Tenslotte is ook nog gekeken naar de woonsituatie van de bezoekers.

2.2 Persoonskenmerken

In alle drie projecten is het aandeel van de mannen hoger dan dat van de vrouwen (fig. 4). Vooral in het stadspark (Wilhelminapark) is dit het geval. Ongeveer 70% van de bezoekers van dit park zijn van het mannelijk geslacht. In paragraaf 6.2.2 zal op de ondervertegenwoordiging van vrouwen op de recreatieprojecten nader worden ingegaan, vooral voor wat betreft het aspect van de (sociale) veiligheid.

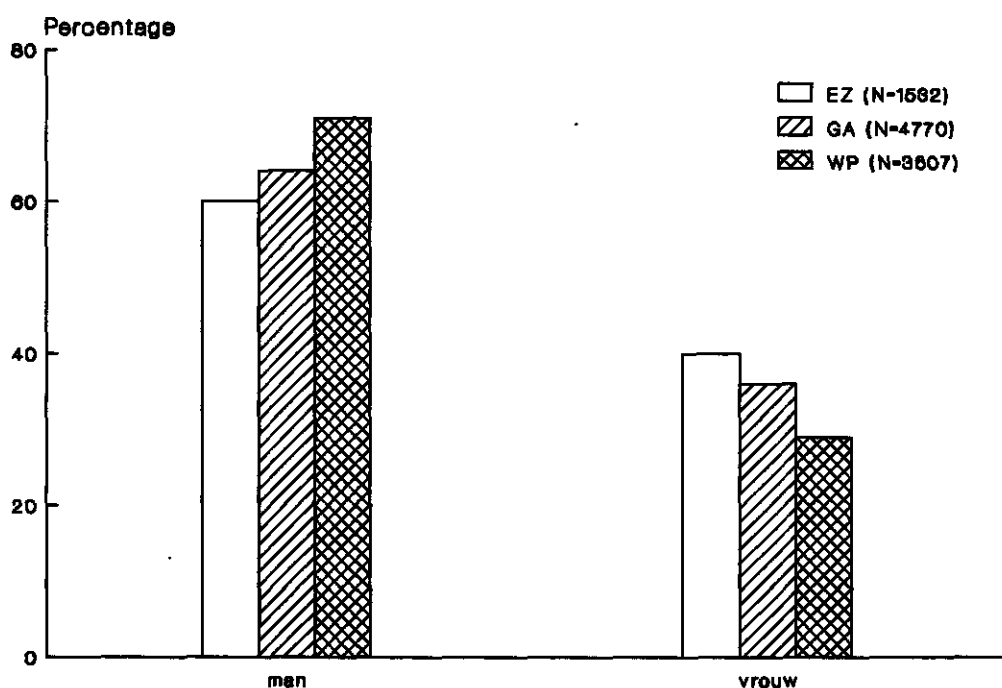

Fig. 4 Procentuele verdeling naar geslacht (EZ = Ermerzand, GA = Geestmerambacht, WP = Wilhelminapark)

De zwem-, surfplas (het Ermerzand) is vooral in trek bij jongeren tot 30 jaar (fig. 5), hetgeen overeenkomstig de verwachting is gezien de aard van de activiteiten die daar kunnen worden ondernomen. Het stadspark (Wilhelminapark) daarentegen, blijkt vooral bij ouderen (ouder dan 60 jaar) in een behoefte te voorzien. Dit ondanks de aanwezigheid in het Wilhelminapark van relatief veel speelvoorzieningen voor kinderen. Het Geestmerambacht wordt door alle leeftijdscategorieën bezocht maar met een accent op de middelbare leeftijd. Dit sluit goed aan bij de multifunctionele inrichting van het Geestmerambacht. De gemiddelde leeftijd van de bezoekers sluit goed bij het bovenstaande aan, op het Ermerzand ligt deze rond de 36 jaar, op het Geestmerambacht rond de 42 jaar terwijl op het Wilhelminapark de gemiddelde leeftijd ongeveer 48 jaar is. Hierbij dient echter te worden aangetekend dat alleen bezoekers van 15 jaar en ouder zijn ondervraagd. De gemiddelde leeftijd van alle bezoekers is derhalve lager dan de gemiddelde leeftijd van die van de ondervraagde bezoekers.

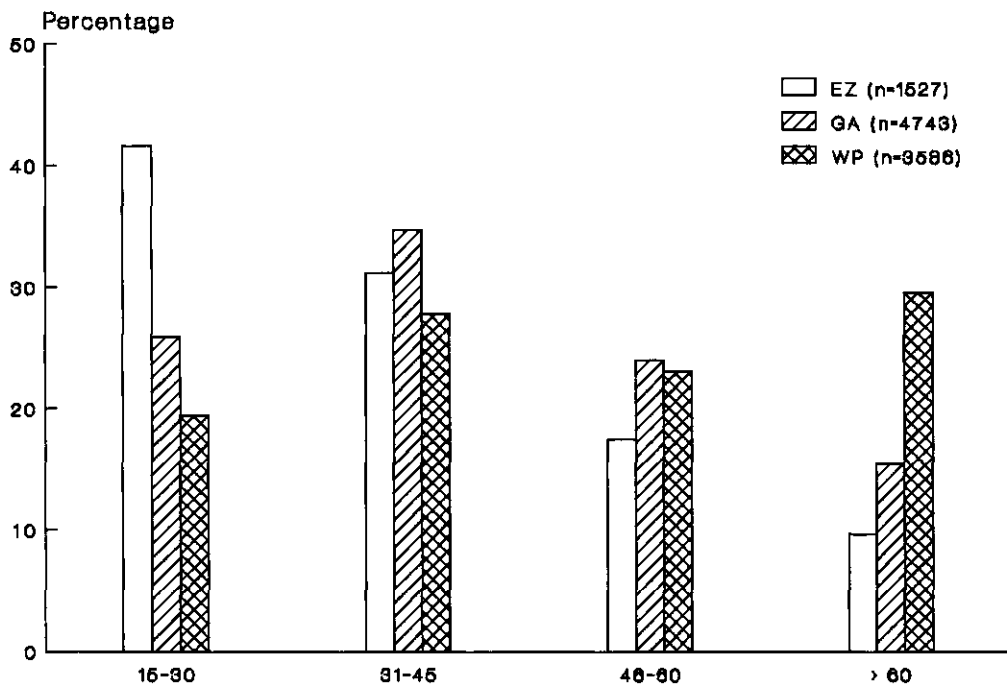

Fig. 5 Procentuele verdeling naar leeftijd (jaren)

Op het Ermerzand zijn veel bezoekers met een lagere (lo en lb) of middelbare beroepsopleiding (ma en mb) aanwezig (fig. 6). Voor het Geestmerambacht geldt dit voor mensen met een middelbare (ma en mb) en hogere beroepsopleiding (ha en hb). Op het Wilhelminapark is het aantal universitair geschoolden (hw) relatief groot. Verder is er geen sprake van uitschieters.

Verreweg de meeste bezoekers op alle drie projecten blijken full-time (dat wil zeggen meer dan 20 uur per week) werkzaam te zijn (fig. 7). Op het Ermerzand zijn daarnaast nog relatief veel scholieren aanwezig terwijl het Wilhelminapark door een hoog percentage gepensioneerden/vutters wordt bezocht. Dit stemt overeen met de hoge gemiddelde leeftijd van bezoekers van het Wilhelminapark.

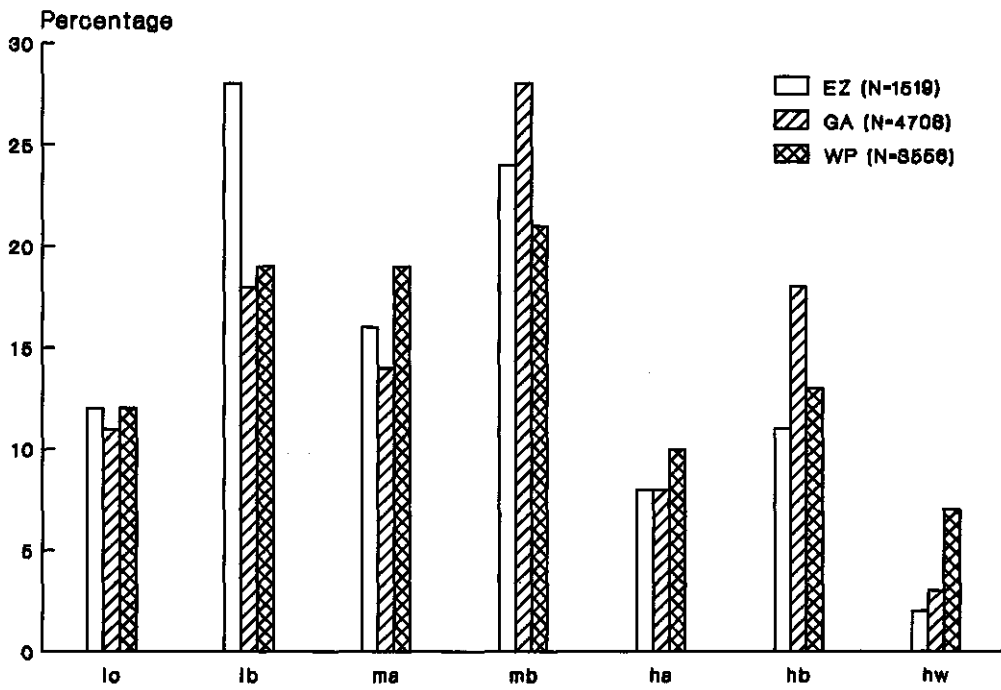

Fig. 6 Procentuele verdeling naar opleidingsniveau

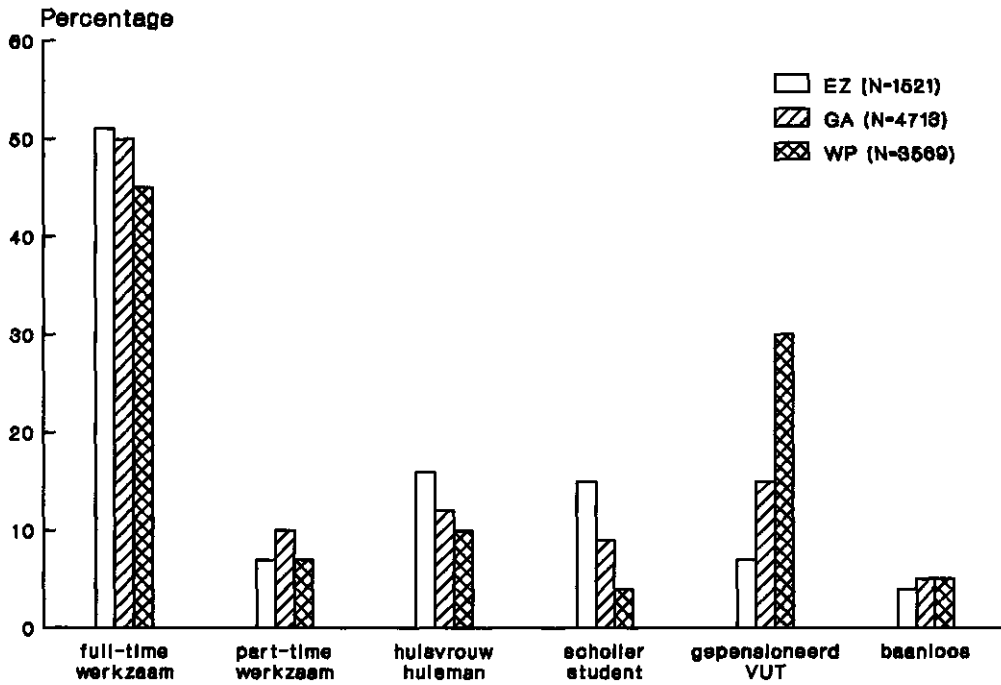

Fig. 7 Procentuele verdeling naar positie in het arbeidsproces

2.3 Huishoudenskenmerken

Zowel bij het Wilhelminapark als bij het Geestmerambacht wordt de grootste fractie ingenomen door één en tweepersoonshuishoudens figuur 8. Bij deze huishoudens hebben de kinderen het huis al verlaten voor zover ze aanwezig zijn geweest of er is sprake van zogenaamde starters, jonge huishoudens (nog) zonder kinderen. Op het Wilhelminapark is zelfs meer dan de helft van de bezoekers afkomstig uit één- of tweepersoons huishoudens. Bij het Ermerzand zijn de bezoekers daarentegen het vaakst afkomstig uit meerpersoonshuishoudens. Daar overheersen de drie- en vierpersoonshuishoudens.

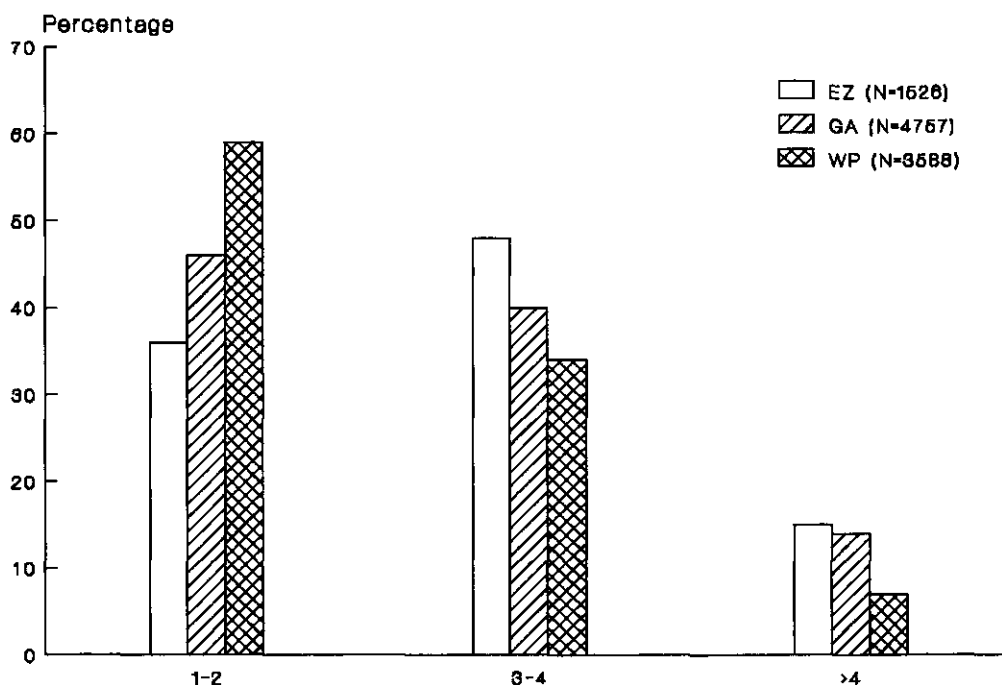

Fig. 8 Procentuele verdeling naar aantal personen in het huishouden

Op alle drie projecten is het aandeel van de gehuwden/samenwonenden meer dan 80% (fig. 9). De verschillen treden vooral op bij het al dan niet aanwezig zijn van kinderen in het huishouden. Overeenkomstig met hetgeen uit het voorgaande verwacht mocht worden blijkt dat op het Ermerzand het aandeel van de gehuwden met kinderen het grootst is (63%). Ook op het Geestmerambacht vormt deze groep meer dan de helft van het totaal (52%). Op het Wilhelminapark daarentegen zijn het de huishoudens zonder kinderen die overheersen (totaal 58%), hetgeen goed past in het tot dusver beschreven beeld van bezoekers van het Wilhelminapark.

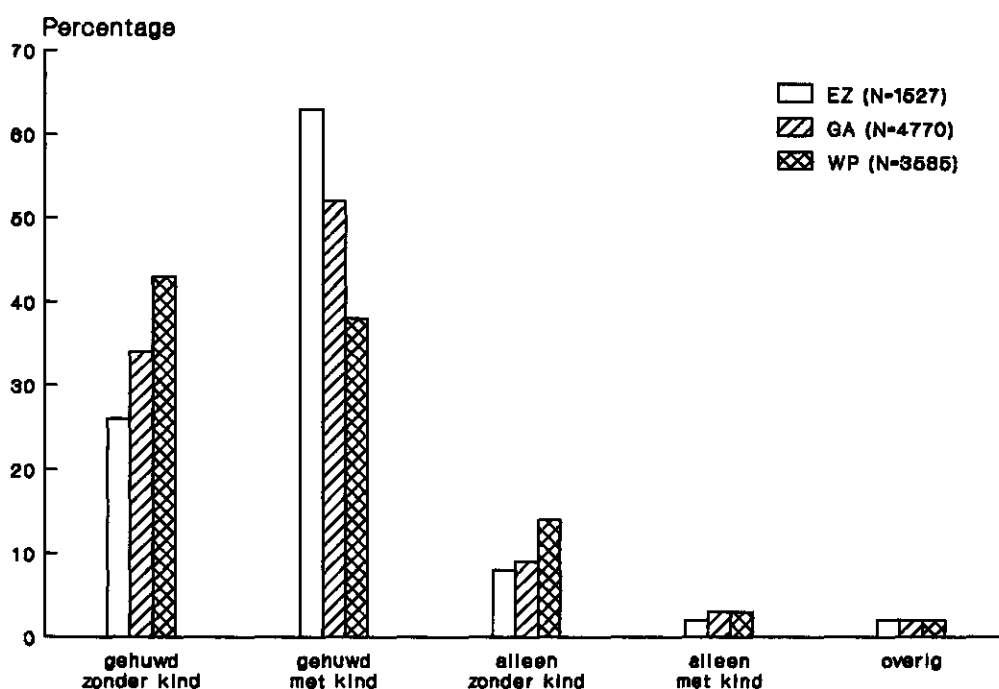

Fig. 9 Procentuele verdeling naar samenstelling van het huishouden

2.4 Woonsituatie

De woonsituatie van de bezoekers kan eventueel van invloed zijn op het al dan niet bezoeken van recreatieprojecten. Daarom is gevraagd naar een aantal kenmerken van de woonsituatie, zoals de woonomgeving, type woning, bezit en omvang eigen tuin en het aantal jaren dat men al in de huidige woonomgeving woont (woonduur). Elk van deze kenmerken kan van invloed zijn op de beslissing om al dan niet een bezoek te brengen aan een recreatieproject.

Er bestaan grote verschillen in het karakter van de woonomgeving tussen de drie projecten (fig. 10). Zo komen de bezoekers van het Wilhelminapark hoofdzakelijk uit een verstedelijkte omgeving, terwijl bij het Ermerzand het grootste deel van de bezoekers uit een dorp afkomstig is. Bezoekers van het Geestmerambacht nemen een tussenpositie in.

Ook ten aanzien van het type woning blijken er grote verschillen te bestaan tussen de bezoekers van de drie projecten (fig. 11). Zo zijn vrijstaande woningen de meest voorkomende woningen bij bezoekers van het Ermerzand (37%), terwijl dit voor het Geestmerambacht de tussenwoningen zijn (40%) en voor het Wilhelminapark de laagbouwflat (31%). Als de hoogbouwflats erbij worden genomen is zelfs meer dan de helft van de bezoekers van het Wilhelminapark (53%) afkomstig uit een flat. Bezoekers afkomstig uit een vrijstaande woning zijn op het Wilhelminapark dan ook slechts sporadisch aanwezig (3%).

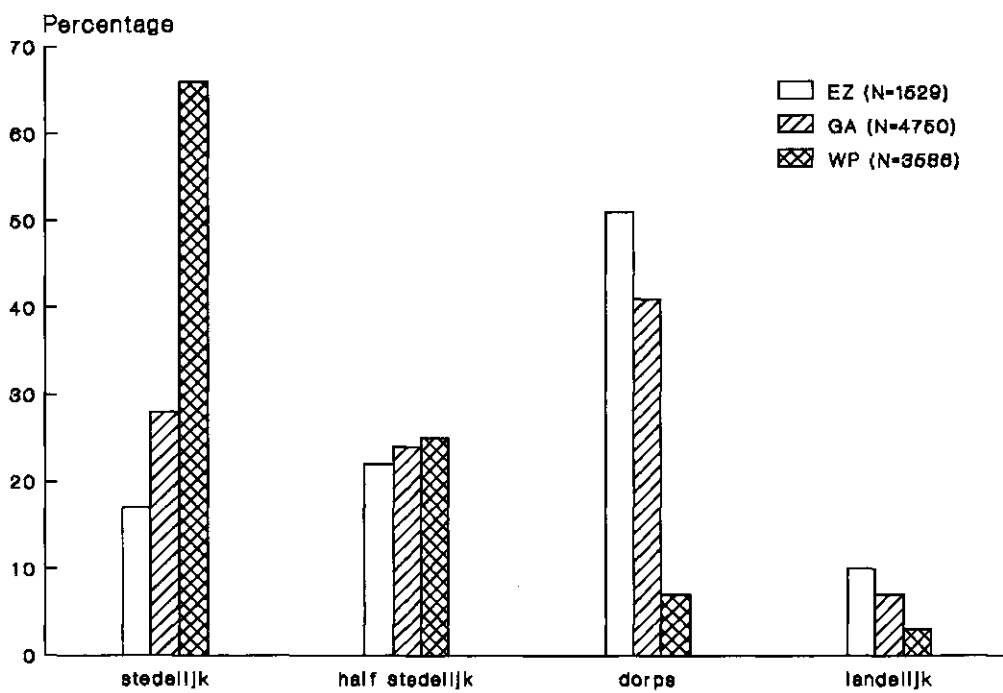

Fig. 10 Procentuele verdeling naar woonomgeving

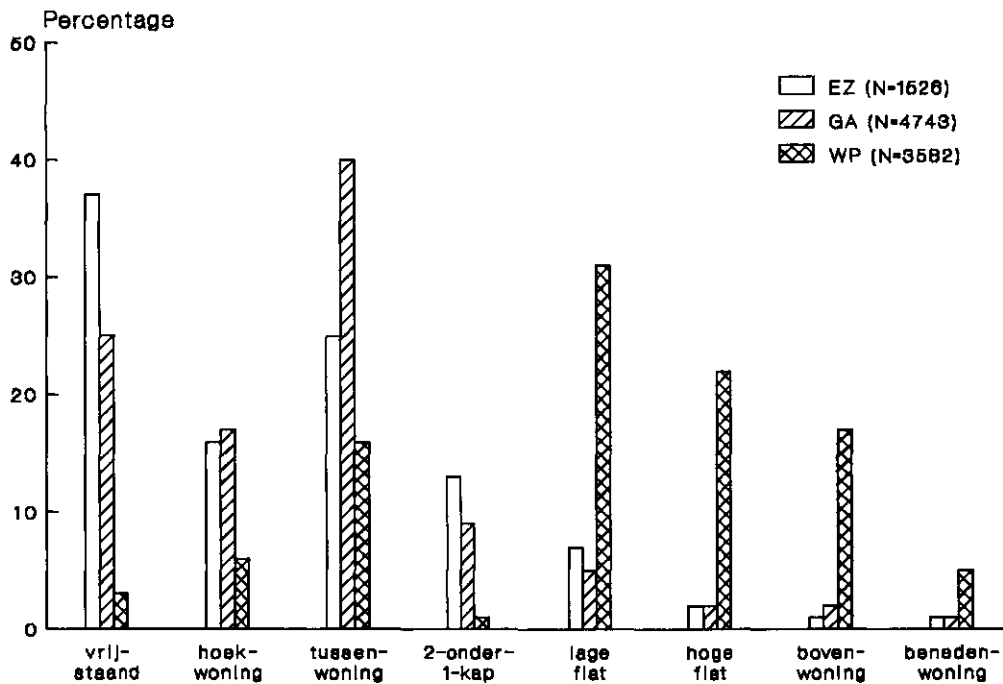

Fig. 11 Procentuele verdeling naar type eigen woning

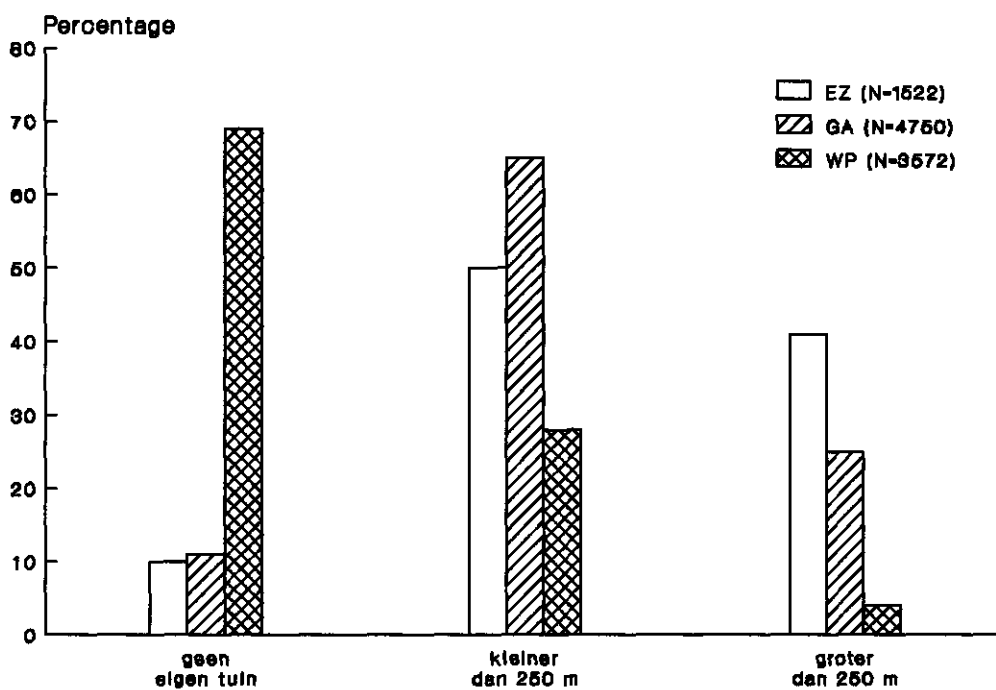

Fig. 12 Procentuele verdeling naar bezit en omvang van een eigen tuin

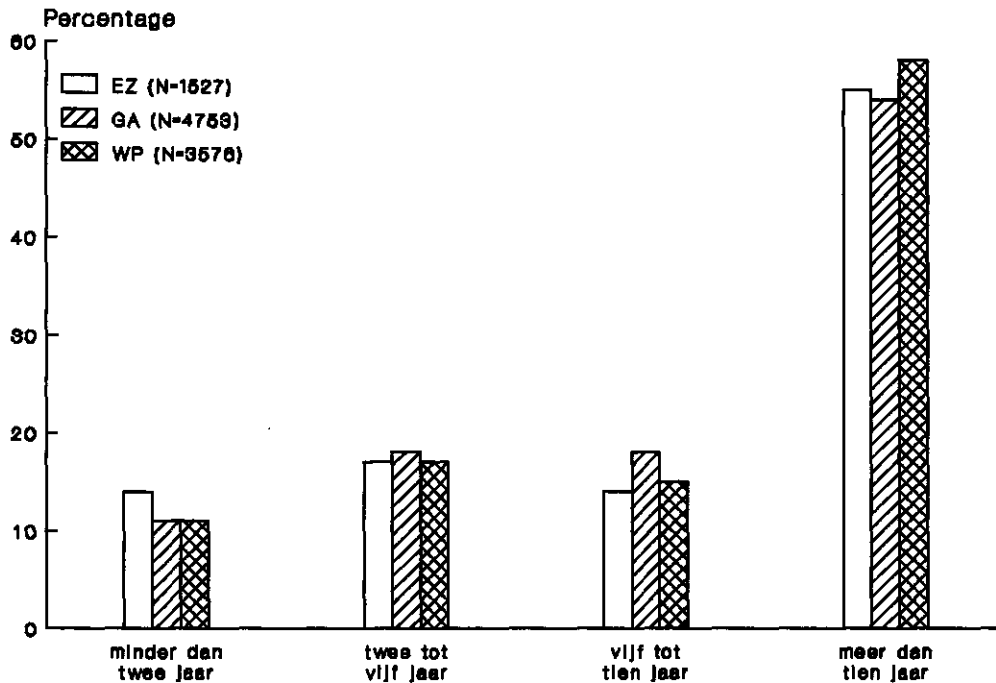

Fig. 13 Procentuele verdeling naar woontuur in de huidige woonomgeving

Een sterke samenhang met het type woning is het al dan niet bezitten van een eigen tuin (fig. 12). Op het Ermerzand en het Geestmerambacht heeft ongeveer 90% van de bezoekers een eigen tuin, terwijl dit bij het Wilhelminapark slecht 32% is. Bovendien zijn de tuinen van de bezoekers van het Wilhelminapark gemiddeld ook nog kleiner dan met name die van de bezoekers van het Ermerzand. Het verschil tussen wonen in de randstad, aan de rand van de randstad en in een landelijke omgeving wordt hiermee duidelijk geïllustreerd.

Tenslotte is ook nog gevraagd hoelang men reeds in zijn/haar huidige woonomgeving woonachtig is (fig. 13). De onderlinge verschillen tussen de bezoekers van de drie projecten blijken vrij gering te zijn. Bij alle drie projecten woont een meerderheid al meer dan tien jaar in de huidige woonomgeving, terwijl om en nabij 10% hier korter dan twee jaar woont.

2.5 Vergelijking van de kenmerken van bezoekers met overige bewoners

Om na te gaan in hoeverre de woon- en leefsituatie van de bezoekers van invloed is op de beslissing om al dan niet een recreatieproject te bezoeken, is nagegaan in hoeverre kenmerken van de woon- en leefsituatie van bezoekers verschillen met die van de overige bewoners in de omgeving van de projecten. Omdat naarmate de afstand tot het project toeneemt het aandeel van de bezoekers afneemt, zijn per project drie afstandsklassen gedefinieerd die ringgewijs om de projecten liggen. Per ring is bekeken in hoeverre er sprake is van significante verschillen tussen postcodes waaruit bezoekers afkomstig zijn die bij de projecten zijn ondervraagd en postcodes waaruit geen bezoekers zijn aangetroffen op de projecten. Hierbij is gebruik gemaakt van gegevens uit postcodebestanden van Geo-Marktprofiel. De volgende kenmerken zijn hierbij vergeleken: bouwjaar van de woning, type woning, verhouding huurwoningen en woningen in eigendom, aanwezigheid en omvang van tuin, huurprijs van de woning, koopprijs van de woning, mate van urbanisatie, inkomen, gezinsfase en welstands niveau.

In het algemeen zijn de uitkomsten niet eenduidig interpreteerbaar. Als er zich al significante verschillen voordoen voor bepaalde kenmerken, dan blijken ze per project en per afstandsring niet eenduidig te zijn. Zo blijkt bijvoorbeeld bij het Wilhelminapark voor het kenmerk aanwezigheid en omvang van eigen tuin, dat in de meest nabij gelegen afstandsklasse postcodes met woningen zonder tuin, significant veel bezoekers herbergen. In de erop volgende afstandsklasse blijkt echter dat bezoekers juist significant oververtegenwoordigd zijn in postcodes met woningen met merendeels grote tuinen. Tenslotte blijkt dat in de afstandsklasse die het verste van het project is verwijderd juist bezoekers oververtegenwoordigd zijn bij huizen met voornamelijk kleine tuinen.

De enige vrij eenduidige significante overeenkomst tussen de drie projecten betreft de oververtegenwoordiging vanuit gezinnen met kinderen die in de nabijheid van de projecten wonen (eerste of tweede afstandsklasse). Op het Geestmerambacht en het Ermerzand valt de ondervertegenwoordiging op van ouderen naarmate ze verder bij de projecten vandaan wonen.

3 Gebruiksverschillen tussen de drie projecten

3.1 Inleiding

In hoeverre verschillen de drie projecten onderling in het gebruik dat ervan wordt gemaakt? In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens ingegaan op algemene verschillen tussen de drie projecten, verschillen in het activiteitenpatroon tussen de verschillende waarnemingsjaren en enige opvallende verschillen in gebruik per seizoen en dagtype.

3.2 Algemene verschillen in het gebruik

Als eerste aspect wordt de voorgenomen verblijfstijd op de recreatieprojecten in beschouwing genomen (fig. 14).

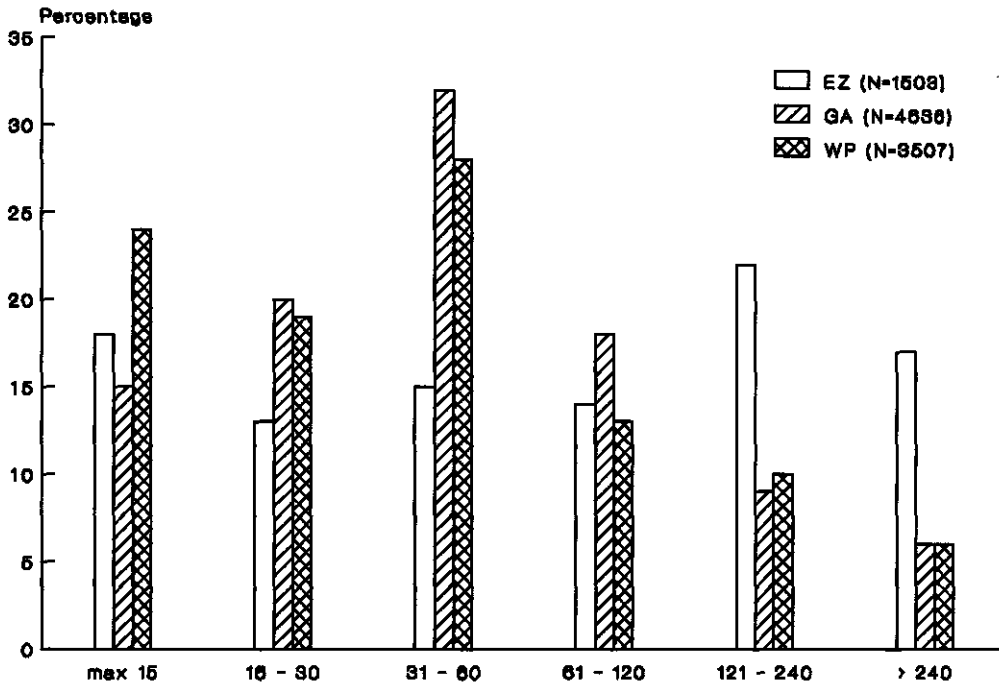

Fig. 14 Procentuele verdeling naar voorgenomen verblijfstijd in minuten

Twee zaken vallen op. In de eerste plaats is dat het relatief hoge percentage bezoekers op het Ermerzand dat een voorgenomen verblijfstijd heeft van meer dan twee uur (39%) tegen respectievelijk 14% op het Geestmerambacht en 16% op het Wilhelminapark. In de tweede plaats valt het relatief hoge aandeel op van de bezoekers van het Wilhelminapark dat voornemens is maximaal een kwartier op het project door te brengen (24%). Bij bezoekers van het Ermerzand en het Geestmerambacht liggen deze percentages beduidend lager namelijk respectievelijk op 18 en 15%. De gemiddelde voorgenomen verblijfstijd is dan ook in het Wilhelminapark het kortst (één uur en driekwartier), op het Geestmerambacht ligt deze iets hoger (twee uur) terwijl op het Ermerzand de gemiddelde verblijfsduur ruim drie uur is.

Het ligt voor de hand dat deze verschillen in de voorgenomen verblijfstijd op de projecten samenhang vertoont met de activiteiten die op de drie projecten worden ondernomen.

Op het Ermerzand zijn zonnebaden en zwemmen de belangrijkste activiteiten, op enige afstand gevolgd door rondkijken (tabel 3). Op het Geestmerambacht en het Wilhelminapark daarentegen zijn wandelen en fietsen veruit de meest genoemde activiteiten.

Tabel 3 Percentage bezoekers dat voornemens is bepaalde activiteiten uit te voeren (maximaal vier antwoorden toegestaan)

Voorgenomen activiteiten	Ermerzand	Geestmerambacht	Wilhelminapark
Wandelen specifiek in het project	18	27	30
Doorgaande wandeling	1	3	4
Wandelen tijdens middagpauze	1	1	2
Fietsen specifiek in het project	7	20	18
Doorgaande fietstocht	12	10	16
Zonnebaden	40	9	10
Zwemmen	40	11	3
Surfen	5	5	0
Kanoën/roeien	2	0	0
Zeilen	0	0	0
Hond uitlaten	2	6	16
Conditietrainingen/trimmen	2	7	2
Vissen	0	2	10
(Bal)spelen	7	1	1
Met kinderen spelen	9	3	5
Rondkijken	24	7	8
Duiken	0	0	0
Lunch nuttigen	5	2	1
Overig eten/drinken	8	6	1
Bezoek speelplaats	nvt	nvt	1
Bezoek natuurtuin	nvt	nvt	1
Schaatsen	6	1	1
Sleetje rijden	1	0	0
Anders	9	11	9
Totaal	199	132	139
N =	1520	4706	3575

Verschillen in het gebruik van de projecten onderling worden in de hand gewerkt door verschillen in inrichting en ligging ten opzichte van de bebouwde kom. Zo vormt het uitgebreide fiets- en wandelpadenstelsel op het Wilhelminapark en het Geestmerambacht en het vrijwel ontbreken van dergelijke paden op het Ermerzand een belangrijke verklaring voor het verschil in activiteitenpatroon. Ook de nabije ligging van het Wilhelminapark en het Geestmerambacht ten opzichte van de bebouwde kom bevordert de deelname aan wandelen en fietsen. De langgerekte zandstranden en het heldere, betrekkelijk ondiepe water op het Ermerzand vormen daarentegen een prima omgeving om te zonnen en te zwemmen.

De activiteit 'wandelen op het project' wordt op alle drie projecten het vaakst ondernomen bij een verblijfsduur tussen 30 minuten en twee uur, terwijl fietsen op het project een activiteit is die veelal wordt ondernomen bij een verblijfstijd van een half uur of minder. Zwemmen en zonnen zijn daarentegen activiteiten die bij uitstek gepaard gaan met een lange verblijfstijd (meer dan twee uur). De activiteiten die op een project kunnen worden ondernomen bepalen dus in belangrijke mate de verblijfstijd op de projecten.

3.3 Verschillen in het gebruik gedurende de waarnemingsjaren

Zoals al eerder vermeld, zijn op ieder project gedurende twee van de drie waarnemingsjaren interviews afgenomen. Dit betekent dat per project twee waarnemingsjaren onderling kunnen worden vergeleken. Hierbij moet overigens worden aangetekend dat deze jaren weer verschillen per project (tabel 4).

Tabel 4 Percentage bezoekers dat voornemens is bepaalde activiteiten uit te voeren, in twee waarnemingsjaren (maximaal vier antwoorden toegestaan)

Voorgenomen activiteiten	Ermerzand		Geestmerambacht		Wilhelminapark	
	jaar 1	jaar 2	jaar 2	jaar 3	jaar 1	jaar 3
Wandelen	20	17	32	28	34	38
Fietsen	26	9	27	33	37	28
Zonnebaden	31	49	9	9	11	9
Waterrecreatie	33	54	19	15	10	16
(Bal)spelen	6	7	1	1	1	1
Met kinderen spelen	6	12	2	3	7	4
Rondkijken	25	23	7	8	7	9
Eten en drinken	11	15	6	9	2	2
Schaatsen	0	13	1	0	0	0
Hond uitlaten	-	-	5	7	13	18
Totaal	158	199	109	113	122	125
N =	797	723	2273	2433	1800	1775

De schommelingen in het activiteitenpatroon zijn het grootst op het Ermerzand. Het fietsen ligt gedurende het tweede waarnemingsjaar op een beduidend lager peil, terwijl zonnebaden, waterrecreatie, met kinderen spelen en schaatsen beduidend aan belang hebben gewonnen. Uiteraard is het weer gedurende de onderzoeksperiode van grote invloed op het activiteitenpatroon dat wordt ondernomen. Dit komt bijvoorbeeld duidelijk naar voren bij de deelname aan schaatsen. Zo was er gedurende het eerste waarnemingsjaar (winter 1989/'90) van vorst nauwelijks sprake, zodat niet of nauwelijks kon worden geschaatst op het Ermerzand. In het jaar erop volgend (winter 1990/'91) was er wel sprake van een langdurige periode met strenge vorst (half januari 1991 tot half februari 1991), waarin er op het Ermerzand volop kon worden geschaatst. Voor het Geestmerambacht en het Wilhelminapark bestaan er tussen de waarnemingsjaren voornamelijk verschillen in de deelname aan de activiteiten fietsen en waterrecreatie. De procentuele deelname aan de overige activiteiten is redelijk stabiel te noemen.

3.4 Verschillen in gebruik per seizoen

Uit de drie onderzoeksjaren komt een vrij consistent beeld naar voren aangaande de verschillen in gebruik per seizoen en per dagtype. Zo is de voorgenomen verblijfstijd op alle drie projecten doorgaans het langst in het hoogseizoen, gevolgd door het voorseizoen (fig. 15). Vooral voor het vrij monofunctioneel ingerichte Ermerzand (zwem/surfplas) geldt dat de voorgenomen verblijfstijd het langste is in het hoogseizoen. Bij het stadspark (Wilhelminapark) is naast het hoogseizoen ook in het voorseizoen de verblijfsduur hoog. De activiteiten die worden ondernomen zijn ook weer vaak gekoppeld aan de (voorgenomen) verblijfstijd. Uiteraard speelt ook de weersgesteldheid in de verschillende seizoenen een rol bij de activiteiten die worden ontplooid. Zo zijn zonnebaden, watersport, met kinderen spelen en eten/drinken activiteiten die op alle drie projecten hoofdzakelijk in het voor- en hoogseizoen worden ondernomen en die gepaard gaan met een lange verblijfstijd (meer dan twee uur) op de projecten. Wandelen en de hond uitlaten daarentegen worden relatief veelvuldig in het na- en winterseizoen op de projecten ondernomen, veelal binnen een tijdsbestek van een half tot twee uur. Op het project rondkijken is een activiteit die veelal in de winter plaatsvindt in combinatie met een korte verblijfstijd (minder dan een half uur). Fietsen is de activiteit die relatief gezien het meest constant gedurende alle seizoenen op de drie projecten wordt gepraktiseerd. De daarmee gepaard gaande verblijfstijd op de projecten is evenwel vrij kort, meestal minder dan een half uur. Op zich is dit een logisch gevolg van de beperkte omvang van de recreatieprojecten, omdat (ruim) binnen een dergelijk tijdsbestek elk van de drie projecten kan worden rondgefietst.

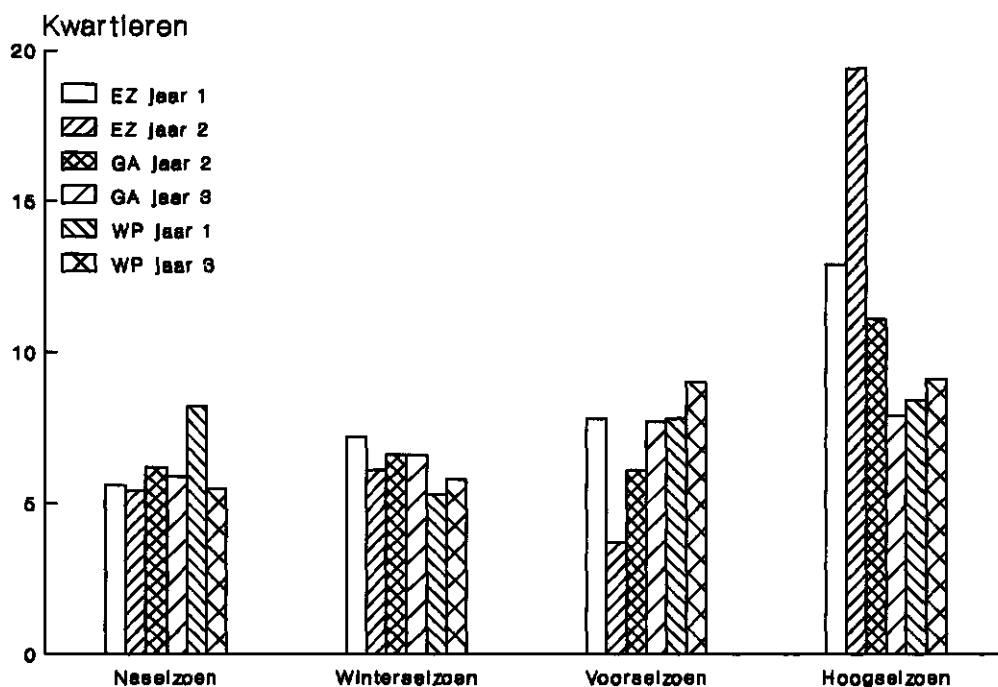

Fig. 15 Voorgenomen verblijfstijd (in kwartieren) per seizoen in twee jaren

3.5 Verschillen in gebruik per dagtype

De verschillen per dagtype liggen niet zozeer op het vlak van de ondernomen activiteiten maar meer op de samenstelling van het bezoek en wederom de verblijfstijd. Zo is de voorgenomen verblijfstijd in het algemeen het langst op zaterdagen en het kortst op werkdagen, hoewel de verschillen niet erg groot zijn (fig. 16).

De verschillen in de samenstelling van de bezoekersgroepen per dagtype zijn evenwel opvallend (fig. 17).

Voor alle drie projecten blijkt namelijk te gelden dat men op zondagen veel vaker in gezelschap is van een partner en kinderen. Op zaterdagen komt men relatief vaak met vrienden naar de projecten. Op werkdagen tenslotte komt men relatief veel alleen naar de drie projecten.

Deze verschillen in bezoekerssamenstelling is slechts gedeeltelijk terug te vinden in het activiteitenpatroon per dagtype. Ten aanzien van het activiteitenpatroon is het vermeldenswaardig dat in het algemeen op zaterdagen wat vaker watersportactiviteiten worden ondernomen op de onderzochte projecten en er wat meer wordt gezond, terwijl er dan wat minder wordt gewandeld. Op de zondagen wordt er in het algemeen juist veel gewandeld. In het weekend worden er ook wat vaker activiteiten ondernomen op de projecten met kinderen.

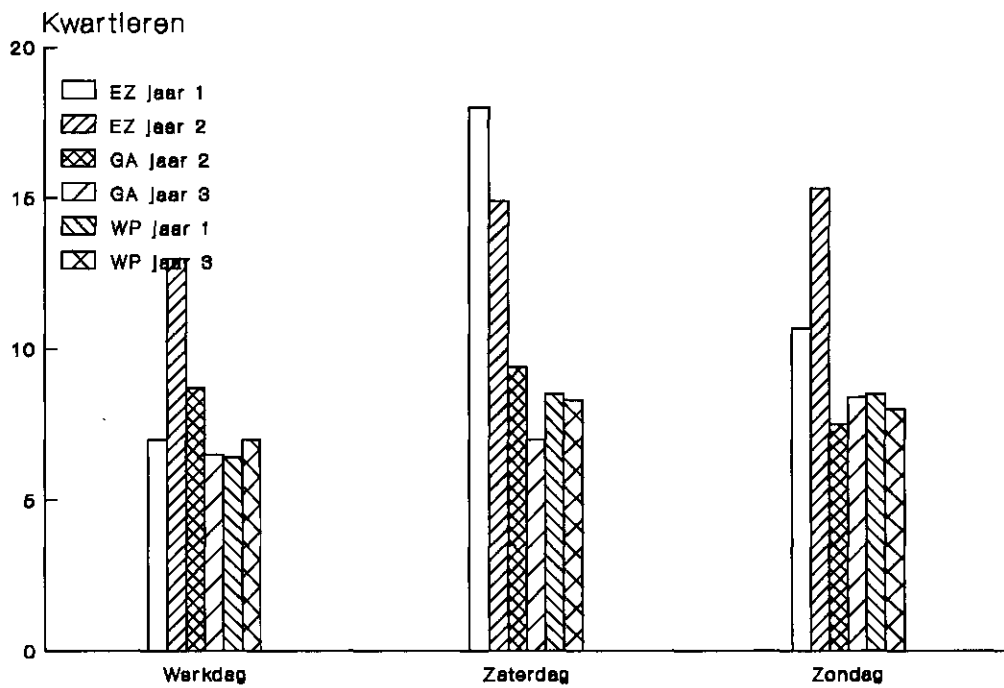

Fig. 16 Voorgenomen verblijfstijd per dagtype (in kwartieren) in twee jaren

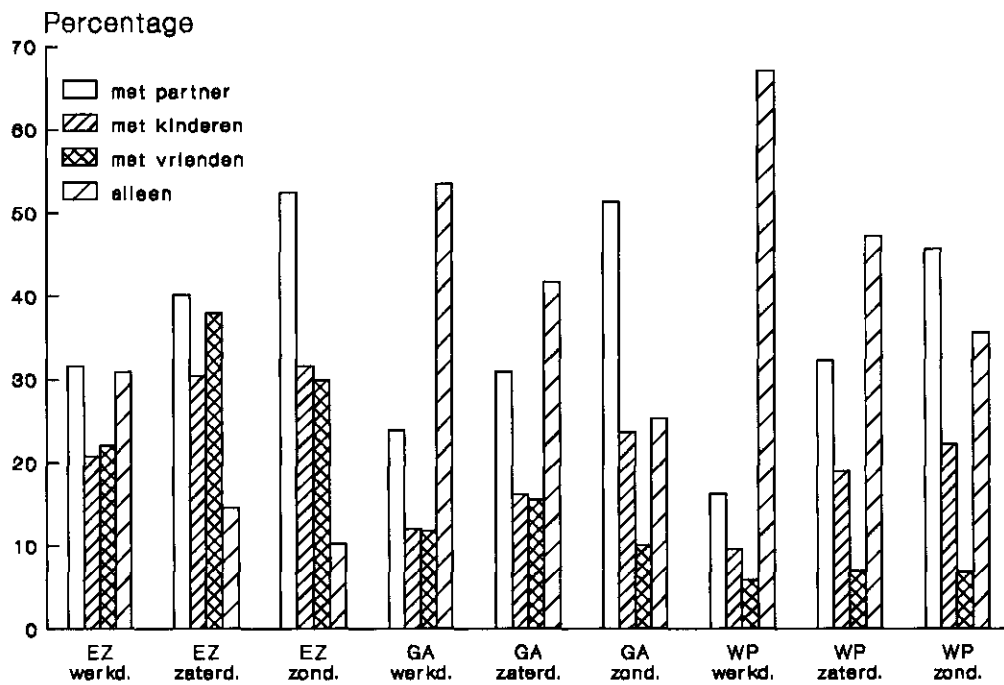

Fig. 17 Procentuele verdeling van de groepsamenstelling per dagtype

4 Omvang van het bezoek

4.1 Inleiding

Eén van de doelstellingen van het trendonderzoek was om de omvang van het bezoek aan de betrokken recreatieprojecten vast te stellen. Een bezoeker van een recreatieproject is een persoon die uit recreatieve overwegingen een dergelijk project bezoekt. De omvang van het bezoek is hierbij gedefinieerd als het aantal bezoeken dat per tijdseenheid aan het project wordt gebracht. Eén persoon kan derhalve meerdere bezoeken per jaar, per seizoen of zelfs per dag aan een project brengen. Een waarnemingsjaar loopt bij het onderhavige onderzoek van 1 september tot en met 31 augustus van het erop volgende jaar. Hierin worden vier seizoenen onderscheiden namelijk het naseizoen (september en oktober), het winterseizoen (november tot en met april), het voorseizoen (mei en juni) en het hoogseizoen (juli en augustus). Tevens worden er drie dagtypen onderscheiden, namelijk zaterdagen, zon- en feestdagen en werkdagen (maandag tot en met vrijdag).

Door middel van een combinatie van mechanische en visuele verkeerstellingen op de toegangen tot de projecten is de omvang van het bezoek per tijdseenheid bepaald. Voor meer informatie over de hiervoor gebruikte berekeningswijze wordt verwezen naar De Bruin et al. (1991).

4.2 Aantal bezoeken per seizoen

De omvang van het bezoek per seizoen per project gedurende de drie waarnemingsjaren staat in deze paragraaf centraal. Vooral de invloed van het weer op de omvang van het bezoek per seizoen zal in deze paragraaf worden belicht. Hiertoe staat in aanhangsel 3 voor de onderzoeksperiode van een aantal relevante weersgrootheden de afwijking vermeld ten opzichte van het meerjarig landelijk gemiddelde van deze grootheden.

Als eerste wordt de omvang van het bezoek gedurende de naseizoenen (september-oktober) besproken. Bij alle drie projecten in het naseizoen van 1990 is er sprake van een daling in de omvang van het bezoek ten opzichte van 1989, gevolgd door een herstel in het najaar van 1991 (fig. 18). De omvang van het bezoek aan openluchtrecreatieprojecten wordt veelal sterk beïnvloed door de weersomstandigheden. De aard van de activiteiten die op de projecten worden ondernomen (zie paragraaf 3.1) bepaalt mede hoe sterk deze invloed is. De septembermaanden van zowel het eerste waarnemingsjaar (1989) als het derde waarnemingsjaar (1991) waren relatief aantrekkelijker voor openluchtrecreatie-activiteiten dan de septembermaand van 1990. De oktobermaanden van zowel 1989 als 1990 waren zacht met ongeveer gemiddelde hoeveelheden neerslag en zonnenschijnduur. Oktober 1991 had een gemiddelde temperatuur en een gemiddelde zonnenschijnduur. De terugval in het bezoek in het naseizoen van 1990 lijkt daarmee grotendeels te wijten aan het slechte weer in de maand september van dat jaar.

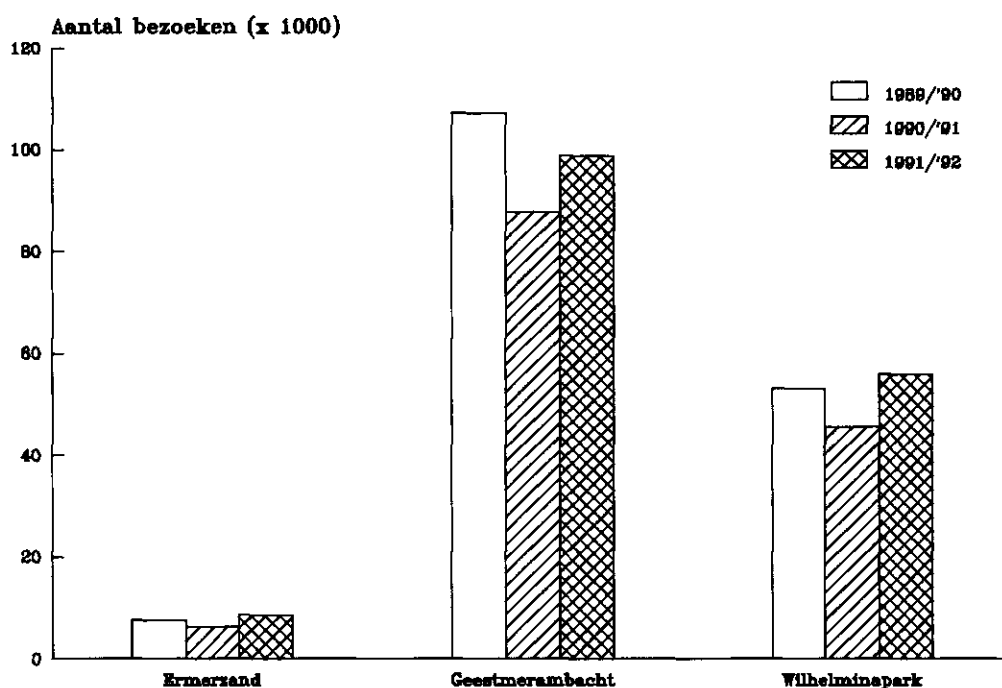

Fig. 18 Aantal bezoeken gedurende de drie naseizoenen per project

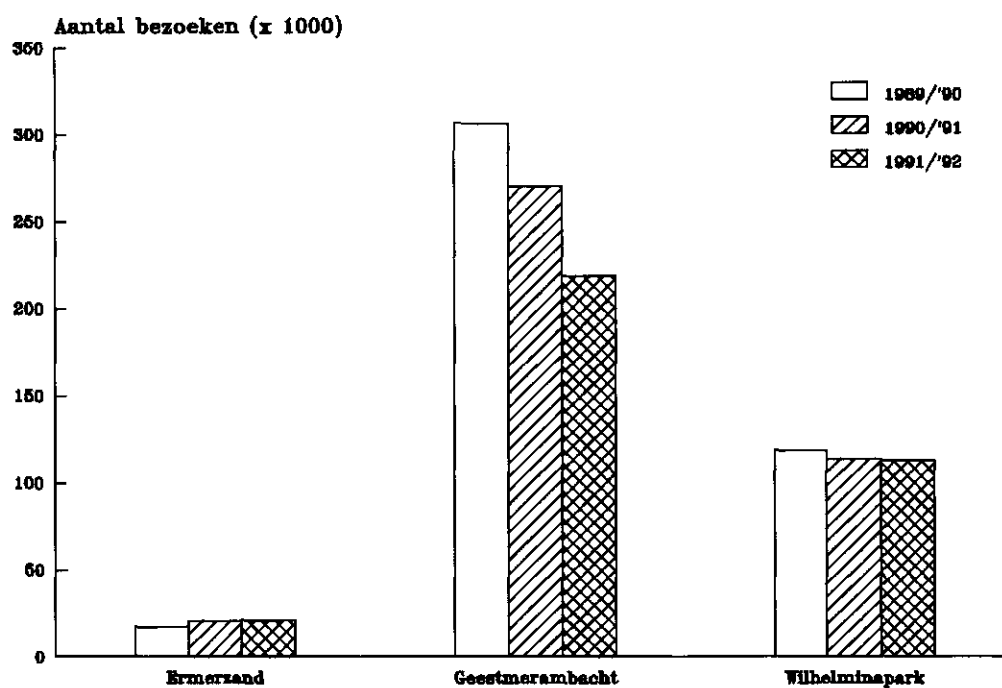

Fig. 19 Aantal bezoeken gedurende de drie winterseizoenen per project

Voor het Ermerzand en het Wilhelminapark geldt dat er weinig verschil bestaat in de omvang van het bezoek gedurende het winterseizoen (november tot en met april) in de drie waarnemingsjaren (fig. 19). Bij het Geestmerambacht blijkt evenwel dat

de omvang van het bezoek fors terug valt gedurende de laatste twee winterseizoenen. Voor dit onderlinge verschil tussen de projecten ten aanzien van de veranderingen in de bezoekersaantallen is evenwel geen eenduidige verklaring te geven op basis van de gemiddelde weersgegevens geldend voor Nederland gedurende de drie winterseizoenen.

Er zijn sterke overeenkomsten zijn tussen de drie projecten in het patroon van bezoekersaantallen over de drie voorseizoenen (mei - juni) (fig. 20). Zo kenmerkte het waarnemingsjaar 1989/'90 (voorjaar 1990) zich door een warme mei en een sombere juni maand met ongeveer gemiddelde temperaturen. In het waarnemingsjaar 1990/'91 (voorjaar 1991) waren zowel mei als juni veel te koud en viel er in juni bovendien erg veel neerslag (natste juni maand van de eeuw tot dan toe). In het derde waarnemingsjaar waren zowel mei als juni zeer warm. Mei 1992 was de warmste meimaand van de eeuw tot dan toe, terwijl juni de zevende plaats innam. De invloed van deze warme voorjaarsmaanden op de omvang van het bezoek blijkt overduidelijk uit figuur 20. Zo werden op alle drie projecten gedurende het voorseizoen van het laatste waarnemingsjaar de hoogste bezoekersaantallen gemeten.

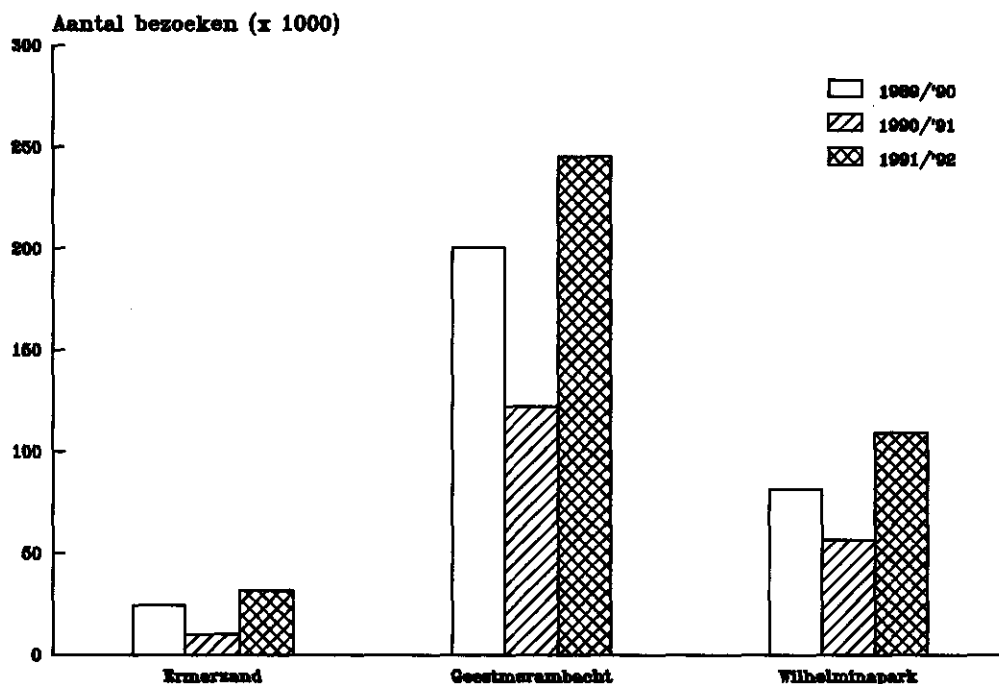

Fig. 20 Aantal bezoeken gedurende de drie voorseizoenen per project

Ook gedurende de drie hoogseizoenen (juli - augustus) blijken er sterke overeenkomsten te bestaan tussen de drie projecten (fig. 21). In het waarnemingsjaar 1989/'90 (zomer 1990) was juli een droge en zonnige maand met een normale temperatuur. Augustus was echter zeer warm en droog. In het tweede waarnemingsjaar waren zowel juli als augustus (zeer) warm, droog en zonnig. In het derde waarnemingsjaar (1991/'92) waren juli en de eerste decade van augustus wederom (zeer) warm en

zonnig. De omvang van het bezoek blijkt in het derde hoogseizoen evenwel beduidend lager te zijn dan in de voorgaande twee hoogseizoenen. Een mogelijke verklaring hiervoor vormt het feit dat de maanden mei en juni van 1992 ook al uitzonderlijk warm waren. Hierdoor kan er sprake geweest zijn van verzadiging aangaande het bezoeken van recreatieprojecten in het hoogseizoen na het eveneens warme voorseizoen in 1992.

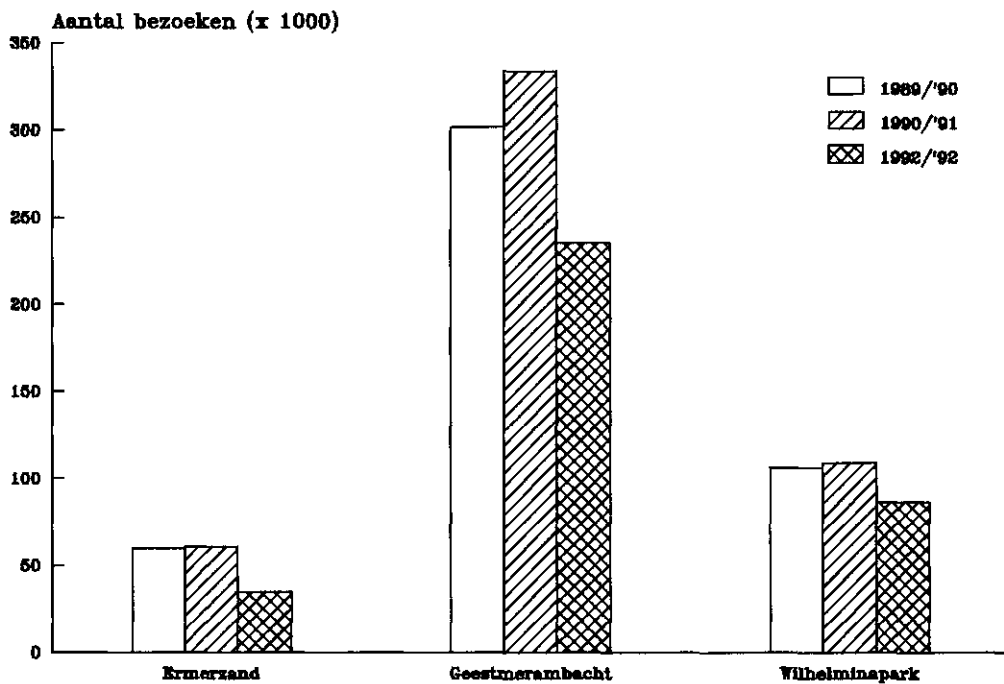

Fig. 21 Aantal bezoeken gedurende de drie hoogseizoenen per project

Het naseizoen en het winterseizoen blijken per project een redelijk stabiel beeld te vertonen voor wat betreft hun bijdrage aan het jaarbezoek (tabel 5). Het aandeel van deze seizoenen is het hoogst en meest stabiel voor het stadspark, het Wilhelminapark. De aandelen van het voor- en hoogseizoen zijn het meest onderhevig aan weersinvloeden. Per jaar kan het aandeel dat deze seizoenen hebben in het jaarbezoek wel met een factor twee à drie verschillen. Duidelijk is ook het grote verschil tussen de drie projecten in het aandeel dat vooral het hoogseizoen heeft in het jaarbezoek. De geardeheid van de projecten speelt hierbij een belangrijke rol. Bij de zwem- surfplas (Ermerzand) kan de bijdrage van het hoogseizoen (juli-augustus) zelfs oplopen tot bijna tweederde van het totale jaarbezoek. Bij het multifunctionele project met regionale functie (Geestmerambacht) en bij het stadspark met een lokale functie (Wilhelminapark) komt gemiddeld ongeveer een derde deel van het jaarbezoek in het hoogseizoen.

Tabel 5 Procentuele verdeling van het jaarbezoek over de seizoenen per project en per waarnemingsjaar

Seizoenen	Ermerzand			Geestmerambacht			Wilhelminapark		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Naseizoen	7	6	9	12	11	12	15	14	15
Winterseizoen	16	21	22	33	33	27	33	35	31
Voorseizoen	22	10	33	22	15	31	23	17	30
Hoogseizoen	55	62	36	33	41	30	29	34	24
Totaal	100	99	100	100	100	100	100	100	100

Dus naarmate een project eenzijdiger is ingericht voor specifieke seizoensafhankelijke activiteiten (zoals het Ermerzand voor de kleine watersport) zal het bezoek zich ook sterker concentreren gedurende het betreffende seizoen. Ook de weersafhankelijkheid van de omvang van het bezoek neemt hierdoor vanzelfsprekend toe. Dit blijkt ondermeer uit de zeer geringe bijdrage van het voorseizoen in het tweede waarnemingsjaar aan het jaarbezoek op het Ermerzand. De relatieve bijdrage aan het jaarbezoek van dit koude en natte voorseizoen is bij het Ermerzand beduidend lager dan bij de beide andere projecten.

4.3 Aantal bezoeken per dagtype

De verschillen in de bezoekaantallen per dagtype zijn veel minder eenduidig verklaarbaar door verschillen in weersgesteldheid dan bij de seizoenen het geval is. Dit komt omdat er een veel grotere uitmiddeling van de invloed van het weer gedurende het jaar plaatsvindt, doordat de dagen van de drie onderscheiden dagtypen veel gelijkmatiger over het jaar zijn verspreid dan de dagen die vallen in de onderscheiden seizoenen. Zo blijkt uit figuur 22 dat de onderlinge verschillen tussen de drie jaren op alle drie projecten betrekkelijk klein zijn. Ze zijn in ieder geval veel geringer dan bij de seizoenen het geval is.

Bij de zaterdagen en vooral de zon- en feestdagen zijn de absolute onderlinge verschillen tussen de waarnemingsjaren overigens wel enigszins groter (grotere afwijkingen van het jaarlijks gemiddelde) (fig. 23 en fig. 24) dan bij de werkdagen het geval is. Dit valt (gedeeltelijk) te verklaren doordat het aantal zaterdagen en zon- en feestdagen per jaar beduidend kleiner is dan het aantal werkdagen. De uitmiddeling van de invloed van het dagelijkse weer op jaarbasis is hierdoor bij zaterdagen en zon- en feestdagen geringer dan bij de werkdagen het geval is.

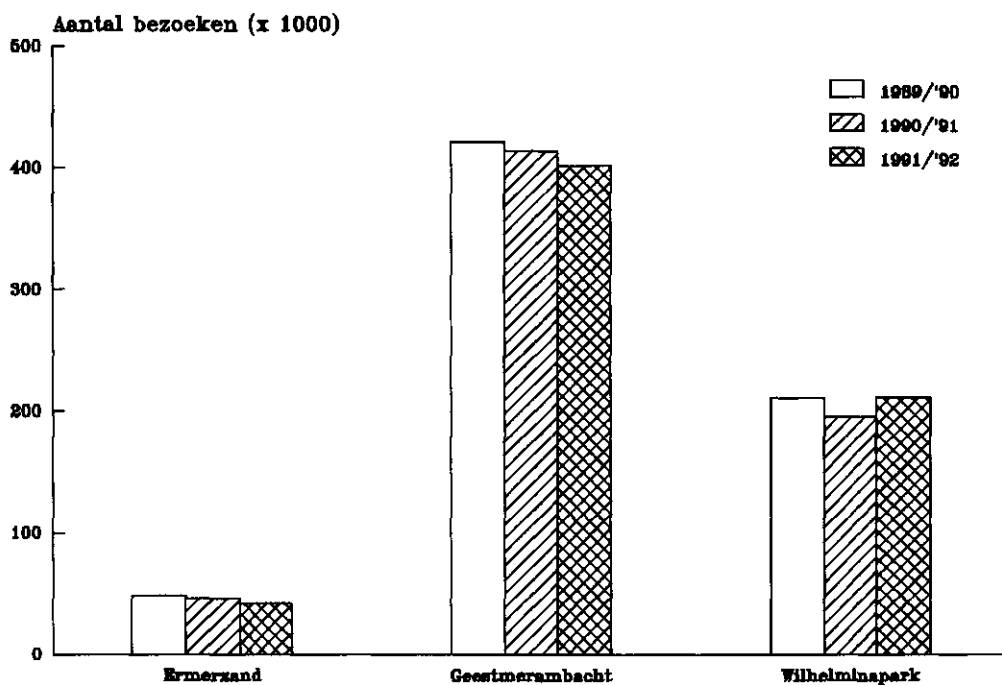

Fig. 22 Aantal bezoeken op werkdagen gedurende de drie onderzoeksjaren per project

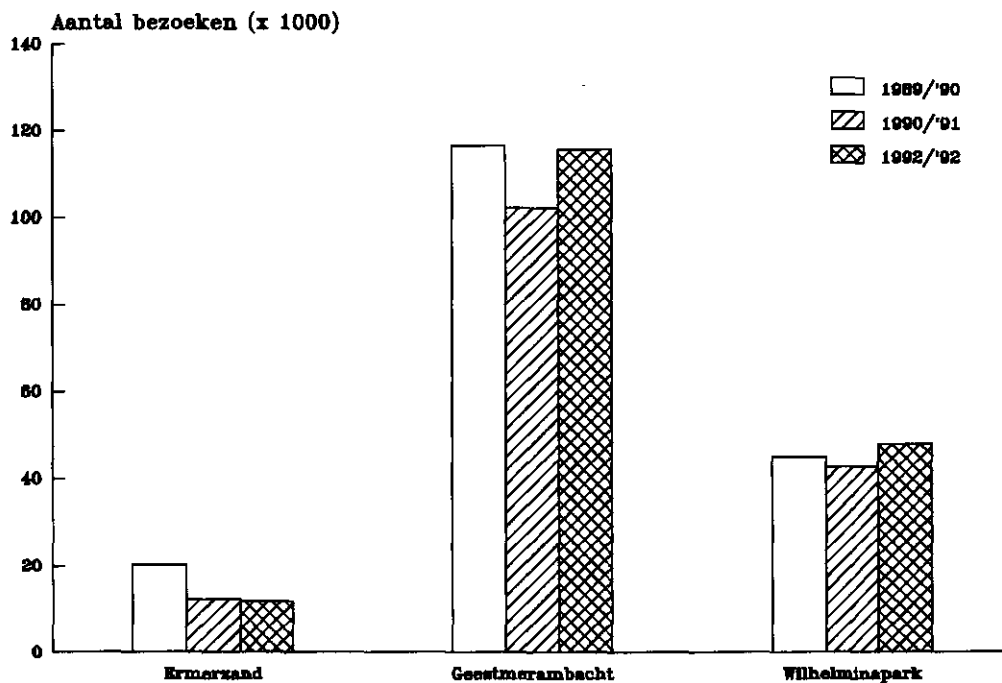

Fig. 23 Aantal bezoeken op zaterdagen gedurende de drie onderzoeksjaren per project

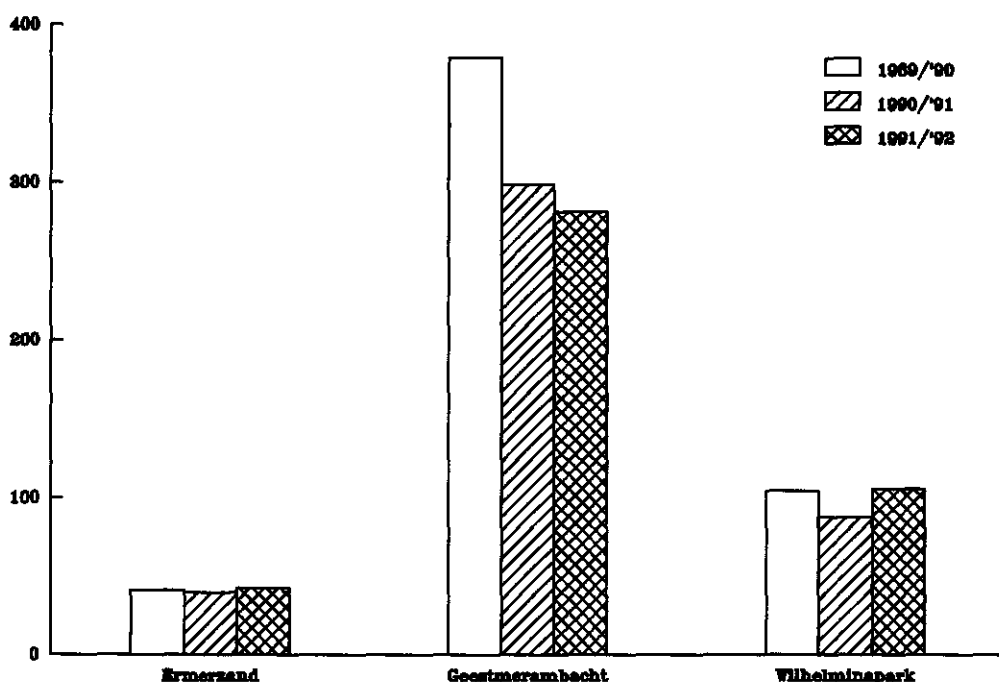

Fig. 24 Aantal bezoeken op zondagen gedurende de drie onderzoeksjaren per project

Dat de onderlinge verschillen tussen de waarnemingsjaren bij zaterdagen en vooral zondagen beduidend groter zijn dan bij werkdagen heeft (ook) te maken met het feit dat de omvang van het totaal aantal bezoeken op deze beide dagtypen in belangrijke mate wordt bepaald door de omvang van het bezoek op topdagen. Zo zijn vrijwel alle drie de topdagen van het jaar op de drie projecten zondagen en/of zaterdagen, aangevuld met een enkele werkdag. Deze drie topdagen dragen in hoge mate bij aan het totaal aantal bezoeken op deze dagtypen. De topzaterdag op het Ermerzand in het hoogseizoen van het eerste waarnemingsjaar (6558 bezoeken) heeft bijvoorbeeld meer bezoekers getrokken dan alle zaterdagen van het na-, winter- en voorseizoen bij elkaar. Ongeveer eenderde van alle bezoeken op zaterdagen gedurende het gehele jaar, werd geregistreerd op die ene topdag. Bij het Geestmerambacht en het Wilhelminapark legt de absolute topdag van het jaar minder gewicht in de schaal, doordat het bezoek zich daar enigszins gelijkmatiger over het jaar verspreid. Zo krijgt de topzondag op deze projecten zo'n 5% van het totale jaarlijkse bezoek op zondagen te verwerken.

De procentuele verdeling van het jaarbezoek over de dagtypen is vrij constant (tabel 6). Vooral de verdeling van het bezoek bij het Ermerzand (zwem-/surfplas) en het Geestmerambacht (multifunctioneel project) vertonen sterke overeenkomsten. De zaterdagen blijken bij alle drie projecten een ongeveer gelijkwaardig aandeel te hebben (rond 13%). De werkdagen hebben op het Wilhelminapark een wat hoger aandeel in het jaarbezoek dan bij de beide andere projecten het geval is. Klaarblijkelijk wordt dit stadspark op doordeweekse dagen relatief vaker bezocht dan de beide andere (typen) projecten. De spreiding van het bezoek over de onderscheiden dagtypen is bij het stadspark dan ook gelijkmatiger dan bij de andere twee projecten waar een (zeer) aanzienlijk deel van het jaarbezoek op zon- en feestdagen komt.

Tabel 6 Procentuele verdeling van het jaarbezoek over de onderscheiden dagtypen per waarnemingsjaar, per project

Dagtypen	Ermerzand			Geestmerambacht			Wilhelminapark		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Werkdagen	44	47	44	46	51	50	59	60	58
Zaterdag	19	13	12	13	13	14	12	13	13
Zon- en feestdagen	38	40	44	41	37	35	29	27	29
Totaal	101	100	100	100	101	99	100	100	100

4.4 Aantal bezoeken op jaarbasis

Eén van de doelstellingen van het onderzoek was het achterhalen van de omvang van het bezoek op jaarbasis gedurende drie onderzoeksjaren, waarbij het eerste jaar loopt van september 1989 tot en met augustus 1990. De absolute verschillen in bezoekaantallen tussen de projecten zijn behoorlijk groot (fig. 25). In eerste instantie zou kunnen worden geconstateerd dat het Geestmerambacht verreweg het meest intensief wordt gebruikt. Toch is dit een vertekend beeld. Ook moet de oppervlakte van het project en het bezoekerspotentieel in de (nabije) omgeving (het zogenaamde verzorgingsgebied) in de beschouwing worden betrokken. Onder het verzorgingsgebied wordt verstaan: het gebied rondom een project waarin 80% van de ondervraagde bezoekers woonachtig is.

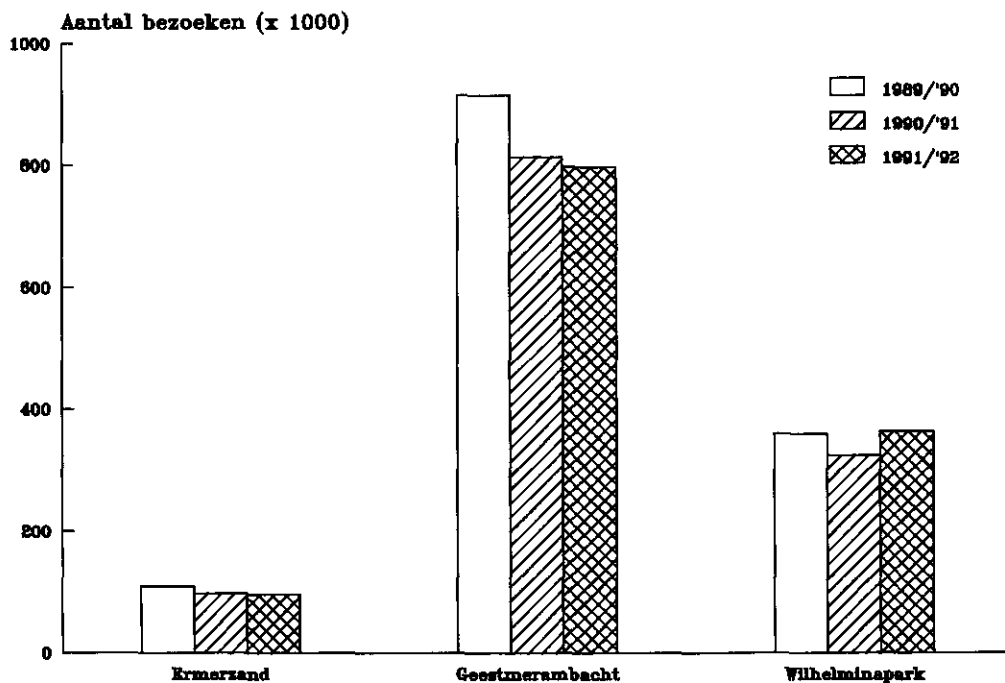

Fig. 25 Aantal bezoeken aan de projecten per onderzoeksjaar

Het Wilhelminapark wordt per hectare gezien het meest intensief bezocht (tabel 7). Zo worden daar 6500 bezoeken per hectare per jaar geregistreerd tegen 1200 op het Ermerzand. De grote verschillen in de omvang van het bezoek zijn ondermeer te verklaren uit verschillen in de omvang van de bevolking in het verzorgingsgebied van de projecten. Zo heeft het Wilhelminapark weliswaar het kleinste verzorgingsgebied, maar door de hoge bevolkingsdichtheid herbergt het wel het grootste bezoekerspotentieel. Uit tabel 7 blijkt dat het verzorgingsgebied van het Ermerzand naar oppervlakte beduidend groter is dan dat van de beide andere projecten. Het relatief grote verzorgingsgebied van het Ermerzand wordt wellicht veroorzaakt doordat in de zuid-oosthoek van Drenthe geen andere recreatieplassen aanwezig waren ten tijde van het onderzoek met een zodanig grote oppervlakte aan open water als aanwezig op het Ermerzand (27 ha).

Tabel 7 Enige algemene kenmerken van de projecten en hun omgeving

Kenmerken	Ermerzand	Geestmerambacht	Wilhelminapark
Gemiddelde jaarbezoek (bezoeken)	101 000	843 000	350 000
Totale oppervlakte van het recreatieproject (ha)	85	220	54
Gemiddeld aantal bezoeken per hectare, per jaar	1 200	3 800	6 500
Straal verzorgingsgebied (km)	20	10	5
Aandeel ondervraagden uit verzorgingsgebied in totale jaarbezoek (%)	97	91	90
Totaal aantal inwoners in verzorgingsgebied	230 000	240 000	410 000
Oppervlakte verzorgingsgebied (km ²)	1 256	314	79
Aantal inwoners per ha in het verzorgingsgebied	2	8	52
Gemiddeld aantal bezoeken per jaar per inwoner van het verzorgingsgebied	0,4	3,2	0,8

Bij alle drie projecten is het aandeel in het totale jaarbezoek van de ondervraagden die in het verzorgingsgebied wonen beduidend groter dan 80% (tabel 7). Dit wordt veroorzaakt doordat de bezoekfrequentie hoger wordt naarmate men dichterbij het project woont. Met andere woorden, de 20% van de ondervraagden die buiten het verzorgingsgebied wonen bezoeken de projecten met een lagere frequentie dan degene die binnen het verzorgingsgebied wonen. Naarmate het verzorgingsgebied een grotere straal heeft, neemt het aandeel in het jaarbezoek van de ondervraagden van buiten het verzorgingsgebied af. Zo dragen bij het Ermerzand de ondervraagden die buiten het verzorgingsgebied wonen (20% van alle ondervraagden) voor slechts 3% bij aan het totale jaarbezoek, terwijl dit bij het Wilhelminapark 10% is. Het gemiddeld aantal bezoeken dat per inwoner van het verzorgingsgebied aan het project wordt gebracht is het hoogste bij het Geestmerambacht, gemiddeld ruim drie per jaar. Klaarblijkelijk

vormt het Geestmerambacht door zijn omvang, ligging en inrichting een relatief aantrekkelijk project.

4.5 Schatting van het jaarbezoek

Bij het onderhavige onderzoek zijn gedurende het gehele jaar mechanische verkeers-tellingen afgenomen in combinatie met visuele tellingen gedurende twaalf dagen op jaarbasis. Hierdoor kon de omvang van het jaarbezoek nauwkeurig worden vastgesteld. In hoeverre is het nu mogelijk om op basis van beperkte meetgegevens een redelijk nauwkeurige schatting te maken van de omvang van het jaarbezoek?

Zoals reeds eerder is vermeld, zijn de weersomstandigheden van grote invloed op de omvang van het bezoek gedurende een waarnemingsjaar. Dit is bij de bespreking van het aantal bezoeken per waarnemingsjaar per seizoen ook duidelijk naar voren gekomen.

Toch, zo blijkt uit figuur 25, is de invloed van het jaarlijkse weer op de omvang van het bezoek niet zodanig, dat hiermee alle verschillen in de omvang van het bezoek per jaar eenduidig kunnen worden verklaard. Zo wijkt de toename van het aantal bezoekers op het Wilhelminapark in het derde waarnemingsjaar af ten opzichte van de beide andere projecten. Anderzijds zijn er ook wel degelijk (redelijk) constante aspecten aanwezig in het jaarbezoek. Vooral op het Geestmerambacht en het Wilhelminapark blijkt dat het bezoek op de jaarlijkse topdag een opvallend constant aandeel vormt van het totale jaarbezoek (tabel 8).

Tabel 8 Omvang van het bezoek op de jaarlijkse topdag en de procentuele bijdrage aan het totale jaarbezoek, per waarnemingsjaar, per project

	Ermerzand			Geestmerambacht			Wilhelminapark		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Aantal bezoeken	6558	7354	4796	18843	18749	17208	5401	4550	5526
Aandeel in jaarbezoek (%)	6,0	7,5	5,0	2,1	2,3	2,2	1,5	1,4	1,5

Als derhalve van een project bekend is welke bijdrage de jaarlijkse topdag levert aan het jaarbezoek, dan zou kunnen worden volstaan met het meten van de omvang van het topdagbezoek om een ruwe schatting te kunnen maken van het jaarbezoek. Bij het onderzoek is echter gebleken dat alleen gedurende het tweede waarnemingsjaar de jaarlijkse topdag bij alle drie projecten op exact dezelfde datum viel. In het eerste waarnemingsjaar viel de topdag bij alle drie projecten op een verschillende datum terwijl in het derde jaar alleen de topdag op het Geestmerambacht en het Wilhelminapark samen viel. Lokale omstandigheden beïnvloeden klaarblijkelijk eveneens de dag waarop de jaarlijkse topdag wordt gerealiseerd. In de praktijk is het derhalve niet eenvoudig of zelfs vrijwel onmogelijk om voor ieder afzonderlijk project van te voren te bepalen op welke datum de absolute topdag van het jaar valt (op basis van weersvoorspellingen). Wordt namelijk op de tweede of derde drukste

dag van het jaar gemeten in plaats van op de absolute topdag, dan is het aandeel in het jaarbezoek al weer een stuk kleiner. Bovendien is het aandeel van de tweede of derde drukste dag van het jaar in jaarbezoek veel minder constant dan dat van de absolute topdag.

Om niet afhankelijk te zijn van de absolute topdag voor de schatting van het jaarbezoek, zou wellicht kunnen worden gekeken naar het aandeel van de som van de twintig drukste dagen van het jaar in het jaarbezoek (tabel 9). Dit aandeel is per project gedurende de drie waarnemingsjaren redelijk stabiel, maar de bijdrage verschilt wel sterk per project. Zo hebben de twintig topdagen op het Ermerzand een aandeel in het jaarbezoek van rond de 50%, voor het Geestmerambacht ligt dit rond de 25%, terwijl op het Wilhelminapark het aandeel om en nabij de 18% bedraagt. Ook hiervoor geldt derhalve dat dit verhoudingsgetal per project moet worden vastgesteld. Hierbij kunnen de verhoudingsgetallen van de drie projecten bij het trendonderzoek betrokken projecten overigens richtinggevend zijn. Het probleem dat zich evenwel dan gaat voordoen is, dat de twintig topdagen blijken voor te komen in elk van de vier seizoenen. Zo vallen bijvoorbeeld bij het Geestmerambacht in het eerste waarnemingsjaar zes en in het tweede waarnemingsjaar vijf van de twintig topdagen in het winterseizoen. Hierdoor blijft het noodzakelijk om gedurende grote delen van het jaar mechanische tellingen te verrichten, om zekerheid te hebben dat de twintig drukste dagen inderdaad zijn geteld.

Tabel 9 Som van de omvang van het bezoek op de twintig drukste dagen en de procentuele bijdrage aan het totale jaarbezoek, per waarnemingsjaar, per project

	Ermerzand			Geestmerambacht			Wilhelminapark		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Omvang bezoek 20 drukste dagen	57153	48914	40767	252153	200809	188679	68091	56168	65256
Aandeel in jaarbezoek (%)	52,5	50,2	42,6	27,5	24,7	23,6	18,9	17,3	17,9

Tenslotte is nog nagegaan of er ook bepaalde perioden van het jaar zijn te onderscheiden die een redelijk constant aandeel in het jaarbezoek hebben. Dit is gedaan op maandbasis. Hieruit kwam naar voren dat de maand oktober de meest constante bijdrage aan het jaarbezoek levert. Dit bleek te gelden voor alle drie projecten (tabel 10). Wel verschilt de bijdrage aan het jaarbezoek per project. Zo ligt de bijdrage aan het jaarbezoek bij het Ermerzand iets onder de 3% terwijl dit voor het Wilhelminapark juist boven de 6% ligt. Het Geestmerambacht neemt met ongeveer 5% een positie in tussen de zwem-/surfplas en het stadspark, hetgeen verklaarbaar is, aangezien het Geestmerambacht qua inrichting zowel kenmerken heeft van een zwem-/surfplas als van een stadspark. De verschillen in het aandeel dat de maand oktober heeft in het jaarbezoek per project sluiten goed aan bij hetgeen bij de verdeling van het bezoek over de seizoenen is opgemerkt (zie paragraaf 4.2). Zo is er bij het stadspark sprake van een veel gelijkmatiger spreiding van het bezoek over het jaar dan bij de zwem/surfplas waarbij het bezoek zich concentreert in het voor- en hoogseizoen.

Tabel 10 Omvang van het bezoek in de maand oktober en de procentuele bijdrage aan het totale jaarbezoek, per waarnemingsjaar, per project

	Ermerzand			Geestmerambacht			Wilhelminapark		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Omvang maanbezoek	3101	2883	2532	45622	41428	35794	21755	20714	21907
Aandeel in jaarbezoek (%)	2,85	2,95	2,65	4,98	5,09	4,48	6,05	6,37	6,02

Er kan derhalve worden geconstateerd dat op basis van meting van het bezoek in enkel de maand oktober er een ruwe schatting van het totale jaarbezoek kan worden gemaakt, mits geschat kan worden welk aandeel de maand oktober heeft in het totale jaarbezoek. Dit aandeel zou kunnen worden geschat op basis van overeenkomsten van het betreffende project met de drie bij het trendonderzoek betrokken projecten.

5 Omvang van het recreatieve verkeer naar recreatieprojecten

5.1 Inleiding

Dagrecreatieprojecten trekken grote aantallen mensen aan, zo is gebleken in hoofdstuk 4. Als gevolg hiervan ontstaan (omvangrijke) verkeersstromen van en naar dergelijke projecten. In de meeste gevallen zijn dit stromen die beginnen vanuit de woning van de bezoekers en die via de kortste route eindigen op de recreatieprojecten en vice versa (tabel 11).

Tabel 11 Procentuele verdeling van de bezoekers naar overnachtingslocatie en routekeuze, per project

Vertrekpunt en route	Ermerzand	Geestmerambacht	Wilhelminapark
Eigen woning, rechtstreeks	69	75	76
Eigen woning, via omweg	16	16	21
Tijdelijk adres, rechtstreeks	12	8	2
Tijdelijk adres, via omweg	4	1	2
Totaal	101	100	101
N =	1532	4770	3607

Dat dergelijke stromen van grote invloed kunnen zijn op de verkeersafwikkeling op het lokale wegennet moge duidelijk zijn gezien het (top)dagbezoek dat bijvoorbeeld in het geval van het Geestmerambacht schommelt rond de 18 000 bezoeken. In het kader van het beheersen van de (groei) van de (recreatie)mobilititeit is het van belang om inzicht te krijgen in de omvang van deze verkeersstromen naar voertuigsoort en aantal afgelegde kilometers en de effecten van eventuele maatregelen¹.

5.2 Wijze van vervoer en reistijd

Om te kunnen bepalen hoe groot de omvang van het recreatieverkeer is, dient allereerst inzicht te worden verkregen in de verdeling van de bezoekers naar wijze van vervoer, de zogenaamde modal split (fig. 26). Hieruit blijkt dat de keuze van de vervoerwijze per project nogal verschilt. Zo is bij het Ermerzand de auto veruit het meest gebruikte vervoermiddel. De bezoekers van het Wilhelminapark en het Geestmerambacht maken daarentegen veel meer gebruik van de fiets of komen te voet. Opvallend is voorts dat bij geen van de drie projecten het openbaar vervoer enige rol van betekenis speelt.

¹ De gegevens uit dit hoofdstuk zijn deels ontleend aan een artikel dat geheel gewijd is aan de recreatiemobilititeit van en naar dagrecreatieprojecten, op basis van uitkomsten van het trendonderzoek (De Bruin en Van Hoorn, 1993). (Geringe) afwijkingen in de uitkomsten worden veroorzaakt doordat in aantal gevallen verschillende deelpopulaties bij de berekeningen zijn gebruikt.

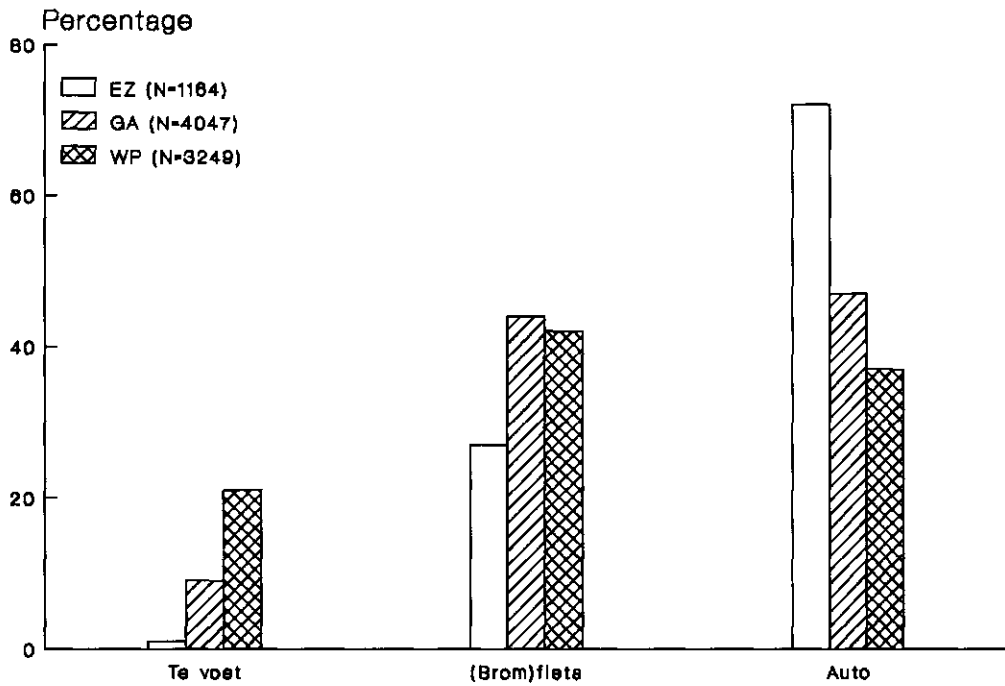

Fig. 26 Procentuele verdeling naar vervoerwijze

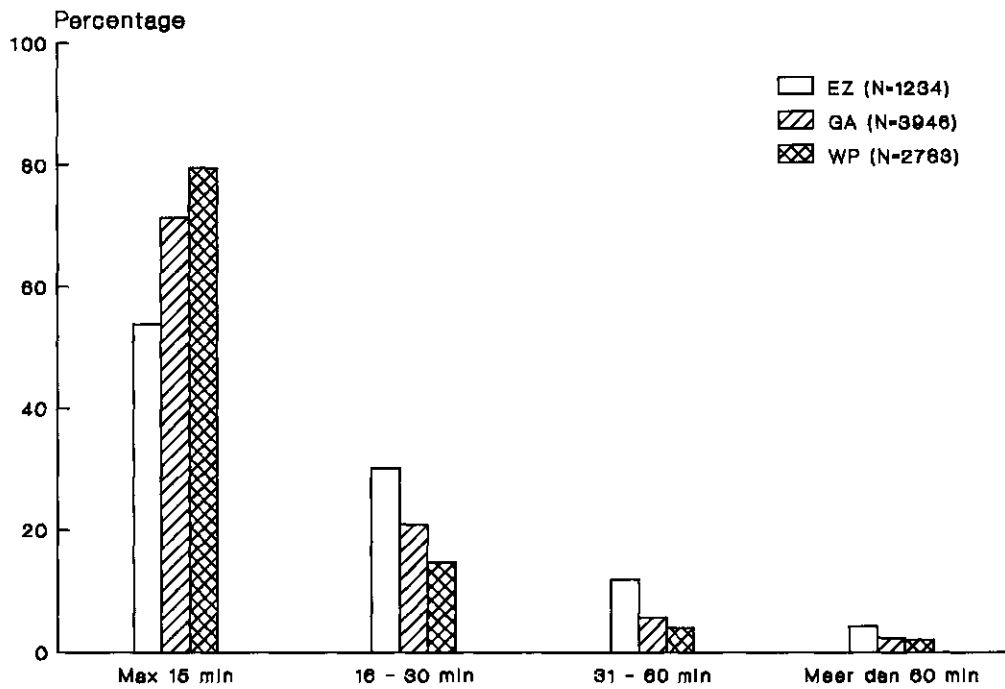

Fig. 27 Procentuele verdeling naar reistijd

Vervolgens is nagegaan wat de reistijd is van die bezoekers die rechtstreeks naar het project toegaan (fig. 27). Bij het Geestmerambacht en het Wilhelminapark is de reistijd bij meer dan 70% van de bezoekers minder dan een kwartier. Bij het Ermerzand zijn de reistijden gemiddeld wat langer, zo heeft ruim 30% een reistijd van 16 tot 30 minuten, terwijl 16% er langer dan een halfuur over doet om bij het Ermerzand te komen.

Bezoekers van het Ermerzand zijn ongeacht de vervoerwijze, gemiddeld het langste onderweg naar het project (tabel 12). Het percentage van de bezoekers die minder dan een kwartier reistijd hebben, is namelijk bij het Ermerzand voor alle wijzen van vervoer het kleinst. De excentrische ligging van het project ten aanzien van bevolkingscentra is waarschijnlijk de belangrijkste oorzaak voor deze langere reistijd. Tevens blijkt dat bezoekers die per auto komen gemiddeld op alle drie projecten de kortste reistijd hebben, terwijl (brom)fietsers op alle drie projecten gemiddeld het langste onderweg zijn. Voetgangers nemen een tussenpositie in. Dit zegt uiteraard niet direct iets over de afstand die is afgelegd naar de projecten, vanwege verschillen in de gemiddelde kruissnelheid per vervoerwijze. In de volgende paragraaf wordt hierop nader ingegaan.

Tabel 12 Procentuele verdeling van de reistijd per project, naar vervoerwijze, van bezoekers die rechtstreeks naar de projecten gaan

Reistijd naar project	Te voet				(Brom)fiets				Auto			
	EZ	GA	WP	Tot.	EZ	GA	WP	Tot.	EZ	GA	WP	Tot.
Max 15 minuten	36	73	80	77	32	58	69	59	62	83	90	80
16 - 30 minuten	52	19	15	17	32	31	21	27	29	12	8	15
31 - 60 minuten	12	5	2	4	27	9	7	10	7	3	1	3
Meer dan een uur	0	3	2	3	10	2	3	3	2	2	1	1
Totaal (%)	100	100	99	101	101	100	100	99	100	100	100	99
N =	21	517	667	1205	311	1613	1039	2963	865	1723	1011	3598

5.3 Afgelegde afstand naar vervoerwijze

De gekozen vervoerwijze hangt uiteraard samen met de afstand die de bezoekers (naar eigen inschatting) afleggen van en naar de projecten.

In tabel 13 staat vermeld welke wijze van vervoer wordt gekozen bij verschillende afstandsklassen. In de afstandsklasse tot 2,5 km verschillen de drie recreatieprojecten onderling het meest van elkaar voor wat betreft de vervoerwijze. Het is opvallend dat in deze afstandsklasse bij het Ermerzand en het Wilhelminapark relatief meer gebruik wordt gemaakt van de auto (respectievelijk 23% en 26%) dan bij het Geestmerambacht (slechts 14%). Verder springt het Ermerzand eruit met het hoge

fietsgebruik (62%) in deze afstandsklasse. In de afstandsklasse 2,5 tot en met 5 km zijn de onderlinge verschillen niet bijzonder groot. Alleen wordt in het geval van het Ermerzand meer gebruik gemaakt van de auto in vergelijking met beide andere projecten. In de klassen van meer dan 5 km neemt het gebruik van de auto bij Ermerzand nog sterker toe. Dit geldt voor het Geestmerambacht pas in de klasse van meer dan 10 km. Voor het Wilhelminapark doet zich het onverwachte verschijnsel voor dat het aandeel van de fiets toeneemt naarmate de afgelegde afstand groter wordt. Uit een analyse van de plaats van herkomst van de bezoekers blijkt dat de fiets vooral wordt gebruikt vanuit die (woon)gebieden waaruit de recreatieprojecten kunnen worden bereikt via rechtstreekse fietspaden (eventueel gelegen langs grote doorgaande wegen) zoals bij het Geestmerambacht en het Ermerzand. Ook als het gebruik van de auto een omweg betekent of anderszins weinig of geen tijdswinst oplevert wordt vaker de voorkeur gegeven aan de fiets. Deze beide laatste zaken spelen vooral een rol in het sterk verstedelijkte gebied rond het Wilhelminapark. Voor de voetgangers is de afstand naar het project het belangrijkste criterium. Als men meer dan 2,5 km moet lopen neemt het voetgangersaandeel snel af ongeacht de ontsluiting van het project voor voetgangers.

Tabel 13 Procentuele verdeling van de vervoerwijze naar afgelegde afstand (enkele reis) bij het bezoeken van het betreffende project, per project

Afgelegde afstand naar project	Ermerzand				Geestmerambacht				Wilhelminapark			
	te voet	fiets	auto	tot.	te voet	fiets	auto	tot.	te voet	fiets	auto	tot.
t/m 2,5 km	15	62	23	100	43	43	14	100	41	33	26	100
2,5 t/m 5 km	3	41	56	100	7	48	45	100	10	43	47	100
5 t/m 10 km	1	24	75	100	3	41	56	100	6	43	52	100
meer dan 10 km	0	16	84	100	3	25	72	100	2	49	49	100
Totaal (%)	2	26	72	100	13	42	45	100	24	38	38	100
N =				1196				3851				2711

Uit het bovenstaande kan de conclusie worden getrokken dat goede fietsverbindingen wel degelijk effect hebben op het aandeel van de fiets in de modal split (verdeling van het verkeer naar vervoerwijzen). Dit effect wordt sterker naarmate de verbinding voor de auto slechter is. Dit geldt zeker voor korte afstanden, maar, zoals blijkt bij het Wilhelminapark, ook voor langere afstanden. Klaarblijkelijk wordt de auto niet vanzelfsprekend onder alle omstandigheden als vervoermiddel gekozen. De kwaliteit van de fietsverbindingen in combinatie met de benodigde reistijd zijn belangrijke criteria voor de keuze om al dan niet per fiets of met de auto te gaan. Voor de voetgangers is de af te leggen afstand het belangrijkste criterium.

Bezoekers die per auto komen, leggen op het Wilhelminapark gemiddeld de meeste kilometers af op jaarbasis (687 km, tabel 14). Dit is evenwel in tegenstelling met hetgeen men zou verwachten: het Wilhelminapark ligt immers van de drie projecten

het dichtst bij de herkomstgebieden van de bezoekers. De verklaring hiervoor is dat de bezoekfrequentie op het Wilhelminapark veel hoger ligt dan bij het Ermerzand en het Geestmerambacht. Als namelijk wordt gekeken naar het aantal afgelegde kilometers dat per bezoek/rit met de auto wordt afgelegd, dan blijkt dat op het Wilhelminapark juist het kleinste aantal kilometers wordt gereden (6,7 km, heen en terugreis tezamen). Ook gemiddeld over alle wijzen van vervoer blijkt het Wilhelminapark het kleinste aantal kilometers per bezoek te genereren (4,8 km).

Tabel 14 Gemiddelde afgelegde afstand (km) per rit/bezoek en de totale afstand (km) die gemiddeld wordt afgelegd op jaarbasis bij het bezoeken van het betreffende project, per vervoerwijze, per project

	Ermerzand				Geestmerambacht				Wilhelminapark			
	te voet	fiets	auto	tot.	te voet	fiets	auto	tot.	te voet	fiets	auto	tot.
Gemiddelde afgelegde afstand (heen en terug) per rit/bezoek	2,9	8,2	16,2	13,4	4,6	8,0	10,7	8,6	2,8	5,3	6,7	4,8
Totale gemiddelde afgelegde afstand (heen en terug) op jaarbasis	165	173	309	269	330	396	564	462	452	377	687	506
N =	12	253	686	950	441	1480	1558	3479	610	926	856	2392

De conclusie hieruit die kan worden getrokken is tweeledig. Het dichterbij situeren van recreatieprojecten bij woongebieden kan leiden tot (veel) meer autokilometers op jaarbasis per inkomende auto, dan wanneer de projecten verder weg zijn gelegen. Dit wordt veroorzaakt door de (veel) hogere bezoekfrequentie bij projecten die dicht bij een woonkern zijn gelegen. Echter het gemiddeld aantal autokilometers per afgelegd bezoek ligt wel lager door het grotere aandeel van wandelaars en fietsers bij dergelijke projecten en de kortere af te leggen afstand.

Het totaal aantal kilometers dat alle bezoekers van een project tezamen op jaarbasis genereren bij het bezoeken van het betreffende project, is berekend door het gemiddelde aantal voetgangers dan wel (brom)fietsen of auto's die de projecten jaarlijks bezoeken, te vermenigvuldigen met de gemiddelde afgelegde afstand per rit naar vervoerwijze, afkomstig uit tabel 14. Deze zijn vastgelegd in tabel 15.

Recreatieprojecten genereren behoorlijk wat (auto)kilometers op jaarbasis. Uiteraard moet één en ander wel worden gerelateerd aan het aantal bezoeken dat jaarlijks aan de projecten wordt afgelegd. Zo worden aan het Geestmerambacht ongeveer achtmaal zoveel bezoeken afgelegd als aan het Ermerzand en ongeveer 2,5 maal zoveel als aan het Wilhelminapark (zie ook hoofdstuk 4). Wordt hiermee rekening gehouden dat blijkt dat het gemiddelde aantal autokilometers dat gepaard gaat met één bezoek (ongeacht de vervoerwijze) aan het Wilhelminapark (1,7 km) en aan het Geestmerambacht (2,7 km) weer aanmerkelijk lager is dan bij het Ermerzand (4,9 km).

Tabel 15 Gemiddeld jaarkilometrage (km) per vervoerwijze met tussen haakjes de procentuele verdeling, per project

Jaarkilometrage (km) per vervoerwijze	Ermerzand	Geestmerambacht	Wilhelminapark
Jaarkilometrage voetgangers	19 471 (3)	649 456 (12)	203 196 (14)
Jaarkilometrage (brom)fietsers	193 102 (27)	2 294 736 (44)	659 627 (45)
Jaarkilometrage automobilisten	498 830 (70)	2 303 774 (44)	589 171 (41)
Totale jaarkilometrage	711 403 (100)	5 247 966 (100)	1 451 994 (100)

Desondanks is het totale aantal autokilometers op jaarbasis ook bij het Wilhelminapark en het Geestmerambacht zeer aanzienlijk. Uit het oogpunt van beperking van de milieuvervuiling en verkeerscongestie zou het wenselijk kunnen zijn om het totale aantal autokilometers dat gepaard gaat met het bezoeken van juist recreatieprojecten die in en om woonkernen liggen, verder te reduceren. In de volgende paragraaf wordt hier nader op ingegaan.

5.4 Effecten van entreeheffing

Een mogelijkheid om de (auto)mobiliteit te verkleinen kan zijn het invoeren van entreeheffing. In tabel 16 staat vermeld wat de zelf gerapporteerde gedragsverandering bij f 2,50 entreeheffing per persoon is, op de bezoekfrequentie, bij verschillende wijzen van vervoer. Hierbij dient te worden aangetekend dat op het Ermerzand al een parkeergeldheffing van kracht is, zodat bij dit project al sprake is van een zekere gewenning aan een vorm van verplicht betalen.

Tabel 16 Procentuele verdeling van de zelf gerapporteerde wijziging in de bezoekfrequentie bij f 2,50 entreeheffing per persoon, per wijze van vervoer, per project

Wijziging in bezoek- frequentie bij f 2,50 entree- heffing	Ermerzand				Geestmerambacht				Wilhelminapark						
	te	voet	fiets	auto	tot.	te	voet	fiets	auto	tot.	te	voet	fiets	auto	tot.
Neemt toe/ blijft gelijk	7	24	38	34	11	14	25	19	10	13	19	15			
Neemt af	50	45	38	40	48	42	34	39	32	29	33	31			
Stopt met bezoeken	43	31	24	26	41	44	41	42	58	58	48	54			
Totaal (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100			
N =	12	306	806	1124	339	1725	1850	3914	1007	3342	3817	8166			

Het effect van de entreeheffing op de bezoekfrequentie hangt significant samen met een aantal kenmerken van het bezoek en de bezoekers. Zo blijkt dat de voorgenomen bezoekfrequentie bij entreeheffing sterker in negatieve zin wordt beïnvloed naarmate:

- de voorgenomen verblijftijd op het project korter is;
- de huidige bezoekfrequentie aan het project hoger is;
- de bezoeker meer alternatieve projecten bezoekt;
- de leeftijd van de bezoeker hoger is;
- het huishoudinkomen van de bezoeker lager is.

Ook is er een significante samenhang met de wijze van vervoer naar het project (tabel 16). Bezoekers die per auto naar de projecten komen vertonen de kleinste reactie op de voorgestelde entreeheffing, zij stellen hun bezoekfrequentie het minst vaak in negatieve richting bij. Een entreeheffing die geldt voor iedere bezoeker afzonderlijk, heeft dus vooral een negatieve uitwerking op bezoekers die te voet of per fiets de recreatieprojecten bezoeken, hetgeen juist niet het gewenste effect is. Met een entreeheffing in de vorm van parkeergeldheffing enkel voor auto's zou dit ongewenste effect kunnen worden vermeden. In het onderstaande wordt nader uitgewerkt hoe de bezoekers die per auto komen reageren op entreeheffing.

Naarmate de bezoekfrequentie van bezoekers per auto hoger ligt, ze ouder zijn, meer alternatieve projecten bezoeken en hun huishoudinkomen lager is, reageren ze sterker op entreeheffing met een negatieve aanpassing van hun bezoekfrequentie. In dit opzicht wijken respondenten die per auto het project bezoeken niet af van voetgangers of fietsers. Ook de afstand die de respondent per auto naar het project heeft afgelegd, blijkt samen te hangen met de mate waarin de bezoekfrequentie wordt aangepast in geval van entreeheffing. Hoe groter de afgelegde afstand, des te minder negatief men reageert op entreeheffing. Hierbij moet bedacht worden dat de bezoekfrequentie afneemt naarmate de afgelegde afstand tot het project toeneemt. De kosten van entreeheffing zullen in dit geval minder vaak moeten worden opgebracht en in verhouding tot de reiskosten een steeds kleiner aandeel hebben.

6 Kritiekpunten, wensen en sociale veiligheid

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt aandacht geschonken aan een aantal specifieke aspecten per project. Achtereenvolgens komen aan de orde: punten van kritiek (onderscheiden in bereikbaarheid en overige kritiekpunten) en wensen van de bezoekers. Ook wordt aandacht geschonken aan de redenen waarom men juist de onderhavige projecten bezoekt en in hoeverre gevoelens van (sociale) onveiligheid een rol spelen.

6.2 Punten van kritiek

Punten van kritiek kunnen zowel betrekking hebben op de bereikbaarheid van de projecten als op inrichtingsaspecten. In het algemeen blijkt te gelden dat hoe vaker men de projecten op jaarbasis bezoekt, des te vaker men ook punten van kritiek heeft. Dit zou kunnen worden geïnterpreteerd als een uiting van grotere betrokkenheid bij de projecten. De zeer frequente bezoekers gaan het project waarschijnlijk steeds meer beschouwen als 'hun' project en denken dan ook meer na over 'hun' project, uiteraard gevoed door toenemende ervaringen op en kennis van de projecten.

6.2.1 Bereikbaarheid

De bereikbaarheid van de projecten wordt in het algemeen voldoende gevonden. Slechts 4% van de bezoekers vindt de projecten minder goed bereikbaar. Het Wilhelminapark wordt hierbij het meest negatief beoordeeld (7% van de bezoekers van dit park beoordeeld de bereikbaarheid negatief) gevolgd door het Ermerzand (4% negatief) en het Geestmerambacht (2% negatief). De bezoekfrequentie speelt niet of nauwelijks een rol in de beoordeling van de bereikbaarheid. Zo vinden bezoekers die de projecten relatief vaak bezoeken de bereikbaarheid niet slechter of beter dan mensen die het project maar eenmaal per jaar bezoeken. Dit geldt ook voor de afzonderlijke aspecten van de bereikbaarheid die hierna worden besproken.

De klachten omtrent de bereikbaarheid zijn veelal locatiegebonden. Zo hebben ze bij het Ermerzand en het Wilhelminapark vooral betrekking op het geringe aantal toegangswegen en/of toegangen tot deze projecten. Bij het Geestmerambacht en het Ermerzand wordt de excentrische ligging van de projecten nogal eens als negatief beoordeeld in verband met de bereikbaarheid. Ook de slechte bereikbaarheid per openbaar vervoer (Geestmerambacht en Wilhelminapark) wordt genoemd. Vreemd genoeg wordt dit aspect bij het Ermerzand nauwelijks genoemd, terwijl juist dit project zeer slecht is ontsloten per openbaar vervoer. Blijkbaar komt het niet bij de bezoekers van deze zwem-/surfplas op om met het openbaar vervoer te gaan. Ook kan het zijn dat er gewoonweg geen mensen op het project aanwezig die doorgaans

met het openbaar vervoer reizen, omdat ze door het ontbreken van openbaar vervoer er niet kunnen komen. Dit stemt overeen met hetgeen in hoofdstuk 5 staat vermeld, namelijk dat het aandeel van het openbaar vervoer in de vervoerwijzen naar de drie projecten verwaarloosbaar klein is. Het meest opvallende en vaakst genoemde punt van kritiek ten aanzien van de bereikbaarheid heeft evenwel betrekking op de bewegwijzering naar de projecten. Eenderde tot de helft van de klachten op elk van de drie projecten omtrent de bereikbaarheid heeft betrekking op een slechte of onvoldoende bewegwijzering naar de projecten. Ondanks de huidige aanwezigheid van bewegwijzering blijkt dat op dit punt nog veel kan worden gewonnen.

6.2.2 Overige kritiekpunten

Ook is aan de bezoekers van de projecten rechtstreeks gevraagd of ze punten van kritiek hebben op de projecten en zo ja, welke dit zijn (aan de hand van een lijst met voorgecodeerde antwoorden). Bij het Ermerzand en het Geestmerambacht heeft ongeveer één op de drie bezoekers punten van kritiek, terwijl dit bij het Wilhelminapark bij bijna de helft van de bezoekers (48%) het geval is. In figuur 28 staan de meest genoemde kritiekpunten weergegeven.

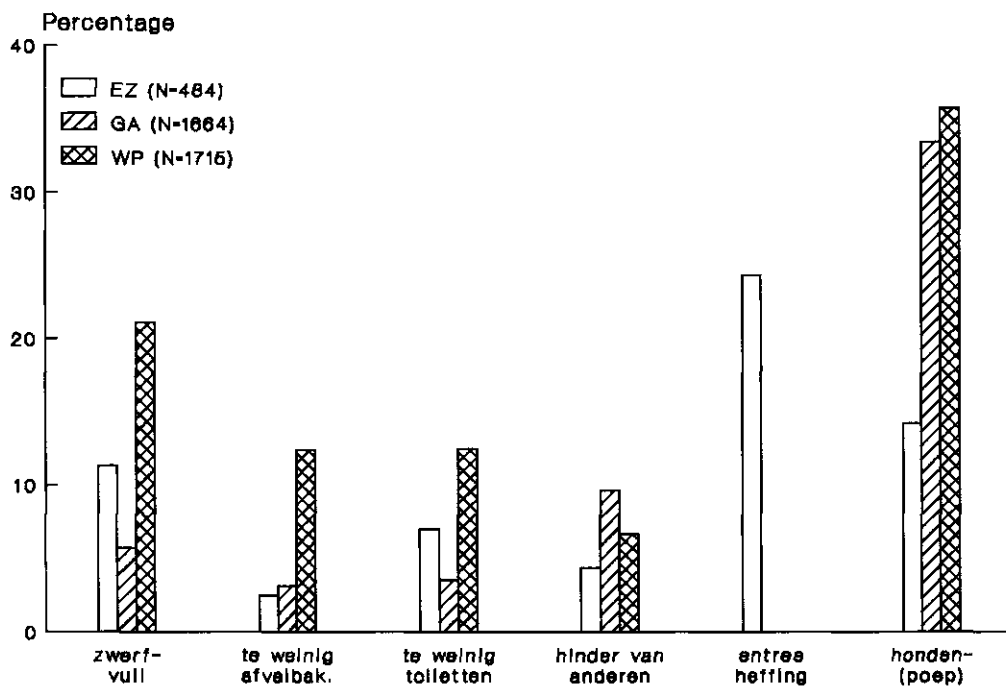

Fig. 28 Percentage van de bezoekers met punten van kritiek, die genoemd punt als punt van kritiek heeft, per project

De grootste bron van ergernis blijken honden te zijn en/of hun residu. Dit ondanks het feit dat op alle drie de projecten beperkende maatregelen gelden voor het toelaten van honden. Voorbeelden hiervan zijn zoneringen in ruimte en tijd (bepaalde hondenuitlaatplaatsen en het verbod om honden buiten de winterperiode (onaangelynd) toe te laten) tot een totaalverbod voor honden. Honden verdragen zich

klaarblijkelijk slecht met intensieve dagrecreatie. Een ander opvallend punt van kritiek heeft betrekking op de netheid/schoonheid van de gebieden; vooral bij het Wilhelminapark komt dit duidelijk naar voren. Zowel de kritiek op de aanwezigheid van zwerfvuil als het gesignaleerde tekort aan afvalbakken duidt erop dat recreanten zich snel storen aan rommel. Ook een gebrek aan toiletten valt te rangschikken onder de behoefte aan netheid/hygiëne. Op het Ermerzand wordt ook de entreeheffing (in de vorm van parkeergeldheffing) relatief vaak genoemd als punt van kritiek. Ondanks het feit dat op het Ermerzand al sinds jaar en dag parkeergeld wordt geheven blijkt dat (een deel) van de bezoekers er nog steeds moeite mee heeft.

6.3 Wensen

Overeenkomstig hetgeen bij de kritiekpunten is opgemerkt, geldt ook bij de wensen dat naarmate men de projecten frequenter bezoekt op jaarbasis, er vaker wensen worden geuit. Ook hiervoor zal wellicht kunnen gelden dat een hogere bezoekfrequentie leidt tot een grotere betrokkenheid bij het betreffende project. Dit kan weer resulteren in het actiever nadenken over verbeteringen die in het project kunnen worden aangebracht, om zodoende het genoeg dat men ontleend aan het (veelvuldig) bezoeken van het project (nog) verder te vergroten. Op het Ermerzand en het Geestmerambacht geeft ongeveer een kwart van de bezoekers te kennen dat ze wensen ter verbetering van het project hebben, terwijl dit op het Wilhelminapark ruim eenderde (36%) van de bezoekers betreft. Deze vraag was als een open vraag opgenomen, zodat de bezoekers geheel vrij waren om hun eigen wensen kenbaar te maken. In het totaal zijn er bijna 350 verschillende typen wensen geuit voor de drie projecten tezamen. Veel van deze wensen hebben betrekking op specifieke inrichtingswensen voor het uitoefenen van bepaalde activiteiten. Een tweede groep wensen heeft betrekking op (aanvullende) inrichtingswensen ten aanzien van de basisvoorzieningen die normaliter op dergelijke projecten aanwezig zijn. Een derde groep wensen heeft betrekking op het beheer en onderhoud van de projecten. De meest genoemde wensen zijn weergegeven in figuur 29. Wat hierbij opvalt is dat veel van de deze wensen betrekking hebben op (aanvulling) van basisvoorzieningen.

De wensen die het vaakst genoemd zijn blijken nogal te verschillen per project, hetgeen ook te verwachten viel omdat ook de inrichting van de projecten verschillend is. De sterkste overeenkomst in de wensen bestaat in de wens tot aanleg van (meer) toiletten. Vooral op het Wilhelminapark is de behoefte hieraan groot. Dat dit punt serieus moet worden genomen blijkt ook uit het feit dat bij de kritiekpunten bij alle drie de projecten een 'tekort aan toiletten' naar voren komt met wederom een accent bij het Wilhelminapark. In feite kun je in dit geval spreken van een positief geformuleerd punt van kritiek, maar het onderstreept nogmaals de noodzaak van de aanwezigheid van (voldoende) sanitaire voorzieningen op dergelijke projecten. Een andere wens die in het oog springt is de zeer algemeen genoemde wens tot (meer) restauratieve voorzieningen op het Ermerzand en het Wilhelminapark. Dat deze wens op het Geestmerambacht veel minder vaak wordt genoemd vindt zijn oorzaak in het feit dat er op het Geestmerambacht op de twee drukste locaties goede restauratieve voorzieningen aanwezig zijn. Dat de behoefte aan (meer) douches op het Ermerzand

zo duidelijk naar voren komt, wordt waarschijnlijk vooral veroorzaakt doordat er daar veel wordt gesurfd. Op het Geestmerambacht is de behoefte opvallend naar meer aankleding in de vorm van speelvoorzieningen en zitbankjes. Aan de vraag naar een camping op het Ermerzand is inmiddels voldaan. Nadat het project in erfpacht door de Gemeente Sleen is overgedaan aan een particulier, heeft deze vrij snel een camping op het Ermerzand aangelegd.

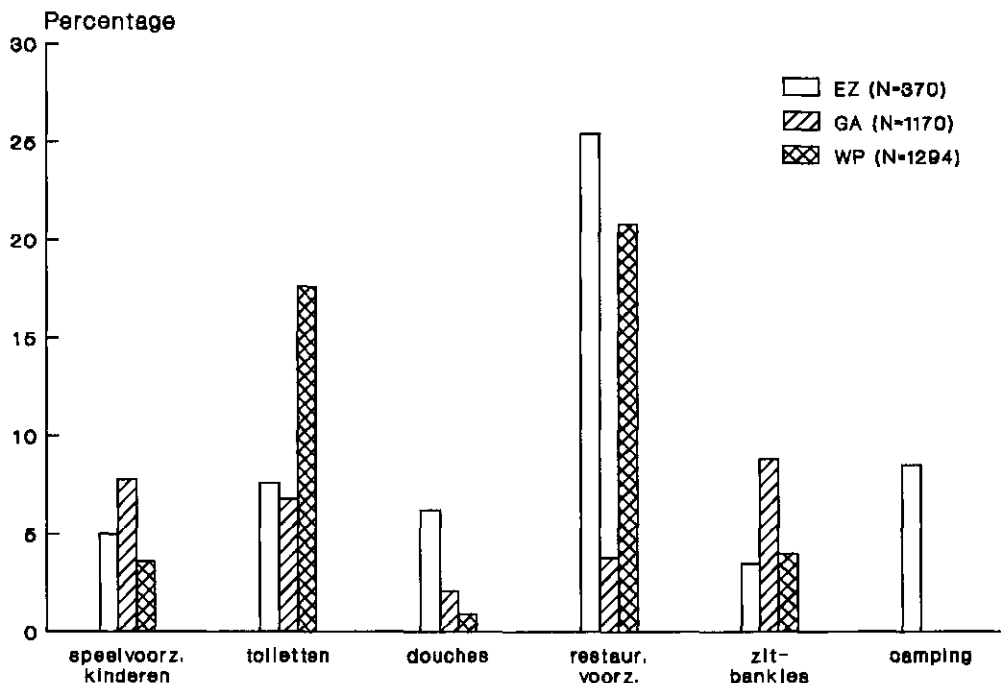

Fig. 29 Percentage van de bezoekers met wensen, die de betreffende wens noemt, per project

6.4 Inrichtingsaspecten en sociale veiligheid

6.4.1 Inrichtings- en omgevingsaspecten

Om te achterhalen welke inrichtings- en omgevingsaspecten van projecten voor bezoekers van belang zijn, is aan de bezoekers gevraagd waarom zij op de dag van het interview juist het onderhavige project bezochten en niet een ander gelijksoortig project. De meest genoemde aspecten zijn weergegeven in figuur 30.

Het aspect wat bij alle drie de projecten verreweg het vaakst wordt genoemd is de nabije ligging in combinatie met de korte reistijd. Dit is des te opmerkelijker omdat de drie projecten nogal verschillen in hun ligging ten opzichte van bebouwde kommen (zie paragraaf 1.3) en de reistijd die de bezoekers gemiddeld kwijt zijn (zie paragraaf 5.2). Blijkbaar zijn dergelijke aspecten sterk contextgebonden: het is maar net wat je gewend bent. Ook de aanwezige rust blijkt een belangrijk punt te zijn. Ook dit aspect is evenwel contextafhankelijk. Zo komen er op het Wilhelminapark op

jaarbasis ruim vijfmaal zoveel bezoekers per ha dan op het Ermerzand en bijna tweemaal zoveel als op het Geestmerambacht (zie paragraaf 4.4). Toch wordt de rust op het project nog het vaakst als argument gebruikt bij het Wilhelminapark.

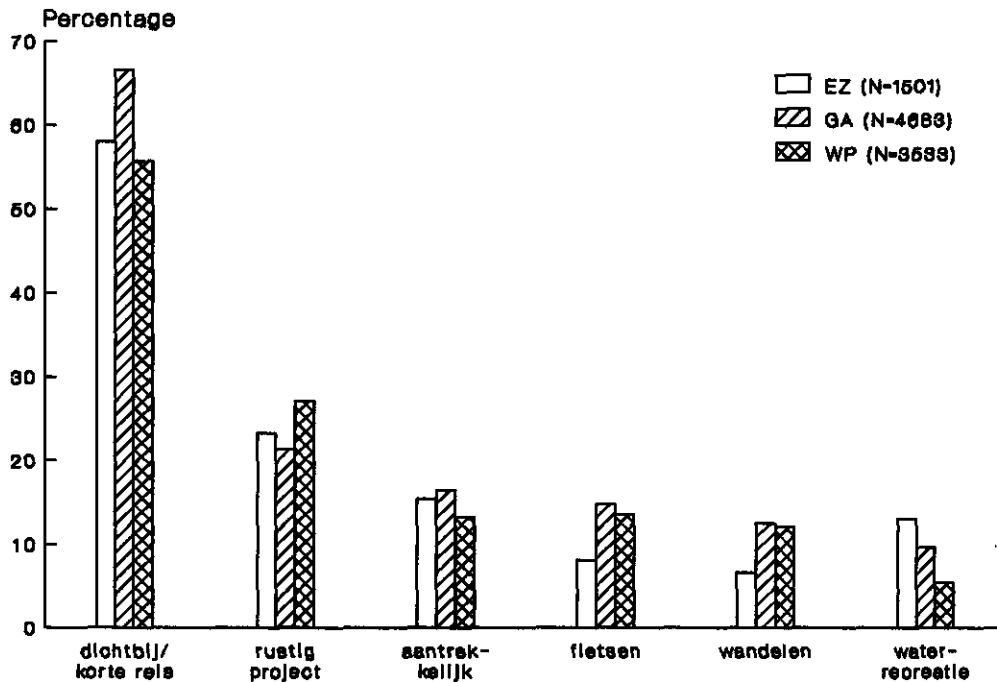

Fig. 30 Percentage van de bezoekers die de genoemde reden om juist het onderzochte project te bezoeken noemt, per project

6.4.2 Sociale veiligheid

Sociale veiligheid heeft betrekking op het voorkomen van incidenten waarbij anderen zich bedreigend opstellen jegens de eigen persoon (Kroon, 1995). Veelal wordt sociale veiligheid vooral van toepassing verklaart op groepen die minder weerbaar (zouden) zijn zoals vrouwen, kinderen, ouderen en gehandicapten. Uit hoofdstuk 2 blijkt inderdaad dat vrouwen op alle drie de projecten zijn ondervertegenwoordigd; vooral op het Wilhelminapark is dit het geval (meer dan tweemaal zoveel mannen als vrouwen zijn aanwezig). Als vervolgens naar de groepssamenstelling wordt gekeken, blijkt dat vooral het aantal vrouwen dat een project alleen bezoekt verhoudingsgewijs lager is dan het aantal mannen dat de projecten alleen bezoekt. Zo komen er op het Ermerzand en Wilhelminapark slechts 23 vrouwen alleen naar deze projecten tegenover 100 alleen komende mannen. Op het Geestmerambacht is deze verhouding 27 alleen komende vrouwen versus 100 alleen komende mannen. De vrouwen die de projecten bezoeken komen derhalve relatief veel vaker in gezelschap van anderen naar de projecten dan mannen. Als vervolgens wordt gekeken naar de tijdstippen waarop alleen komende vrouwen de projecten binnenkomen dan blijkt dat na vijf uur in de middag hun relatieve aandeel sterk afneemt. Dit zou kunnen wijzen op het (bewust) vermijden van stille (avond)uren. Er blijkt daarentegen

geen verband te bestaan met de ingang waar men de projecten binnenkomt. Zo worden de rustige ingangen tot de projecten (bijvoorbeeld de afgelegen ingangen die uitsluitend door voetgangers en/of fietsers worden gebruikt) niet minder vaak gebruikt door alleen komende vrouwen dan de drukke toegangen. Ook hebben alleen komende vrouwen niet vaker klachten over vermeende onveilige inrichting van de projecten, gebrek aan toezicht of hinder van andere gebruikers, dan alleen komende mannen.

Er kan derhalve worden geconcludeerd dat de vrouwen die de projecten daadwerkelijk alleen bezoeken zich op de projecten niet onveiliger voelen dan alleen komende mannen, maar dat ze wel de risico's van onveiligheid verkleinen, door naarmate de dag vordert, relatief minder vaak alleen te komen. Daarnaast is het natuurlijk wel zo dat veel minder vrouwen dan mannen de projecten bezoeken en dat er relatief nog weer minder vrouwen dan mannen zijn die de projecten alleen bezoeken. Ook deze verschillen zouden mogelijk mede kunnen worden veroorzaakt door risicovermijdend gedrag van vrouwen, namelijk door de projecten in het geheel niet te bezoeken. Uit de thuisinterviews komt echter niét naar voren dat vrouwen significant minder vaak deze projecten bezoeken omdat ze zich er niet veilig voelen. Klaarblijkelijk zijn andere redenen dan (vermeende) sociale onveiligheid belangrijker voor de geringere participatie van vrouwen bij het bezoeken van recreatieprojecten.

7 Achtergronden van niet-gebruik van recreatieprojecten

7.1 Inleiding

Een niet-bezoeker is in het kader van dit onderzoek gedefinieerd als: iemand die woonachtig is in de omgeving van één van de drie bij het onderzoek betrokken projecten, maar die het betreffende project in zijn woonomgeving in de twaalf maanden voorafgaand aan het interview niet of maximaal eenmaal heeft bezocht. Of een dergelijke projectspecifieke niet-bezoeker al dan niet andere recreatieprojecten bezoekt, doet hierbij niet ter zake. De grens is bij maximaal een bezoek gelegd, omdat de bezoeker de tweede keer weet wat het project te bieden heeft, en dus ook weet of het project aan z'n behoeften tegemoetkomt. Een eerste bezoek kan berusten op toeval of nieuwsgierigheid als reden hebben. Het STEC (1989) heeft een soortgelijke definitie gehanteerd.

Om gegevens over niet-bezoekers te verzamelen zijn in de omgeving van de drie betrokken projecten thuisinterviews afgenomen. In het totaal zijn ruim 2000 thuisinterviews afgenomen, ongeveer 700 in de omgeving van elk project. Onder de 2000 respondenten bevinden zich dus zowel bezoekers als niet-bezoekers. Bij deze steekproeftrekking zijn per project vier woonkernen betrokken. Hierbij is de afstand van de woonkernen tot het betreffende project (veraf/dichtbij) gekruist met de omvang van de woonkern (groot/klein). Uit elke woonkern is een representatieve steekproef van respondenten ouder dan 15 jaar getrokken.

Omdat de drie centrale projecten uit het trendonderzoek ieder gekozen zijn met het oog op hun representativiteit voor een bepaalde categorie van projecten, kan er vanuit gegaan worden dat de projecten niet uitwisselbaar zijn. Analyses worden daarom ook in dit hoofdstuk per project uitgevoerd.²

7.2 Projectspectief niet-gebruik

7.2.1 De invloed van de functie van en de afstand tot het project

Op voorhand is bij de projectspecifieke niet-bezoekers nog een onderscheid gemaakt tussen mensen die niet bekend zijn met het bestaan van het project, en mensen die op z'n minst weten dat het project bestaat. Het idee is dat de oorzaken van niet-gebruik tussen de twee 'subgroepen' kunnen verschillen. Zo kan bij degenen die geheel onbekend zijn met het project een negatief image van het project geen rol hebben gespeeld. Het resultaat is een participatie-driedeling: onbekend, bekend maar niet of slechts eenmaal bezocht, en vaker dan eenmaal bezocht.

---

² De in dit hoofdstuk gepresenteerde teksten zijn ontleend aan (bewerkingen van) twee artikelen over dit onderwerp (De Bruin en De Vries, 1995; De Vries en De Bruin, 1996).

De verschillen in participatie zijn aanzienlijk (tabel 17). Het stadspark met een sterk lokale functie kent het grootste aantal projectspecifieke niet-bezoekers. Zo heeft 87% van de respondenten uit de omgeving van het Wilhelminapark het project in de twaalf maanden voorafgaande aan het interview niet of slechts eenmaal bezocht. Op de tweede plaats komt de surfplas met een meer regionale functie: 71% van de ondervraagden in de omgeving van het Ermerzand kunnen worden beschouwd als niet-bezoekers. Bij het bovenregionale project Geestmerambacht is het aandeel van projectspecifieke niet-bezoekers het kleinst: 44%. Hoe lokaler de functie van het project, des te geringer is de bekendheid met het project. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat projecten met een lokale functie veelal meer nabijgelegen gelijkwaardige en concurrerende projecten kennen. Ze zijn minder uniek, waardoor ook de algemene bekendheid van projecten met een lokale functie geringer is dan van meer regionaal georiënteerde projecten.

Tabel 17 Procentuele verdeling van respondenten naar participatie kenmerk, op basis van de woonafstand naar het betreffende project

Participatie kenmerk respondent	Ermerzand			Geestmerambacht			Wilhelminapark		
	dichtbij	veraf	totaal	dichtbij	veraf	totaal	dichtbij	veraf	totaal
Onbekend met project	12	30	22	12	18	15	64	84	74
Bekend en maximaal 1 keer bezocht	50	47	49	22	37	29	17	9	13
Vaker dan 1 keer bezocht	36	23	29	67	45	56	19	7	13
Totaal	98	100	100	101	100	100	100	100	100
N =	349	362	726	349	346	702	353	345	708

Een andere factor waarvan verwacht mag worden dat ze het bezoek aan een specifiek recreatieproject kan beïnvloeden, is de afstand tussen woonkern en project. Aangenomen wordt dat voor de meerderheid van de potentiële bezoekers geldt dat de reis naar het project niet positief gewaardeerd wordt, of in ieder geval niet zo positief als de tijd doorgebracht op het project zelf. Hoe langer de reis, hoe hoger de reiskosten in tijd, geld en moeite en hoe minder aantrekkelijk dus een bezoek aan het project. Dit verkleint de kans op een bezoek.

Het effect van afstand op het al dan niet bezoeker zijn, is op vrij grove wijze bepaald. De vier per regio voor de steekproef geselecteerde woonkernen zijn zo gekozen dat er steeds sprake is van een grote/kleine woonkern dichtbij en een grote/kleine woonkern veraf. Het gaat hier om de relatieve afstanden, die per grootte-klasse van de woonkern kunnen verschillen. Het afstandseffect is op twee wijzen significant (tabel 17):

- hoe groter de afstand, des te groter is de kans dat men niet bekend is met het project;
- voor degenen die wel bekend zijn met het project geldt: hoe groter de afstand, des te kleiner is de kans dat men een (geregelde) bezoeker van het project is.

Tevens blijkt uit tabel 17 dat het effect van afstand op het al dan niet bekend zijn met het project samenhangt met de functie van het project. Naarmate de functie van een project meer lokaal is, neemt de bekendheid met het project sneller af bij toename van de afstand naar het project. Zo is het afstandseffect ten aanzien van de onbekendheid veel kleiner voor het bovenregionale Geestmerambacht dan voor het sterk lokale Wilhelminapark. Het voorafgaande bevestigt wat al uit eerder onderzoek bekend was (De Bruin en Van Hoorn, 1993): afstand is een belangrijke factor voor het al dan niet bezoeken van een project.

7.2.2 Beoordeling van het centrale project

In hoeverre wordt projectspecifiek niet-bezoek veroorzaakt door de inrichting van het betreffende centrale project? Hiervoor is in het thuisinterview onder andere gevraagd om een rapportcijfer voor de aantrekkelijkheid van het centrale project te geven (van 1 tot 10). Een analyse per project laat voor alle drie projecten significante verschillen zien. Deze verschillen gaan in de verwachte richting: de projectspecifieke niet-bezoekers geven het project een (enigszins) lagere aantrekkelijkheidsscore dan de bezoekers (tabel 18). Desondanks beoordelen ook de niet-bezoekers de aantrekkelijkheid van de centrale projecten als (ruim) voldoende.

Tabel 18 Beoordeling van de gemiddelde aantrekkelijkheid en geschiktheid door projectspecifieke niet-bezoekers en bezoekers, per project

Participatie kenmerk respondent	Ermerzand (N = 494)		Geestmerambacht (N = 542)		Wilhelminapark (N = 144)	
	aantrekkelijkheid **	geschiktheid	aantrekkelijkheid *	geschiktheid	aantrekkelijkheid *	geschiktheid
Bekend en max 1 keer bezocht	6,5	3,5	7,1	3,9	6,2	3,1
Bezocht (> 1)	7,2	3,5	7,4	3,8	7,0	3,4

* : significant op 0,01-niveau

** : significant op 0,001-niveau

Eenzelfde analyse is uitgevoerd voor de beoordeling van de geschiktheid (van 1 tot en met 5) van de centrale projecten voor elf openluchtrecreatie-activiteiten. Deze elf scores zijn gemiddeld om tot een totaalgeschiktheidsscore te komen. Er blijkt tussen projectspecifieke niet-bezoekers en bezoekers bij geen van de projecten een significant verschil te bestaan in de geschiktheidsscore (tabel 18). Samenvattend kan worden gesteld dat aspecten van de inrichting van recreatieprojecten voor zover het de aantrekkelijkheid en de geschiktheid voor recreatie-activiteiten betreft, niet een belangrijke oorzaak vormen van projectspecifiek niet-gebruik.

7.2.3 De invloed van concurrerende projecten

Naast de afstand kan het concurrerende aanbod wellicht ook een belangrijke rol spelen bij projectspecifieke niet-gebruik. Het afstandseffect kan zelfs voor een deel veroorzaakt worden door dit concurrerende aanbod. Anders gezegd: het niet-bezoeken van het centrale project zou gecompenseerd kunnen worden door het bezoeken van vooral dichterbij huis gelegen projecten. In het thuisinterview is, per centraal project, een lijst gespecificeerd met recreatieprojecten gelegen in de (wijde) omtrek van de centrale projecten. Voor al deze projecten is gevraagd of en hoe vaak men deze bezocht heeft. Als het niet bezoeken van het centrale project gecompenseerd wordt door het bezoeken van een ander project, dan zou de algehele participatiegraad van projectspecifieke bezoekers en niet-bezoekers gelijk moeten zijn. Hiermee wordt bedoeld dat alle niet-bezoekers dan ten minste één van de overige gespecificeerde projecten tweemaal of vaker bezocht zouden moeten hebben in de afgelopen 12 maanden.

Voor alle drie regio's bestaat er een significant positief verband tussen het niet-bezoeken van het centrale project en het niet-bezoeken van de overige projecten in de omtrek van het centrale project (tabel 19). Dat wil zeggen: degenen die het centrale project niet bezoeken, bezoeken veelal ook geen andere recreatieprojecten in de omgeving. Dit duidt erop dat er juist géén sprake is van compensatie. De projectspecifieke niet-bezoekers van de centrale projecten compenseren dit dus níét door andere projecten in hun (nabije) omgeving te bezoeken.

Tabel 19 Participatie- en non-participatiegraad (%) van centrale project in combinatie met overige nabijgelegen projecten

Overige projecten	Ermerzand (N = 726)		Geestmerambacht (N = 702)		Wilhelminapark (N = 708)	
	niet-bezoeker	bezoeker	niet-bezoeker	bezoeker	niet-bezoeker	bezoeker
Niet-bezoeker	48	9	23	18	21	1
Bezoeker	23	21	21	38	67	12

Deze resultaten suggereren dus dat, projectspecifiek niet-gebruik óók niet wordt veroorzaakt door concurrentie van andere nabijgelegen projecten. De projectspecifieke niet-bezoekers bezoeken immers gemiddeld juist minder andere recreatieprojecten.

Conclusie: de te overbruggen afstand tussen het woonadres van de potentiële bezoeker en het project, en de uitstraling van een project op zijn omgeving (lokaal of regionaal) zijn de belangrijkste aanbodgerelateerde aspecten die projectspecifiek niet-gebruik beïnvloeden.

7.3 Algeheel niet-gebruik

Naast projectspecifiek niet-gebruik wordt algeheel niet-gebruik onderscheiden. Een algehele niet-bezoeker is iemand die geen van de per regio gespecificeerde projecten (inclusief het centrale project) vaker dan één keer heeft bezocht in de voorgaande twaalf maanden. Een analyse van de algehele participatiegraad per regio laat grote verschillen zien. In de regio Emmen heeft maar 52% van de respondenten een recreatieproject bezocht; in de regio's Alkmaar en Rijswijk ligt dit percentage aanzienlijk hoger: 77% respectievelijk 79%. Verder is gekeken hoe vaak deze bezoekers recreatieprojecten bezoeken. Ook hierin bestaan aanzienlijke verschillen. In de regio Emmen is dit 17 maal op jaarbasis, in de regio Alkmaar 40 maal, en in de regio Rijswijk 55 maal. In de regio Emmen spelen recreatieprojecten dus een minder belangrijke rol bij de vervulling van recreatiebehoeften dan in de andere twee regio's. De vraag is nu of dit komt door een daadwerkelijk verschil in het openluchtrecreatieve gedrag van respondenten in de regio Emmen ten opzichte van de beide andere regio's. Of liggen verschillen in het recreatieve aanbod (de voorzieningen) per regio hieraan ten grondslag?

Om inzicht te krijgen in hoeverre het gehele openluchtrecreatieve gedrag per regio verschilt, is gekeken naar de deelname van alle respondenten per regio (zowel bezoekers als niet-bezoekers aan elf veel voorkomende openluchtrecreatieactiviteiten. Van deze elf activiteiten is bekend of, en zo ja hoe vaak, de respondent deze heeft ondernomen. De drie regio's zijn vergeleken op het aantal activiteiten dat de respondent gemiddeld onderneemt, en hoe vaak deze dat doet. Het blijkt dat respondenten uit de regio Alkmaar gemiddeld aan iets meer openluchtrecreatieactiviteiten deelnemen (4,2) dan die uit de regio Emmen (3,7). Respondenten uit de regio Rijswijk nemen met gemiddeld 3,9 activiteiten een middenpositie in. Als wordt gekeken naar het totale aantal keren per jaar dat ze een van de elf activiteiten ondernemen (uitvliegfrequentie), dan ziet men geen significant verschil gevonden. Zo bedraagt de gemiddelde uitvliegfrequentie per persoon per jaar voor de regio Rijswijk 342, voor de regio Alkmaar 350 en voor de regio Emmen 369.

Deze resultaten leiden tot de conclusie dat de algemene behoefte aan openluchtrecreatie in de drie regio's op zich niet verschilt. De uitvliegfrequentie verschilt immers niet significant per regio. Blijkbaar wordt het geringere bezoek aan openluchtrecreatieprojecten in de regio Emmen ruimschoots gecompenseerd door op andere locaties openluchtrecreatieactiviteiten te ondernemen. De verschillen in participatiegraad bij het bezoeken van openluchtrecreatieprojecten moeten dus vooral worden teruggevoerd op regionale verschillen in het recreatieve aanbod (binnen en buiten recreatieprojecten). Dit houdt in dat het al dan niet bezoeker zijn van openluchtrecreatieprojecten (deels) regio-gebonden is.

Op projectniveau zijn er geen aanwijzingen dat het niet-bezoeken van het centrale project wordt gecompenseerd door het bezoeken van een of meer andere recreatieprojecten. Integendeel, niet-bezoekers van het centrale project hebben een grotere kans om ook de overige gespecificeerde projecten niet te bezoeken. De vraag is nu of algehele niet-bezoekers alleen recreatieprojecten niet bezoeken, maar andersoortige locaties wel, en misschien zelfs vaker dan de bezoekers of dat ze ook andersoortige

locaties minder vaak bezoeken. Dit kan nagegaan worden door te kijken hoe vaak algehele niet-bezoekers en bezoekers elf veel voorkomende openluchtrecreatieve activiteiten ondernemen. Als er geen verschil bestaat in de gemiddelde frequentie waarmee beide groepen deze activiteiten ondernemen, dan compenseren de algehele niet-bezoekers het niet-bezoeken van recreatieprojecten blijkbaar met het vaker bezoeken van andersoortige locaties.

Tabel 20 Gemiddeld aantal keren per jaar dat de onderscheiden activiteiten worden ondernomen, per regio, met tussen haakjes het aantal keren dat bezoekers de betreffende activiteit op een recreatieproject en/of stadspark ondernemen

Openluchtrecreatie-activiteiten		Emmen		Alkmaar		Rijswijk	
		niet-bezoeker	bezoeker	niet-bezoeker	bezoeker	niet-bezoeker	bezoeker
Wandelen	&	106,2	108,1 (5,2)	90,6	114,1 (16,9)	67,5	121,8 (14,8)
Buiten met kinderen spelen	*&	37,8	81,3 (2,3)	38,4	49,3 (4,5)	9,4	56,4 (6,3)
Trimmen/joggen/hardlopen	*#&	4,4	14,4 (0,6)	4,8	18,5 (4,4)	5,5	19,7 (1,9)
Recreatief fietsen	#&	86,1	91,4 (1,1)	49,5	83,5 (11,4)	18,2	81,0 (6,4)
Racefietsen		2,2	9,9 (0,0)	2,4	11,4 (0,6)	1,3	11,1 (0,9)
Kanoën/roeien/zeilen		0,4	0,8 (0,0)	0,7	2,7 (0,2)	1,0	3,2 (0,2)
Zwemmen	*#&	14,0	45,9 (5,5)	16,5	32,8 (1,6)	7,4	26,0 (1,3)
Surfen		0,2	2,9 (0,8)	0,0	1,5 (0,9)	0,5	2,6 (0,2)
Zonnen	*&	33,5	58,7 (9,5)	36,2	46,7 (4,2)	19,8	47,3 (1,6)
Vissen		9,5	11,8 (0,5)	8,9	6,3 (0,6)	0,9	10,0 (0,1)
Schaatsen		7,9	11,3 (0,1)	7,3	10,9 (0,1)	3,4	16,0 (0,0)
Totale gemiddelde uitvliegfrequentie		296,1	436,8 (25,6)	258,0	377,7 (45,4)	141,0	394,3 (33,7)
Gemiddeld aantal activiteiten waaraan wordt deelgenomen		2,7	4,7	2,9	4,6	1,9	4,4

*,#,&: significant verschil op 0,001-niveau voor resp. regio Emmen, Alkmaar en Rijswijk

In alle drie de regio's bestaan voor diverse activiteiten verschillen tussen bezoekers en algehele niet-bezoekers (tabel 20). Voor al deze verschillen geldt dat de algehele niet-bezoekers de recreatie-activiteiten gemiddeld minder vaak ondernemen dan de bezoekers. Dit houdt in dat er ook op dit niveau geen sprake is van compensatie. Het lijkt dus niet zo te zijn dat algehele niet-bezoekers specifiek recreatieprojecten uit de weg gaan; zij nemen waar dan ook minder frequent deel aan recreatie-activiteiten. Bovendien nemen zij aan minder verschillende activiteiten deel. Het

verschil ligt in de orde van twee activiteiten. Het bovenstaande resultaat suggereert dat vooral persoonsgerelateerde redenen van invloed zijn op het voorkomen van algeheel niet-gebruik. Deze conclusie lijkt in tegenspraak met een eerdere conclusie in deze paragraaf dat de geconstateerde verschillen in participatiegraad tussen regio's dienen te worden toegeschreven aan verschillen in het recreatieve aanbod per regio. Dit gold met name voor de regio Emmen. Er is echter een duidelijke reden voor de lagere participatiegraad in de regio Emmen: een minder gevarieerd aanbod aan recreatieprojecten. Hiermee wordt bedoeld dat recreatieprojecten in deze regio doorgaans ingericht zijn voor amfibische recreatie, en niet voor activiteiten zoals wandelen en fietsen. Dit is vooral van belang voor de vrij grote subgroep die wel wandelt en/of fietst, maar niet zwemt: zo'n 240 tot 300 respondenten in iedere regio. Van deze subgroep behoort in de regio Emmen meer dan 60% tot de algehele niet-bezoekers, terwijl dit in de andere twee regio's rond de 30% ligt. Dus: naarmate het aanbod aan en binnen recreatieprojecten eenzijdiger is, is algeheel niet-gebruik minder toe te schrijven aan het in het geheel niet ondernemen van openluchtrecreatieve activiteiten.

7.4 Verschillen tussen bezoekers en algehele niet-bezoekers

Om een indruk te krijgen van de verschillen tussen bezoekers en niet-bezoekers zijn ze op een aantal achtergrondkenmerken vergeleken. De kenmerken van de respondenten zijn onderverdeeld in drie groepen: persoonskenmerken, kenmerken van het huishouden en kenmerken van de directe woonomgeving.

Er bestaan een aantal duidelijke significante verschillen tussen bezoekers en algehele niet-bezoekers (tabel 21). Niet-bezoekers zijn gemiddeld ouder en lager opgeleid dan bezoekers. Verder hebben ze minder vaak betaald werk en is hun werktijd korter. Op huishoudniveau is het aantal volledige inkomens uit betaald werk geringer onder de niet-bezoekers, terwijl het aantal ouderdomsgerelateerde uitkeringen juist hoger is. Ook is er bij niet-bezoekers minder vaak een auto aanwezig in het huishouden en is het aantal inwonende kinderen gemiddeld lager. Voor de woonomgeving wordt gevonden dat niet-bezoekers vaker in een huurhuis wonen en dat er minder vaak een tuin bij de woning aanwezig is. Samenvattend lijkt de belangrijkste conclusie dat algehele niet-bezoekers gemiddeld ouder en minder welgesteld zijn dan bezoekers.

Het voorafgaande geeft geen direct inzicht in de redenen voor het niet-bezoeken van recreatieprojecten. Waarom bezoeken juist mensen met deze kenmerken geen recreatieprojecten? Een mogelijkerwijs belangrijke groep van redenen zijn beperkingen (restricties) waaraan individuen onderhevig zijn. De respondenten is tijdens het thuisinterview de volgende vraag voorgelegd: 'Wat weerhoudt u ervan om een groter deel van uw vrije tijd aan openluchtrecreatie te besteden dan u momenteel doet?' Hierbij zijn 49 alternatieven (restricties) beoordeeld, op een schaal lopend van 'geheel niet van toepassing' (0) tot 'heel sterk van toepassing' (5). Twee punten verdienen hierbij aandacht:

— de vraag is gericht op openluchtrecreatie in het algemeen, en dus niet specifiek op het bezoeken van recreatieprojecten;

— de vraag is gericht op redenen: de alternatieven omvatten naast beperkingen (vervoersproblemen, fysieke en financiële beperkingen, sociale verplichtingen) ook gebrek aan interesse.

Tabel 21 Significante verschillen (0,001-niveau) tussen bezoekers en algehele niet-bezoekers op een aantal achtergrondkenmerken (per regio)

Kenmerken	Emmen		Alkmaar		Rijswijk	
	niet-bezoeker	bezoeker	niet-bezoeker	bezoeker	niet-bezoeker	bezoeker
Leeftijd respondent (jaren)	55	42	51	43	63	45
Opleiding (hoog-laag; 3 klassen)	1,4	1,8	1,7	1,9	1,7	2,1
Heeft betaald werk (%)	24	45	35	49	27	53
Werktijd (uren per week, incl. studie en huishoudelijk werk)	27,3	38,0	32,6	36,6	23,7	37,7
Aantal volledige inkomens in huishouden uit betaald werk	0,56	0,95	0,88	1,00	0,72	1,10
Aantal VUT/pensioen/AOW-uitkeringen in huishouden	0,65	0,28	0,44	0,26	0,50	0,26
Auto aanwezig in huishouden (%)	75	87	71	81	39	79
Aantal kinderen in het huishouden	0,62	1,04	0,84	1,17	0,35	0,86
Eigen woning (%)	41	46	60	67	31	59
Tuin aanwezig (%)	84	92	85	92	44	70

Door middel van een factoranalyse zijn de 49 alternatieven teruggebracht tot elf factoren (tabel 22). In tabel 22 is tevens aangegeven welk belang respectievelijk de niet-bezoekers en de bezoekers toekennen aan de elf onderscheiden factoren. Een negatieve score geeft aan dat de factor minder dan gemiddeld van toepassing is. Bij een positieve score geldt het omgekeerde. Op vijf van de factoren verschillen de bezoekers significant van de niet-bezoekers. Wat betreft de algemene verschillen tussen bezoekers en niet-bezoekers valt op dat de niet-bezoekers op twee factoren hoger scoren, maar op drie factoren lager dan de bezoekers. De niet-bezoekers vinden gemiddeld genomen openluchtrecreatie minder zinvol en/of leuk. Daarnaast zeggen ze vaker en/of meer last te hebben van gebrek aan moed/energie en/of een slechte lichamelijke gesteldheid. De bezoekers daarentegen, hebben vaker te kampen met

sociale coördinatieproblemen (afstemming van activiteiten met anderen), gezinsverplichtingen en andere sociale verplichtingen en tijdgebrek door verenigingsverplichtingen. Hierbij moet in het achterhoofd gehouden worden dat de vraag was wat de respondent ervan weerhield meer tijd aan openluchtrecreatie te besteden. Een druk vrijetijdsleven kan er juist voor zorgen dat men met bepaalde problemen geconfronteerd wordt.

Tabel 22 Gemiddelde factorscores (maal 100) van bezoekers en algehele niet-bezoekers op elf 'waargenomen' restrictiefactoren, per regio

Restrictiefactor	Emmen		Alkmaar		Rijswijk	
	niet-bezoeker	bezoeker	niet-bezoeker	bezoeker	niet-bezoeker	bezoeker
Openluchtrecreatie niet leuk/zinvol #	27	-10	39	-13	0	-8
Gebrek aan kennis van buitengebied	-10	11	-6	-4	0	5
Gebrek aan moed, energie, lichamelijke conditie #*	24	-19	23	-13	78	-16
Openluchtrecreatie vraagt veel voorbereiding	-5	-9	12	3	16	-1
Sociale coördinatieproblemen #	-10	12	-18	4	-33	7
Kosten/vervoer vormen een probleem	1	13	-10	-17	17	7
Gezins- en andere sociale verplichtingen #	-16	9	-36	7	-35	16
Tijdgebrek door verenigingsactiviteiten #	-31	8	-6	10	-4	5
Tijdgebrek door werkzaamheden/versnippering	-23	3	7	8	-5	4
Slecht/onbetrouwbaar weer vormt een probleem	-12	-1	-11	12	10	-3
Besteedt nu al genoeg tijd aan openluchtrecreatie	15	16	-9	6	-50	-10
N =	311	343	146	517	131	522

#: significant verschil bezoeker - niet-bezoeker

Concluderend kan gesteld worden dat persoonsgebonden restricties samenhangen met het al dan niet bezoeken van recreatieprojecten. Er ontstaat hierdoor meer inzicht in de redenen die ten grondslag liggen aan het niet-bezoeken van recreatieprojecten.

Zo blijkt dat, alhoewel de niet-bezoekers gemiddeld een lager welstandsniveau kennen dan de bezoekers, zij kosten niet als een belangrijk(er) probleem zien. Veel niet-bezoekers lijken ofwel geen behoefte aan (meer) openluchtrecreatie te hebben, ofwel hier vanwege psychische danwel lichamelijke hindernissen moeilijk toe te komen. Het vanuit het beleid stimuleren dan wel faciliteren van deelname aan openluchtrecreatie door deze niet-bezoekers lijkt hiermee een moeilijke of zelfs onhaalbare zaak. Deze conclusie kan echter voorbarig zijn, vooral wat betreft het gebrek aan belangstelling voor openluchtrecreatie. In de literatuur wordt sinds kort regelmatig aandacht gevraagd voor het bestaan van zogenaamde antecedente beperkingen (Jackson, 1990). Dit type beperking verhindert niet dat de interesse wordt omgezet in gedrag, maar grijpt al eerder in door de interesse zelf te ondermijnen. Kortom, een gebrek aan interesse hoeft niet altijd een persoonseigenschap te zijn, maar kan ook in de hand gewerkt worden door persoonlijke omstandigheden.

8 Conclusies en aanbevelingen

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies en aanbevelingen van het onderzoek op de rij gezet. Vervolgens wordt vanuit een bredere context een aantal beleidsaanbevelingen geformuleerd.

8.2 Conclusies

8.2.1 Profielschets bezoekers

De overgrote meerderheid van de bezoekers is van het mannelijk geslacht. Vooral bij het stadspark (Wilhelminapark) is dit het geval. Jongeren zijn vooral te vinden op de zwem-/surfplas terwijl ouderen een belangrijke bezoekersgroep vormen van het stadspark. Het merendeel van de bezoekers van de drie projecten heeft een lagere of middelbare beroepsopleiding gevolgd. Ongeveer de helft van de bezoekers heeft een betaalde baan van minimaal 20 uur per week. De overgrote meerderheid van de bezoekers is gehuwd of woont samen (ruim 80% op alle projecten). De woon- en leefomstandigheden van de bezoekers wijken niet eenduidig significant af van die van de gemiddelde bewoners. Alleen blijken gezinnen met kinderen die in de nabijheid van de projecten wonen significant vaker de projecten te bezoeken.

8.2.2 Gebruik van de projecten

De drie bij het onderzoek betrokken projecten verschillen qua omvang, inrichting, en ligging ten opzichte van bevolkingscentra. Dit heeft uiteraard gevolgen voor de wijze waarop de projecten worden gebruikt door de bezoekers. Zo is de verblijfstijd op het Ermerzand beduidend langer dan bij de beide andere projecten het geval is, vooral het Wilhelminapark wordt gekenmerkt door een groot aantal korte bezoeken. Bijna de helft van alle bezoeken aan dit project duurt korter dan een half uur. De verblijfstijd op de projecten hangt veelal samen met de activiteiten die op de projecten worden ondernomen. Zo zijn op de zwem-/surfplas (Ermerzand) stationaire vormen van recreatie het meest in trek (zwemmen, zonnen). Deze activiteiten gaan vaak gepaard met een lange verblijfstijd. Op de beide andere projecten zijn mobiele vormen van recreatie (wandelen en fietsen) veruit de meest voorkomende activiteiten. Deze beide activiteiten hangen sterk samen met een relatief korte verblijfstijd binnen de projecten.

Tussen de verschillende waarnemingsjaren blijken slechts geringe procentuele verschillen te bestaan in de activiteitenpatronen. Eventuele verschuivingen in het activiteitenpatroon worden ogenschijnlijk vooral veroorzaakt door verschillen in de

weersomstandigheden per waarnemingsjaar en niet door eventuele (trendmatige) verschuivingen in het gebruik.

Overigens dient hierbij te worden aangetekend dat de keuze van de dagen waarop de interviews worden afgenomen mede van invloed is op de uitkomsten. Ondanks het feit dat de interviews al verspreid over drie dagtypen en vier seizoenen zijn afgenomen, is gebleken dat de dagelijkse weersomstandigheden van grote invloed zijn op het activiteitenpatroon en daarmee ook op de samenstelling van bezoekersgroepen. Het is daarom bij de keuze van de onderzoeksdagen van groot belang om dagen te selecteren die min of meer representatief zijn voor de weersgesteldheid in het betreffende seizoen. Dat wil zeggen dat er niet alleen op topdagen onderzoek op recreatieprojecten moet worden verricht. Om een compleet beeld te krijgen van het gebruik van recreatieprojecten gedurende een geheel jaar, moeten interviews worden afgenomen in alle seizoenen. Dit geldt in het bijzonder voor multifunctioneel ingerichte projecten, die in mindere mate afhankelijk zijn van de weersomstandigheden in het voor- en hoogseizoen.

8.2.3 Omvang van het bezoek

Dat de (dagelijkse) weersomstandigheden van grote invloed zijn op de omvang van het dag-, seizoen- en jaarbezoek van openluchtrecreatieprojecten is bekend. Vooral het aantal bezoeken in het voor- en hoogseizoen staat onder sterke invloed van de weersomstandigheden. Naarmate een recreatieproject eenzijdiger is ingericht voor watersport en/of amfibische recreatie, neemt de weersafhankelijkheid toe. Zo wordt in het Ermerzand in een mooie zomer bijna tweederde deel van het totale jaarbezoek gerealiseerd in het hoogseizoen terwijl het hoogseizoen bij het Wilhelminapark maximaal een derde deel van het jaarbezoek levert. De schommelingen in aantal bezoekers over de dagtypen gedurende de waarnemingsjaren is beduidend kleiner dan bij de seizoenen het geval is. Zon- en feestdagen blijken evenwel (nog steeds) veruit de drukste dagen op recreatieprojecten te zijn.

Als een ruwe schatting van het jaarbezoek moet worden gemaakt op basis van een beperkt aantal metingen, dan biedt het het meeste perspectief om het aantal bezoekers in de maand oktober te meten. Deze maand blijkt namelijk een redelijk stabiel aandeel in het jaarbezoek te hebben bij elk van de drie bij het onderzoek betrokken projecten. Wel moet, op basis van projectkenmerken, worden ingeschat hoe groot het aandeel van de maand oktober in het jaarbezoek is. Dat aandeel hangt weer samen met de aard, inrichting en ligging van het betreffende recreatieproject.

8.2.4 Recreatiemobiliteit

De meeste bezoekers van dagrecreatieprojecten bezoeken deze voorzieningen vanuit hun eigen woning. De auto wordt hiervoor veelvuldig gebruikt. Ook de fiets kan een belangrijk deel van de verplaatsingen van en naar dagrecreatieprojecten voor zijn

rekening nemen (zo'n 40% bij het Geestmerambacht en het Wilhelminapark). De keuze om met de fiets te gaan wordt positief beïnvloed door goede (rechtstreekse) fietsverbindingen vanuit de woonkernen naar de projecten, of wanneer omgekeerd, het gebruik van de auto een grote omweg betekent en/of geen tijdswinst oplevert. Alleen mensen die in de directe omgeving van de projecten wonen zullen genegen zijn deze lopend te bezoeken (mits het project voor voetgangers ontsloten is). Woont men verder dan 2,5 km van het project dan komt men niet meer te voet, ongeacht de ontsluiting voor voetgangers. Het openbaar vervoer speelt bij geen van de drie projecten een rol van betekenis.

De bezoekfrequentie, maar daarmee ook het op jaarbasis aantal afgelegde kilometers, neemt toe naarmate men dichterbij het project woont. Zo is het aantal autokilometers dat gemiddeld op jaarbasis wordt verreden door bezoekers die per auto komen, zelfs bij dichtbij woonkernen gelegen projecten (zoals het Wilhelminapark) nog zeer aanzienlijk.

De effecten van een algemene entreeheffing op de vervoersstromen, waarbij voor iedereen entree wordt geheven, zijn tweërlei. Enerzijds zal het totaal aantal ritten naar het project afnemen. Anderzijds zal de samenstelling van de vervoermiddelen veranderen ten gunste van de auto, doordat het aantal fietsers en voetgangers sterker zal verminderen dan het aantal ritten per auto. Om te voorkomen dat juist milieuvriendelijke vormen van vervoer als wandelen en fietsen een geringer aandeel krijgen in de modal split, zal een eventuele heffing slechts in de vorm van parkeergeld voor auto's kunnen worden ingevoerd. Dit zal naar verwachting de (auto)mobilititeit het meest effectief verkleinen, terwijl dit het wandelen en het gebruik van de fiets en (indien aanwezig) het openbaar vervoer indirect stimuleert. Bijkomend voordeel kan zijn dat het gemiddeld aantal inzittenden per auto toeneemt, doordat kosten van parkeergeld kunnen worden uitgespaard als het bezoek van een recreatieproject door verschillende autogebruikers wordt gecombineerd. Bovendien is de praktische uitvoerbaarheid van een parkeergeldheffing veel groter dan van een algemene entreeheffing. Zo is het aantal toegangen voor auto's aan dergelijke projecten veelal beperkt, terwijl voor voetgangers en fietsers vaak vele toegangen aanwezig zijn.

8.2.5 Kritiekpunten en wensen

Kritiek aangaande de bereikbaarheid van projecten heeft vooral betrekking op de bewegwijzering naar de projecten toe. Daarnaast blijken de gebruikers veel belang te hechten aan een schone en opgeruimde omgeving, het liefst zonder honden. Bij de wensen komt relatief vaak de behoefte aan (meer) sanitaire voorzieningen naar voren.

Als sterke punten van de projecten worden vaak genoemd: de (nabije) ligging in combinatie met korte reistijd en de aanwezige rust op de projecten. Deze aspecten worden bij alle drie de projecten in ongeveer dezelfde mate genoemd, ondanks grote verschillen in ligging ten opzichte van herkomstgebieden en in aantallen bezoekers. Hier kunnen de volgende conclusies aan worden verbonden: reistijd, rust en drukte

zijn in sterke mate context gebonden aspecten, het is maar net wat het referentiekader is. Het veel intensievere gebruik van het Wilhelminapark ten opzichte van beide andere projecten wordt namelijk niet als zodanig teruggevonden in de beoordeling. Een andere conclusie zou kunnen luiden dat de (sociale) capaciteit van de projecten nog (lang) niet is overschreden. Zo wordt op het drukst bezochte project (Wilhelminapark) de aanwezige rust op het project door ruim 25% van de bezoekers naar voren gebracht als reden om juist het Wilhelminapark te bezoeken in plaats van een ander project. In potentie zou derhalve in de (sociale) capaciteit van de beide andere projecten nog veel onbenutte ruimte zitten, omdat deze beide projecten vooral buiten het hoogseizoen relatief veel minder intensief worden bezocht dan het Wilhelminapark. Tenslotte zou kunnen worden geconstateerd dat recreatieprojecten klaarblijkelijk niet als uniek worden gekarakteriseerd en daardoor onderling uitwisselbaar zijn, mits dezelfde activiteiten mogelijk zijn.

Uit zowel de objectinterviews als de thuisinterviews komen geen aanwijzingen naar voren dat gevoelens van (sociale) onveiligheid een belangrijke oorzaak zou vormen voor het feit dat de recreatieprojecten door relatief weinig vrouwen worden bezocht. Toch zou nader onderzoek hiernaar gewenst kunnen zijn, omdat een vorm van zelfselectie niet geheel valt uit te sluiten. Bovendien was de vraagstelling in de interviews niet expliciet gericht op (sociale) onveiligheid.

8.2.6 Non-participatie

Projectspecifieke non-participatie lijkt níet te worden veroorzaakt door tekortkomingen in de inrichting (aantrekkelijkheid en geschiktheid) van de projecten. Projectspecifieke non-participatie wordt wél voor een belangrijk deel veroorzaakt door de afstand die men van een project vandaan woont. De mate waarin mensen bekend zijn met het project hangt hiermee samen. Naarmate men verder van een project vandaan woont, wordt de kans kleiner dat men een frequente bezoeker van een project wordt, terwijl ook de kans op onbekendheid met het bestaan van een project toeneemt. Dit laatste is des te sterker naarmate de functie van een project meer lokaal is. Dit suggereert dat onbekendheid veelal duidt op het beschikken over vergelijkbare, maar dichterbij gelegen alternatieven. Projectspecifieke non-participatie wordt evenwel vaak niet gecompenseerd door het bezoeken van andere (dichterbij gelegen) projecten. Een aanzienlijk deel van de projectspecifieke non-participanten is tevens algeheel non-participant. Hierbij bestaan grote verschillen tussen de drie projecten: van 68% voor het Ermerzand, via 52% voor het Geestmerambacht, tot 24% voor het Wilhelminapark.

Algehele non-participatie van recreatieprojecten lijkt sterk samen te hangen met persoonsgerelateerde redenen. Dit wordt afgeleid uit het gegeven dat deze non-participanten in het algemeen weinig recreatie-activiteiten ontplooien, dus ook niet op lokaties buiten recreatieprojecten. Onbekendheid met de aanwezigheid van bestaande recreatieprojecten lijkt dan ook niet een belangrijke oorzaak van algehele non-participatie van recreatieprojecten.

Algehele non-participanten onderscheiden zich van participanten doordat zij veelal ouder en minder welgesteld zijn dan participanten. Maar dit verklaart nog niet waarom juist mensen met deze kenmerken vaker dan gemiddeld non-participant zijn. Persoonsgebonden beperkingen (restricties) lijken hier meer duidelijkheid over te verstrekken. Gebrek aan moed/energie, en/of een slechte lichamelijke gesteldheid vormt de belangrijkste beperking waarop de non-participanten zich onderscheiden van de participanten. Dit stemt overeen met de relatief hoge leeftijd van de non-participanten. De hoge leeftijd van de non-participanten lijkt daarom een belangrijker reden voor hun non-participatie dan hun lage welstand.

8.3 Beleidsaanbevelingen

- De gehanteerde onderzoeksmethode, met het gehanteerde onderscheid in seizoenen en dagtypen en het gebruik van wegingsfactoren, kan als zeer betrouwbaar worden gekenschetst, gezien de geringe afwijkingen in de procentuele verdelingen van de meeste onderzochte variabelen tussen de verschillende waarnemingsjaren. Het gebruik op jaarbasis van een specifiek recreatieproject kan met de gevolgde methode dan ook nauwkeurig en betrouwbaar worden vastgesteld.
- Vooral projecten die liggen in of in de nabijheid bebouwde kommen, kennen veel bezoeken met een relatief korte verblijfstijd. Zo duurt bijna de helft van alle bezoeken aan het Wilhelminapark korter dan een half uur. Dit pleit ervoor om in het CBS-dagtochtenonderzoek niet alleen uitstapjes van meer dan twee uur op te nemen, maar om ook kortere tochten bij het onderzoek te betrekken, om zodoende ook het gebruik deze van recreatieprojecten goed in beeld te kunnen brengen.
- Achteraf kan worden gesteld dat de looptijd van het project (drie aaneengesloten waarnemingsjaren) te kort is geweest om trendmatige ontwikkelingen in het gebruik van openluchtrecreatieprojecten vast te kunnen stellen. Veranderingen in het recreatiepatroon voltrekken zich klaarblijkelijk over een (veel) langere tijdsperiode. De waarnemingsjaren lagen derhalve te dicht bijeen om hier gefundeerde uitspraken over te kunnen doen. Het verdient derhalve aanbeveling om bij toekomstig onderzoek naar trendmatige ontwikkelingen in het openluchtrecreatiepatroon een tijdsinterval van vijf tot tien jaar te hanteren tussen meetmomenten.
- Uit het gesignaleerde activiteitenpatroon op de drie recreatieprojecten kan de conclusie worden getrokken dat de meest gangbare openluchtrecreatie-activiteiten die heden ten dage op recreatieprojecten plaatsvinden (wandelen, fietsen, zwemmen en zonnen) ook in de jaren zestig en zeventig in grote lijnen de belangrijkste openluchtrecreatie-activiteiten waren. (Dienst van Stadsontwikkeling Rotterdam, 1968; SCP, 1974). Alle nieuwe vormen van openluchtrecreatie ten spijt, blijft de overgrote meerderheid van de bevolking deze vertrouwde vormen van openluchtrecreatie prefereren. Het verdient dan derhalve aanbeveling om ook in de toekomst beleidsmatig relatief veel aandacht aan deze vormen van

openluchtrecreatie te (blijven) schenken. Wel zou het voor activiteiten als wandelen en fietsen, uit zowel financieel oogpunt als uit oogpunt van efficiënt ruimtegebruik, aantrekkelijk kunnen zijn om het accent te verleggen naar de totstandbrenging van routenetwerken in de stadsranden en het landelijk gebied. Hierbij zouden in combinatie met andere functies, zoals natuur, groene verbindingzones kunnen worden gecreëerd (Jansen, 1995).

- Om de vermarktbaarheid van recreatieprojecten te verbeteren zou, meer dan tot dusverre het geval is, binnen de projecten ruimte moeten worden gereserveerd voor specifieke vormen van openluchtrecreatie. Hierbij kan worden gedacht aan de opname van een openbare golfbaan in het project, een kampeerterrein, restauratieve voorzieningen of een multifunctionele waterplas waarin ook plaats is voor specifieke vormen van watersport, enz. Naarmate een project beter is ingericht voor dergelijke activiteiten en minder voor de meest gangbare openluchtrecreatie-activiteiten, mag worden verwacht dat de bereidheid om voor dergelijke aanvullende voorzieningen binnen een project te betalen ook toeneemt. Ook een zorgvuldig onderhoud en beheer (schone opgeruimde omgeving) van het project en de aanwezigheid van sanitaire voorzieningen zullen naar verwachting de betalingsbereidheid van de bezoekers doen toenemen.
- Het instellen van een prijsbeleid bij bestaande openluchtrecreatieprojecten heeft naar alle waarschijnlijkheid een groot effect op de omvang van het bezoek en daarmee op de verkeersstromen van en naar deze recreatieprojecten. Er dient daarom een zorgvuldige afweging plaats te vinden ten aanzien van de hoogte van een eventuele heffing en de wijze waarop deze eventuele heffing wordt geëffectueerd. Een geringe heffing zal een beperkte negatieve invloed hebben op de frequentie waarmee de projecten worden bezocht en zal daarom niet sturend werken. Een te hoge heffing in de vorm van entreegeld kan leiden tot het niet langer participeren van bepaalde bezoekersgroepen, waardoor het beginsel van participatie van alle bevolkingsgroepen aan openluchtrecreatie, wordt gefrustreerd. Een heffing in de vorm van parkeergeld voor gemotoriseerd verkeer lijkt het meest sturend te werken ten aanzien van de (auto)mobiliteit.
- Het bezoeken van recreatieprojecten per (brom)fiets of te voet neemt toe naarmate de af te leggen afstand naar het project kleiner is en naarmate het ontsluitingsstelsel voor het langzame verkeer beter is ontwikkeld. De aanleg van wandel- en fietspaden naar bestaande recreatieprojecten vanuit de omringende woonlocaties kan derhalve een effectief middel zijn om vermindering van de (groei van de) recreatieve automobilititeit tot stand te brengen.
- Zowel projectspecifieke non-participatie als algehele non-participatie van recreatieprojecten wordt niet in belangrijke mate veroorzaakt doordat de kwaliteit (inrichting e.d.) van recreatieprojecten niet meer aansluit bij de wensen van de hedendaagse recreant. Aangezien de drie bij het onderzoek betrokken projecten elk in redelijke mate representatief geacht worden voor een bepaalde categorie van projecten, lijkt bovenstaande conclusie voor veel recreatieprojecten in Nederland op te gaan. Zou men het bezoek aan recreatieprojecten willen vergroten, dan lijkt het derhalve weinig zinvol door veranderingen in de inrichting

van de projecten aan te brengen, te trachten veel van de huidige algehele non-participanten van dagrecreatieprojecten over te halen alsnog naar zo'n project te gaan. Een uitzondering moet hierbij misschien gemaakt worden voor regio's waarin het huidige aanbod van recreatieprojecten vrij eenzijdig is. Gegeven het doel waarmee recreatieprojecten in het verleden aangelegd zijn, ligt functionele veroudering ook niet zo voor de hand. De centrale doelstelling bij de aanleg van recreatieprojecten was namelijk: het bieden van mogelijkheden voor veel voorkomende openluchtrecreatie-activiteiten in een omgeving waar dergelijke mogelijkheden onvoldoende (of slechts op grote afstand) aanwezig zijn. De belangrijkste openluchtrecreatie-activiteiten die op recreatieprojecten worden ondernomen zijn sinds de jaren zestig nog ongewijzigd: wandelen, fietsen en oeverrecreatie. Dit geldt ook voor de gangbare wijze van beoefening van deze activiteiten. Om in de behoefte tot deelname aan deze veel ondernomen activiteiten te kunnen voorzien is de volgende aanbeveling geformuleerd:

Het realiseren van voorzieningen van voldoende kwantiteit van een redelijke, vrij tijdloze kwaliteit op een geringe afstand van herkomst(woon)gebieden is als beleidsdoelstelling meer nastrevenswaardig dan het 'verbeteren' van de kwaliteit van bestaande voorzieningen.

- De noodzaak om openluchtrecreatievoorzieningen in de (directe) woonomgeving aan te leggen wordt niet alleen ingegeven vanuit het beperken van de automobiliteit, maar komt ook voort uit demografische ontwikkelingen. Zo zullen ontgroening en vergrijzing naar verwachting leiden tot de vraag naar meer recreatieve voorzieningen op korte afstand van de woonomgeving. Zo blijkt bij de buiten de bebouwde kom gelegen projecten Geestmerambacht en Ermerzand, dat ouderen die verder van de projecten vandaan wonen, significant zijn ondervertegenwoordigd. Dit geldt niet of in veel mindere mate voor ouderen die in de nabijheid van de projecten wonen. Ook bij het in de bebouwde kom gelegen Wilhelminapark doet zich het verschijnsel van ondervertegenwoordiging van ouderen niet voor.

Literatuur

Bruin, A.H. de, A. van Hoorn en C.F. Jaarsma, 1988. *Ontwikkeling van een methode ter bepaling van het gebruik van openluchtrecreatieprojecten*. Wageningen, ICW, Rapport 24.

Bruin, A.H. de en A. van Hoorn, 1991. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: achtergronden, doel en opzet*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 154.

Bruin, A.H. de en A. van Hoorn, 1993. Mogelijkheden voor mobiliteitsbeïnvloeding bij dagrecreatieprojecten; Langzaam verkeer moet positief worden gediscrimineerd. *Recreatie & Toerisme* 3 (9): 24-29.

Bruin, A.H. de en S. de Vries, 1995. Niet-bezoekers recreatieprojecten: doen ze het elders? Invloed recreatief aanbod op nonparticipatie. *Recreatie & Toerisme* 5 (10): 6-9.

Bruin, A.H. de, A. van Hoorn en C.F. Jaarsma, 1991. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: opzet en verwerking mechanische en visuele verkeerstellingen*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 155.

Social and Cultural Planning Office, 1974. *Social and Cultural Report 1974*. 's-Gravenhage.

Dienst van Stadsontwikkeling Rotterdam, 1968. *Zondagbesteding door Rotterdammers: zomer 1964*. Rotterdam.

Hoorn, A. van en A.H. de Bruin, 1989. Herwegen recreatie-interviews in veel gevallen noodzakelijk. Herwegen: hoe en waarom. *Recreatie & Toerisme* 21, 5: VIII-XI

Jackson, E.L., 1990. Variations in the desire to begin a leisure activity: evidence of antecedent constraints? *Journal of Leisure Research* 22 (1): 55-70.

Jansen, M. (m.m.v. J.J. den Held), 1995. *Verbindingszones voor recreatie en natuur. Een ideeënboek voor combinatie en inrichting van ecologische- en recreatieve netwerken*. Wageningen, WIRO rapport 13.

Rijksdienst voor het Nationale Plan, 1963. *Recreatieruimten in Nederland*. 's-Gravenhage, Rijksdienst voor het Nationale Plan. Publikatie no. 15.

STEC, Bureau voor regionaal-economisch onderzoek, 1989. *Non-participatie en Gelderse dagrecreatiegebieden*. Nijmegen.

Vries, S. de en A.H. de Bruin, 1996. Niet-bezoekers recreatieprojecten: wie zijn het en waarom doen ze het niet? Segmentatie op grond van restricties geeft inzicht in behoeften. *Recreatie & Toerisme* 6 (1): 26-29.

Niet-gepubliceerde bronnen

Kroon, H.J.J., 1995. *Sociale veiligheid in recreatiegebieden; probleemverkenning uit een oogpunt van vrouwen-emancipatie* Wageningen, DLO-Staring Centrum, (intern).

Aanhangsel 1 Rapporten over het trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten (chronologisch)

Bruin, A.H. de en A. van Hoorn, 1991. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: achtergronden, doel en opzet*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 154.

Bruin, A.H. de, A. van Hoorn en C.F. Jaarsma, 1991. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: opzet en verwerking mechanische en visuele verkeerstellingen*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 155.

Bruin, A.H. de, S. de Vries en A. van Hoorn, 1991. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: objectinterviews jaar 1; uitkomsten van objectinterviews op het Ermerzand en het Wilhelminapark gedurende de periode september 1989 - augustus 1990*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 156.

Jaarsma, C.F., C.R. Baltjes en H.T.H. Jansen, 1991. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: analyse van het verkeer van en naar het recreatieproject Ermerzand in de periode september 1989 - augustus 1990*. Wageningen, LUW, Nota vakgroep Ruimtelijke Planvorming 20.

Jaarsma, C.F., C.R. Baltjes en H.T.H. Jansen, 1991. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: analyse van het verkeer van en naar het recreatieproject Wilhelminapark in de periode september 1989 - augustus 1990*. Wageningen, LUW, Nota vakgroep Ruimtelijke Planvorming 21.

Bruin, A.H. de, A. van Hoorn en C.F. Jaarsma, 1992. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: mechanische en visuele verkeerstellingen jaar 1; uitkomsten van mechanische en visuele verkeerstellingen op het Ermerzand en het Wilhelminapark gedurende de periode september 1989 - augustus 1990*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 198.

Jaarsma, C.F., C.R. Baltjes en H.T.H. Jansen, 1992. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: analyse van het verkeer van en naar het Ermerzand in de periode september 1990 - augustus 1991*. Wageningen, LUW, Nota vakgroep Ruimtelijke Planvorming 31.

Jaarsma, C.F., C.R. Baltjes en H.T.H. Jansen, 1992. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: analyse van het verkeer van en naar het Wilhelminapark in de periode september 1990 - augustus 1991*. Wageningen, LUW, Nota vakgroep Ruimtelijke Planvorming 32.

Jaarsma, C.F., C.R. Baltjes en H.T.H. Jansen, 1992. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: analyse van het verkeer van en*

naar het Geestmerambacht in de periode september 1990 - augustus 1991. Wageningen, LUW, Nota vakgroep Ruimtelijke Planvorming 33.

Bruin, A.H. de, A. van Hoorn en S. de Vries, 1992. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: objectinterviews jaar 2; uitkomsten van objectinterviews op het Ermerzand en het Geestmerambacht gedurende de periode september 1990 - augustus 1991*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 219.

Bruin, A.H. de, A. van Hoorn en C.F. Jaarsma, 1992. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: mechanische en visuele verkeerstellingen jaar 2; uitkomsten van mechanische en visuele verkeerstellingen op het Ermerzand en het Geestmerambacht gedurende de periode september 1990 - augustus 1991*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 231.

Baltjes, C.R., Jaarsma, C.F. en H.T.H. Jansen, 1993. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: analyse van het verkeer van en naar het Ermerzand in de periode september 1991 - augustus 1992*. Wageningen, LUW, Nota vakgroep Ruimtelijke Planvorming 41.

Jaarsma, C.F., C.R. Baltjes en H.T.H. Jansen, 1993. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: analyse van het verkeer van en naar het Wilhelminapark in de periode september 1991 - augustus 1992*. Wageningen, LUW, Nota vakgroep Ruimtelijke Planvorming 42.

Jaarsma, C.F., C.R. Baltjes en H.T.H. Jansen, 1993. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: analyse van het verkeer van en naar het Geestmerambacht in de periode september 1991 - augustus 1992*. Wageningen, LUW, Nota vakgroep Ruimtelijke Planvorming 43.

Jaarsma, C.F. en F.J. Wijnstra 1993. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: herberekening en analyse van de verkeersstromen van en naar het Geestmerambacht in de periode september 1989 - augustus 1990*. Wageningen, LUW, Nota vakgroep Ruimtelijke Planvorming 45.

Bruin, A.H. de en C.F. Jaarsma, 1993. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: mechanische en visuele verkeerstellingen jaar 3; uitkomsten van mechanische en visuele verkeerstellingen op het Wilhelminapark en het Geestmerambacht gedurende de periode september 1991 - augustus 1992*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 253.

Bruin, A.H. de en S. de Vries, 1994. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: objectinterviews jaar 3; uitkomsten van objectinterviews op het Wilhelminapark en het Geestmerambacht gedurende de periode september 1991 - augustus 1992*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 297.

Aanhangsel 2 Beschrijving van de waarnemingslocaties per project

Telpunt nummer	Locatie	Type waarneming (1)	Voertuigsoort (2)
<i>Ermerzand</i>			
2100A	Hoofdingang	M + V + I	MVT + FTS + VTG
2101F	Hoofdingang fiets	M + V + I	FTS + VTG
2102F	Achteringang fiets	M + V + I	FTS + VTG
<i>Geestmerambacht</i>			
2300A	Hoofdingang Wagenweg	M + V + I	MVT + FTS + VTG
2301F	Fiets/voetpad Wagenweg	M	FTS + VTG
2302A	Ingang Vlasgat	M + V + I	MVT + FTS + VTG
2303F	Fiets/voetpad Vlasgat	M	FTS + VTG
2304F	Fiets/voetpad Kleimeer	M + V + I	FTS + VTG
2305A	Hoofdingang Krokweg	M + V + I	MVT + FTS + VTG
2307F	Fiets/voetpad Nauertocht (richting Alkmaar)	M	FTS + VTG
2308F	Fiets/voetpad Negen Sneesweg	M + V + I	FTS + VTG
2309F	Fiets/voetpad Winterpad	M + V + I	FTS + VTG
2310F	Fiets/voetpad Maaiersbrug	M	FTS + VTG
2311F	Fiets/voetpad Nauertocht (richting Koedijk)	M	FTS + VTG
<i>Wilhelminapark</i>			
2200A	Hoofdingang	M + V + I	MVT + FTS + VTG
2201F	Fiets/voetbrug	M + V + I	FTS + VTG
2202F	Fiets/voetpad zuid	M + V + I	FTS + VTG
2203F	Fiets/voetpad oost	M + V + I	FTS + VTG
2204F	Voetpad hoofdingang	M + V + I	FTS + VTG
2205F	Fiets/voetpad oost	M	FTS + VTG
(1) M =	Mechanische verkeerstelling	(2) MVT =	Motorvoertuigen
V =	Visuele verkeerstelling	FTS =	(Brom)fietsen
I =	Interviewlocatie	VTG =	Voetgangers

Aanhangsel 3 Afwijking van enige weersgrootheden (gemiddeld op maandbasis) van september 1989 tot september 1992 ten opzichte van het meerjarig landelijk gemiddelde (Bron: Maandoverzichten weersgegevens KNMI)

Maanden	1989	1990	1991	1992
<i>Temperatuur (°C)</i>				
januari		3,3	1,0	0,7
februari		5,2	-2,8	2,4
maart		3,5	3,4	1,9
april		0,8	0,6	0,8
mei		1,9	-2,1	3,2
juni		-0,1	-2,2	2,0
juli		0,2	2,1	1,5
augustus		2,0	1,5	1,1
september	1,4	-1,0	1,2	
oktober	1,9	1,5	-0,1	
november	-0,5	0,2	-0,4	
december		0,6	0,5	
<i>Hoeveelheid neerslag (mm)</i>				
januari		-11	-7	-33
februari		41	-21	-19
maart		1	-29	17
april		2	-14	1
mei		-22	-21	-7
juni		6	60	3
juli		-33	-19	-14
augustus		-34	-67	60
september	-16	40	-5	
oktober	12	-11	-22	
november	-46	33	35	
december		-8	-22	

Maanden	1989	1990	1991	1992
<i>Zonneschijnduur (%)</i>				
januari		-7	13	0
februari		6	6	-1
maart		9	0	-4
april		15	10	-4
mei		17	-11	17
juni		-16	-18	7
juli		13	-18	6
augustus		8	11	-4
september	1	-11	0	
oktober	0	4	0	
november	23	-2	-2	
december		-5	6	